

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NİÇİN

AF

ECATİ CUMALI

BİLGİ YAYINLARI/BİLGİ DİZİSİ : 65

ISBN 975-494-130-0
89.06. Y. 0105.0192

Birinci Basım
Aralık 1989

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Telf : 131 81 22 - 131 16 65 - 134 12 71
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babiâli Cad. 19/2
Telf : 522 52 01 - 526 70 97
Ca

NECATİ CUMALI

Niçin Af

Deneme

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

aslımlar

offset - tipo matbaacılık

tel : 229 40 75 - ankara

İ Ç İ N D E K İ L E R

I. GİRİŞ ...	9
II. SUÇ ORTAMI ...	10
A) Çürük Temel ...	10
B) Atatürk'le Gelen : Ulus Olmak ...	15
C) Devrimlerin Yas Dönemi ...	19
Ç) Karşı Devrim ...	34
D) Kentsoylu Sınıfın Doğuşu, Yükselişi ...	44
E) Kısmeti Kapalı Gençlik ...	55*
F) Askeri Müdahaleler Dönemi Başlıyor ...	57
G) Yasadışı Yollara Kaymalar Dönemi ...	65
H) Çokpartili Dönemin Olumlu Gelişmeleri ...	75
I) Ordu ile Politika ...	82
III. GENÇLİK EYLEMLERİ ...	91
A) Bizde Gençlik Eylemleri ...	91
B) Sonunda Haklı Çıkan Gençliktir ...	110
IV. GENÇLİK BUNALIMLARI ...	115
A) Bunalımın Nedenleri ...	115
B) Uluslararası Gençlik Yılı'nın Getirdikleri ...	126
V. HUKUK DÜZENİMİZİN ÖZELLİKLERİ ..	143

VI. HUKUKUMUZUN İNSANA BAKIŞ AÇISI	151
VII. NİÇİN AF?	158
A) Gençlik Bir Kez Daha Oyuna Gelmiş, Aldatılmıştır	158
B) İç Savaş Savı Gerçeklere Aykırıdır	160
C) Savaşlar Kendi Kurallarıyla Barışa Bağlanır	161
Ç) 12 Eylül Yurt Sorunlarında Yeni Yaralar Açmıştır	162
D) Yargılamalar Hukuk dışıdır	164
E) İnfaz Değil Zulüm	167
F) Devlet Koruyucu Bağışlayıcıdır	171

DOST

Ekmeğine uzanırken
Duruveriyor mu elin
Lokmanı çiğnemeyi unutuyor musun
Soruyormusun kendi kendine
Nasıl acaba o şimdi
Nasıl dolduruyor günlerini?

Duygulu yüzü mahzun
Dalıp gidiyor gözlerinin önünde
Gülersen o da gülüyor
Onun anısı bu sıcaklık
Onun anısı sığındığın bu gölge!

Hadi şimdi çık sokaklara
Dağıt sıkıntını çarşı pazar
Onun yerine kıyıda dolaş
Onun yerine serinle!

Necati CUMALI

1. GİRİŞ

Af konusunda açık bir karara varabilmek için üzerinde durulması gereken bazı belirleyici etkenler var. Af bekleyenleri suç işlemeye iten etkenler, suç işledikleri dönemin koşulları altında nesnelliikle belirlenir değerlendirilirse af konusunda alınacak kararın ne olduğu, ne olması gerektiği de kendiliğinden ortaya çıkar. Bu belirleyici etkenlerin boşında toplumumuzu 12 Eylül 1980'ne getiren çalkantılar geliyor. Olağan düzeni sarson, huzursuzluğu yaratan çalkantılar toplumumuzun yopısındaki hangi aksaklıklardan kaynaklanıyordu? Hangi acıların, çelişkilerin ürünleriydi? Suç ortamı nasıl oluştu? Bugün af bekleyenlerin işledikleri eylemler ne dereceye kadar kendi özgür tasarıları ürünüdür? Olayların bütün suçluları saptandı, yargılandı, cezalandırıldı mı? Yargıloma koşulları ile sonuçları oloğan karşılanabilir mi? Yasalar doğru uygulanmış, kıskırtmalar, koşullandırılmalar, hafifletici nedenleriyle bir arada ele alınmış mıdır? Verilen cezalar, cezolandırılanlarla suç ortamını yaratan huzursuzluklar, kargaşa giderilebilmiş midir? Bu suçlar, bugün de 1980 öncesi önemini taşıyor mu? Toplum güvenliğini sarsmakla nitelendirilen eylemler arosında siyasal suçların yeri nedir? Toplum güvenliğini sarsan daha başka suçlarla siyasal suçlulara verilen cezalar arosında adalet anlayışının gerektirdiği denge sağlanmış mıdır? Soruları daha da uzatmadan buroya kadar sıralananların üzerinde durmak, of konusunda açık bir karara varmak için yeterlidir sanıyorum.

II. SUÇ ORTAMI

A) Çürük Temel

Toplumumuzu 12 Eylül'e getiren suç ortamının ilk kaynaklarını, daha sonra tarihsel kaşullara bağlı olarak günümüze kadar varan değişik görünümelerini, üç beş yılda bir yinelenen hafif ya da ağır patlamaları, nasıl bir toplumsal kalıtın uzantısı aldığını araştırdıkça çok eski dönemlere, ulusumuzun Anadolu toprakları üzerine ilk yerleştiği yıllara kadar varıyor çağrışımlar. (Tarihimiz boyunca toplumumuzda tek tük silah sesleri hemen hiç kesilmeden aralıksız olarak sürüp gidiyor; beş an yılda bir de toplu ayaklanmalar, başkaldırmalar görülüyor. Evet, XIII. yüzyıla kadar dönülebilir böyle bir araştırmada. Biraz dikkatle üzerinde durulursa bu yedi yüzyıllık dönem içinde toplumumuzun hiçbir dönemde sürekli denebilecek bir huzur ortamına kavuşamadığı görülür. Prof. Mustafa Akdağ «Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi»¹ adlı eserinde, kendisinden önce gelen tarihçilerimizin üzerinde durmadığı bu gerçeği belgelere dayanarak bilimsel bir nesnellikle belirtir. Prof. Akdağ, «Türkiye'de şimdiyi geçmişe bağlayan doğru bir tarih bilinci hiçbir zaman uyanmamıştır»² görüşündedir. Gerçekten de, Selçuklu devletinin yıkılmasına yol açan büyük karışıklıklardan, Osmanlı devletinin yük-

1) Cem Yayınları 1974, İstanbul.

2) Adı geçen kitap, II. cilt s. 67.

seliş dönemi sonuna kadar, 1243-1559 yılları arasında, Anadolu'nun ekonomik yapısı ile toplumsal tarihinin incelendiği kitabının ilk iki cildinde sergilenen olaylar, günümüzde paralellerindeki olaylarla olan yapısal benzerlikleriyle yazarın bu görüşünü haklı çıkarır niteliktedir. Akdağ'ın, beş cilt olarak tasarladığı yapıtını tamamlayamadan, olgunluk çağının eşiğinde ölümü, bu ilk iki cildi okuyanlar için daha büyük bir kayıp anlamı alıyor. Çünkü Osmanlı devletinin çöküş yıkılış dönemindeki sosyal kargaşaları nedenleriyle onun incelemelerinden izlemek, günümüzü anlamak açısından bizler için daha da yararlı olacaktır.

Akdağ'ın aktardıklarının kısaca özeti şudur :

Selçuklu devletinin beyliklere bölünerek dağılmasından önce taht kavgaları süreklilik kazanır, toplumda gelir dağılımından kaynaklanan eşitsizlikler büyür, yoksulların işsizlerin sayısı hızla artarken zenginlerin varlık durumu göze batacak bir görünüm alır. Soygunlar, hırsızlık olayları yaygınlaşır, paranın değeri düşer, para birimi alan dirheme katılan gümüş ölçüsü azaltılır, pahalılık yaşamayı güçleştiren boyutlara ulaşır. Ekonomik bozuklukların nedeni dine bağlılıkta gösterilen kusurlara yüklenerek irtica körüklenir, kısa sürede değişik tarikatlar türer. Bu tarikat üyeleri çoğunlukla işsiz güçsüz otlakçı takımıdır. Vakıflardan beslenirler, mutluluk umutlarını ölümden sonraya, öbür dünyaya bağlarlar.

Daha sonra, Osmanlı devletinin yükseliş döneminde bile bu aksaklıkların giderilemediği, toplumun yapısını kemirmeyi sürdürdüğü görülür. Vergi sistemi haksızlıklarıyla yükümlülere devlete başkaldırmaya iter. Devletin gözünde reaya hazineyi doldurmakla görevlidir. Yetkililer vergi toplarken kendilerinde yasal sınırları diledikleri gibi aşma hakkı görürler. Gerekirse zora başvurarak, vergi toplamayı «bir çeşit maden işletme» durumuna getirirler. Verim-

siz kurak Anadalu bazkırından ektiği tahumu geri alamayan köylü daha o dönemlerde büyük kentlere göç etmeye başlar. Büyük kentlerde işsiz kalan, çiftbazan diye anılan bu göçerler iş bulamayınca geçim yalu alarak eşkıyalığı seçerler. Ordu, bu çiftbazanların ya da kentlerde biriken işsiz takımının önde gelen geçim yaludur. Fütühatlarda yeteri kadar yağma sağlayamazlarsa, ya da fütühatlar gecikirse haşnutsuzluk disiplinsizlik artar. Erlerin, leventlerin kentlerde saygunlara giriştikleri görülür, I. Selim'in ölüp Kanuni'nin tahta geçtiği 1520 yılında hazine baştur. Osmanlı devletinin en güçlü bilindiği o dönemde, Kanuni yeni gelir kaynakları yaratmak için yeni vergiler kayar. Yürürlükteki vergileri zaten ödeyemez durumda alan reaya, Anadalu'nun dört bir yanında ayaklanır. Ayaklananlar birçok yerde üzerlerine gelen devlet kuvvetlerini bazgıya uğratır. Bir kez daha irticadan medet umulur. Kargaşaların nedeni reyanın dinden uzaklaşmasına bağlanır. Prof. Akdağ, bu olayları ayrıntılarıyla aktarırken, «bu kötüye gidişin kökünde ekonomik nedenlerin yattığını düşünmek a günün kafalarınca mümkün değildir» diyor.³

XVI. yüzyıl artalarında kalan Akdağ'ın kitabını kapattıktan sonra, Anadalu tarihi ile ilgili olarak başka kaynaklardan akuduklarımızda değişen bir şey yaktur. Taht kavgalarıyla çocuk yaşta bağdurulan şehzadeler, kardeş ölümleri, vurulan padişah sadrazam vezir başları, kaziğa vurulanların, cellat satırı altında baş verenlerin feryatları, darağaçlarında sallananlar... Dağlar her dönemde eşkıyalarla daludur. Halk eşkıyayı kendine devletten yakın göyerek karar, dağa çıkan kimi eşkıyaların yaptıklarını ettiklerini mitleştirir. İlk padişahlar sade bir yaşayış düzeni sürerken çöküş döneminde gelenlerin savurganlıkları akıl-

3) Adı geçen kitap, II. cilt s. 466.

dışı bayutlara ulaşır. Bu savurganlığı karşılamak için, örneğin geçen yüzyılda Abdülaziz alsun, sadrazamı Âli Paşa olsun Mısır hidivinden rüşvet alırlar; hükümetler Beyağlı sarraflarına barçlanacak kadar küçültücü yallara başvururlar. Ordu bazılmıştır. Yeniçeri ocağı, sipahi ocağı ayrı fesat yuvalarıdır. Sık sık «İstemezük!» naralarıyla saray avlusunu daldurur padişah kellesi ister, ardından da yeni padişahı culus bahşisi koparırlar.

Kargaşa, geçen yüzyılda en utandırıcı ürünlerinden birini daha verir: jurnalcılık kurumlaşır, hafiye kazancı yalı alır. Devletin çöküşünden acı çeken aydınlar izlenir saraya jurnal edilirler, sonra da eyerine geçip gecmediklerine bakılmaksızın sağlık kaşulları kötü sürgünlere gönderilir, yine de sağ kalmırsa gittikleri sürgünlerde bağdurlurlar. Jurnalcılık aydınları sadece izlemekle kalmaz daha da çirkin bir yöntem yaratır. Jurnalcılar ateşli yurttayseverler kesilerek, devletin kurtuluşuna çare aradınların arasına karışır, onları saraya karşı örgütlenmeye iter sonra da saraya jurnal ederler. Bu kısa hatırlatmalardan sonra kendiliğinden gelen bir sarı uyanır düşüncelerde: Bütün bu şiddet eylemlerinden, katı hoşgörüsüz sindirme baskı girişimlerinden elde edilen

Ne gibi bir çözüme u

Atatürk «Söylev»in girişinde bize kalan çileli yurdun görünüşünü bütün yönleriyle çizer: Çağın birkaç yüzyıl gerisinde, yenik, eldeki dağal kaynakları sömürgecilerin yağmasına sunulmuş, barcabatak bir ülke; umutsuz, yargun, yaksul, birlikten yaksun bir toplum!...

Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu'yu saran anarşi ortamını hatırladıkça alanlara şaşmamak üzülmemek elde değildir. Girişilen bir ölüm kalım savaşı, varolma savaşıdır. Yurdumuz sömürge, halkımız köle almak aldubittisiyle karşı karşıyadır. Giderek Anadolu bölge bölge sömürge-

cilerin eline geçmiştir de. Bu koşullar altında bile Anadolu topraklarında, devlete, ulusal kuvvetlere karşı sayısız çeteler oluşur. Asker kaçakları, yasadışı kişiler dağları sarar. Daha da üzücü olan aydınların bilinçsiz benlik çekişmeleridir. Kimileri kurtuluş savaşına girişmeyi umutsuz bir serüven olarak görür, Amerika ya da İngiltere mandasına sığınmayı önerirler. Kimileri de yurdu değil padişahımız efendimizi kurtarma derdindedirler. İstanbul'u işgal eden düşman kuvvetleri bu gibiler arasında kendi çıkarlarına hizmet edecekleri bulmakta güçlük çekmez. Kısacası yaşanan bir karabasıdır. İnsan rüyada görse kalp çarpıntılarıyla ter içinde uyanır. Nedir ki bu aymak bilmez kimselerin yarattığı kargaşa ortamı, ulusal kuvvetleri düşmandan daha çok uğraştıracaktır.

Bu kısa özetlemede tarihimizdeki yerine değinmeden geçtiğim, İttihat ve Terakki ile karşıtı olan partiler arasındaki çekişmelerin Birinci Büyük Millet Meclisine bütün belirgin özellikleriyle yansımından başka bir şey olmayan bu bilinçsiz çıkışlar, Kurtuluş Savaşından sonra siyasal bir kargaşa ortamı yaratmakta gecikmez.

Hilafetin kaldırılması, rejimin cumhuriyete dönüştürülmesi, şapka devrimi, alfabe devrimi gibi girişimlerinde Atatürk'e karşı çıkan kimi yakın silah arkadaşlarının, ya da 1919 mandacılarının kendilerini haklı gördükleri gerekçeleri nelerdir? Örneğin yurtseverliğinden kimsenin kuşulanmadığı eski asker, Rauf Bey, ailesi nimetlerinden yararlandığı için padişaha nankörlük edemeyeceğini öne sürer. General Kâzım Karabekir, daha Kurtuluş Savaşı örgütlenirken karşı görüşlerini belirtmeye başlamıştır. Doğu cephesinden çektiği telgraflarda Sovyet Rusya ile varılan yardım anlaşmalarına değinerek ikide bir, «Bolşevik mi oluyoruz?» diye hoşnutsuzluk gösterir. Mandacılar, Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra bile örtülü olarak görüş-

lerinde direnirler. Onlara kalırsa Birleşik Amerika, dışsız tırnaksız koruyucu bir melektir. Kapitalizmi ile değil misyonerleriyle, hiçbir çıkar beklemeden, salt insanlık aşkıyla, cennete çevirmek için el uzatmaktadır Türkiye'ye. Gerçekte tümü yüzeyseldir bu görüşlerin. Temeldeki doğru neden, kıskançlık çekememezlik gibi küçük duyguların yanı sıra, karşıtlarının gözünde gençlik yıllarından beri «tehlikeli adam» olmasıdır Atatürk'ün. Devrimleri, hiçbir zaman durmak bilmeyecektir. Bu kanıda olan eski İttihatçılar, mandacılar, tutucu güçler, daha ilk devrimci girişimlerinde Atatürk'e dur demek gerektiği kanısında birleşirler. Derler dei Daha Birinci Büyük Millet Meclisinde, onun ilerde yönetimde söz sahibi olmasını önlemek için, yenilenecek seçimlerde milletvekili seçilmesini engelleyecek yasa maddeleri önerirler. Yakın silah arkadaşları öldürülmesi için silahlı komplolar hazırlarlar. Atatürk kısa yaşamı boyunca canını bu türlü on bir girişimden kurtaracaktır. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşını birlikte gerçekleştirdiği kadronun siyasal ufuk alanı ne yazık ki bu kadar dardır. Öte yandan bu kadronun direnme gücü, atakları küçümsenemez. Çoğunlukla katı inançlı, savaşımlardan ölümlerden dönmüş, gözüpek kişilerdir. Bu kadranın tutucu düşünce yapısı, dayandığı geniş tabanla uyumu doğru değerlendirilirse, Atatürk'ün kendisine bağlı küçük bir grupla gerçekleştirebildiği dönüşümlerin ün ölümünden elli yıl sonra bugünkü Türkiye'de olanları hatırlamak bu yargının doğruluğunu bir kez daha kanıtlar.

B) Atatürk'le Gelen : Ulus Olmak

Konumuza dönelim : Anadolu toprakları üzerinde sürüp giden bu yedi yüzyıllık toplumsal ekonomik kargaşanın nedenleri üzerinde bizde ilk olarak duran, çözüm yol-

ları arayan devlet adamı Atatürk'tür. Atatürk'ün belirlediği bu toplumsal nedenlerin başında halkımızın ulusal bilinç-ten yoksun olduğu gelir. Halkımız uluslaşmamıştır henüz. Sınırlarımız içinde yaşayan herkes padişahın kulu, bir yandan da peygamberin ümmetidir. Ulusçuluk geçen yüzyıl sonlarında henüz Avrupa'yı yeni yeni saran bir akımdır. Atatürk gençlik yıllarında bu akımın Balkanlardaki gelişmesini, Balkan halklarını bilinçlendirmesini izlemiştir. Onun anlayışıyla ulusçuluk anlayışı her vatandaşın kendi çıkarlarını ulusun çıkarlarıyla özdeşleştirmesi demektir. Halkçı bir kavramdır. «Bağımsızlık benim karakterimdir», der. Karakterine karşı olduğu için bağımlı bir ülkenin vatandaşı olarak yaşamaya katlanamayacağını açıklar. Türküm, Türkiyeliyim diyen her vatandaşın Türkiye'nin çıkarlarına bilinçle sahip çıkması, Türkiye'yi kendi özlediği uygarlık düzeyine çıkarma sarumluluğunu yükümlenmesi, işi baştakilerin doğru yanlış kararlarına bırakmaması gerektiğine inanır. Ülkesi için düşlediği «çağdaş uygarlık düzeyidir». Atatürk'ün ulusçuluk anlayışı gençlik yıllarını geçirdiği Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan'da yaygın olan ulusçuluk anlayışını aşar. O ülkeler henüz kralıktır. Atatürk, Fransız devriminin öncü yazarlarını akumuştur, Fransız devriminin hayranıdır. Ulusçuluk anlayışının ancak halkın yönetimde söz sahibi almasıyla, cumhuriyet rejimiyle gelişme ortamı bulabileceğini bilir. Kurulan cumhuriyetin ilkelerini bu amaç doğrultusunda saptar: Kurulan cumhuriyet eşitlik özgürlük kardeşlik ilkelerine bağlı, yani cumhuriyetçi; halkın geniş kitlelerin çıkarlarını öne alan yani halkçı; dogmalara kapalı, yani laik; ulusal onurunu bağımsızlığını sakıyan, yani ulusçu; çağdaş dönüşümlere açık, yani devrimci; kalkınmasını devlet yatırımlarıyla hızlandıracak bir ekonomik program uygulayacak, yani devletçi bir cumhuriyet alacaktır.

Atatürk gerçektir, kurduğu cumhuriyetin yaşamasının, kökleşmesinin öncelikle bir kadra sarunu alduğunu, cumhuriyet ilkelerini erdemlerini özümsemiş aydınların yetişmesiyle bu kadranun aluşacağını görür. Şapka, alfabe, kıyafet gibi üstyapı devrimleri bu amaçla gerçekleştirilir. Selçuklulardan beri zararları görülen tekkeler zaviyeler gibi laikliğe aykırı kurumlar; ırkçı Turancı görüşlerin yerleştiğı vatandaşları bölücü Türk Ocakları gibi kuruluşlar kapatılır. Kadın erkek arasındaki eşitsizlik kaldırılır. Sayadı yasasıyla vatandaşlar arasındaki ağa, paşa, beyefendi, bey, efendi ayrımlarına san verilir. Bütün bu, biçimsel devrimlerin yanı sıra, alanaklar zarlanarak hızlı bir kültür devrimine girilir. Laik öğretim benimsenir. Halkevleri, köy enstitüleri, geniş ölçüde sanat çalışmaları, yayınlar, dil devrimi, üniversite reformu, sportif atılımlarla cumhuriyet ilkelerine bağlı sağlıklı bir kuşağın yetiştirilmesine çalışılır. Yaksul halk çocuklarına parasız akuma alanakları sağlanmıştır. Öğretim her derecesiyle parasızdır. Üniversiteyi bitiren yetenekli gençler bilgilerini görgülerini arttırmak için açılan dürüst sınavlarla, ileri batı ülkelerine öğrenime gönderilirler. Gümrüklerde, yargılamada, ekonomik alanda, kapitülasyanlarla yabancılarla tanınan ayrıcalıklar kaldırılır. Demiryollarında, tütün rejisinde, madenlerdeki yabancı sermaye devletleştirilir. O dönemin bütün alanaksızlıkları içinde yerli endüstrinin temelleri atılır. Düşünül-sün ki, Kurtuluş Savaşından çıkan Türkiye, çimento, kâğıt, şekerden tutun, makarna, bisküvi, çikolataya kadar en zararlı ya da en basit endüstriyel gereksinmelerini bile dışardan karşılayacak, giderek tarım alanında yabancı ülkelerden yumurta, tahıl, patates alacak kadar geri kalmış bir ülkedir. 1923-1938 yılları arasında güdülen ulusal ekonomi politikasıyla, fiyatlar yüzde 17 ucuzlar, kişi başına düşen gelir oranı artışı yüzde 39'a ulaşır, Türk

lirası dünyanın en iieri ülkelerinin paraları karşısında her yıl artan bir değer kazanır. Örneğin dalar 1930'da 212 kuruş iken, 1938'de 126 kuruşa düşer. Bu sağlam ulusal ekonomi politikası, girişilen toplumsal dönüşümler, toplumun yaşayışına yansımakta gecikmez. Anadolu halkının huzur içinde yaşadığı en uzun süre 1930-1938 yılları arasındaki bu dönemdir. Öyleki duyulan yaşama sevinci, iyimserlik, tema olarak bu dönemin edebiyatına yansır.

Atatürk devrimleri, döneminin koşulları içinde, uygulamadaki doğruları ya da yetersizlikleriyle ulaşması gereken yere ulaşmış mıdır? Elbette ki bu saruya bütünüyle olumlu bir karşılık verilemez. Verilememesi de doğal karşılanmalıdır. Düşünülürse, Fransız devriminden günümüze değin Sovyet Rusya, Meksika, İspanya, Çin, ya da üçüncü dünya devletlerinde ilk aşamada yörüngesine oturmuş bir devrim göstermek olanaksızdır. Çünkü olay bir süreç sorunudur, girişilen devrimlerle toplumun uyum sağlama sorunudur. Bizde ilk bakışta gözlenen bellirgin özellik, girişilen devrimlerin Atatürk'ün ölümüyle süreçlerini tamamlamadan amaçlarından saptırılmış olmaları gerçeğidir. Nedir ki devrimleri özümleyen genç bir kadro yetişmektedir. Bu kadro, cumhuriyetçi okul çevresi eğitim kurumlarıyla, tutucu «ümmi» - feodal inançlara bağlı aile çevresi arasında kendini bulmakta güçlük çeken, bocalayan akranlarıyla uyuşamaz. Atatürk'ün ölümünden sonra devrimleri amaçlarından saptırma, engelleme eylemlerini hızlandıran egemen çevrelere, siyasal güçlere karşı devrimleri savunma, süreçlerini tamamlama görevini yüklenir. Bu çatışma Atatürk'ün ölümünden sonra gelişen tüm siyasal kargaşaların temelini oluşturur. Ülkemizde 1940'tan günümüze değin uzanan huzursuzlukların, siyasal cekişmelerin, perde arkası güçler eliyle gençliğin öne sürülerek silahlı kuvvetlerin kışla duvarlarını aşmasına uygun bir ortam hazırla-

yan kargaşaların, rejimde bu yüzden doğan kopuklukların nedenleri hep bu eksen üzerinde gelişir.

C) Dövrimleriñ Yas Dönemi : 1938-1945

Toplumumuzda sosyal ekonomik kargaşalarla, ona bağılı olarak oluşan suç ortamının çağımıza kadar varan tarihçesini özet olarak yansıtırken kaynaklara başvurmam doğaldı. Yazımın bu ikinci bölümünde, bu olayların günümüzdeki sürekliliğini, gelişme özelliklerini, toplumumuzun huzurunu sarsan etkilerini yansıtmaya çalışırken başvuracağım kaynak kendi tanıklığım olacak. 1938'den günümüze değin içinde yaşadığım, ya da yakından izlediğim olayları bu açıdan değerlendirmeye çalışacağım.

Atatürk'ün öldüğü yıl İstanbul Hukuk Fakültesi birinci sönestr öğrencisiydim. On sekiz yaşıma sürüyor, edebiyat tutkunu bir genç olarak ilk şiirlerimi karalıyordum. ille olan ilgim dolaylı olarak, sanat-edebiyat yoluylandı. 10 Kasım 1938 sabahı ilk dersimiz ekonomiydi. Prof. Dobresberger dersine yeni başlamıştı ki, Atatürk'ün ölüm haberi sınıfa ulaştı. Profesör dersi kesti. Atatürk'ün büyük devlet adamlığı, evrensel insan kişiliğı üstüne kısa, özlü bir konuşma yaptı. Sözlerini bağlarken söyledikleri hâlâ hatırimda : «Ben bir yabancıyım. Atatürk'ün ölümünden insanlık adına acı duyuyorum. Sizler büyük kurtarıcınızı Atanızı yitirdiniz. Şimdi ders sırası değil. Çıkın, bir araya gelin, Atanızı anın, acınızı yaşayın!»

Prof. Dobresberger, Nazi işgalinden önce Avusturya hükümetinde ekonomi bakanlığı yapmış değerli bir bilim adamıydı. Atatürk, Nazilerden kaçan bazı bilim adamları arasında ona da İstanbul Üniversitesinde kürsü vererek, sadece bilimden insandan yana olduğunu kanıtlamakla

kalmamış, onunla arkadaşlarının Nazilerin ezmeek istediğı saygınlıklarını karumalarına da yardımcı olmuştu. O güne değin akulda, ulusal bayramlarda Atatürk üstüne yığınla övgü dinlemiştim. Bu övgülerin çoğu kafliklarıyla beni iterdi. İlk kez, Prof. Dabresberger'in ağızından Atatürk üstüne beni etkileyen inandırıcı bir konuşma dinliyordum.

Az sonra Beyazıt Alanını dalduran üniversite öğrencileri arasında ben de vardım. Şaşkındım, kendimi sağımdaki solumdaki arkadaşlarımla akıntısına bırakmışım. Alanda, havuza yakın bir yerde bir kürsü vardı. Nasıl aldığını anlamadan kendimi kürsünün dibinde buldum. Kürsüde, Tıp Fakültesinden, sanradan CHP hükümetlerinde bakanlığa kadar yükselmiş bir öğrenci konuşuyordu. Söyledikleri yine ulusal bayramlarda dinlemeye alıştığımız sözlerdi. Bağır çağır söylediğı bir yığın sözü bir araya getirseniz işe yarar, anlamlı tek cümle kuramazdınız. Kürsünün hemen gerisinde Edebiyat Fakültesinden bir öğrenci ile Hukuktan bir öğrenci konuşma sıralarını beklerken sabırsızlanıyorlardı. Edebiyatlı öğrenci ikide bir, «İn azcık ben konuşayım...» diye kürsüdeki öğrencinin pantolon paçasını çekiyordu. Kürsüdeki inadına sözü uzatıyor, arada geriye doğru attığı tekmelerle pantolonunun paçasını edebiyatcının elinden kurtarıyordu! Atılan her tekmede edebiyatcının geriye sıçrayışını gördükçe güleceğim geliyor, yine de gülemiyordum. Kürsüdeki doktor adayı konuşmasını bitirmeden alandan ayrıldık. Bütün arkadaşlarım hüzünlüydü. Ölüm bekleniyordu. Yine de Atatürk'ün ölebileceğine inanılmayan bir hava içindeydi herkes. O ara üç arkadaş Laleli'de kiraladığımız bir adada otururduk. Oda arkadaşlarımdan Saffet, İktisat Fakültesine giderdi, Vedat Kımyaya. Radyo her yayımına Atatürk'ün sağlık durumuyla ilgili doktorların verdiği raporla başlıyordu. Öğle akşam gazetelerinin ilk sayfalarında bu raporlar yer alıyordu. Saffet iki yaş bizden

büyüktü, çok iyimser, şakacı bir çocuktü. Raporları okudukça «Ölürse ne yapacağız?» diye soronlar olurdu aramızda. Saffet «O ölmez,» derdi, «ne yapar eder, ölümü de yener!» Yenememiş, ölmüştü işte! Ölüm haberi ile birlikte o soru dolaşmayo başladı oğızdan ağza : «Ne yapacağız?» Ne yapabilirdik ki! Ya do o güne kador ne yapmıştık ki, bundan sonra ne yapacaktık? Sorudan ortoya çıkan gerçek şuydu. O güne kadar ne yapacağımızı düşünmeden yaşıyorduk. Bizim yerimize düşünen oydu geleceğimizi. Şimdi hotırlodıkço daho iyi değerdendiriyorum, pek ayrımında olmasok da, o dönem gencleri olorak bilinçaltımızdo yerleşen güven duygusunu. Gelecekten korkmuyorduk! Bizden sonraki kuşakların, Atatürk'ün ölümünden sonra yetişen kuşakların hiç duymadıkları, yoksun kaldıkları bir duygudur bu. Biz ilk kez, duyduğumuz geleceğe dönük bu güvenin Atatürk'ün kişiliğinden kaynaklandığını, Atatürk'ün öldüğü gün anlodık; daho doğrusu bizi bekleyen yarınların dünlere benzemeyeceğini sezinledik.

Düşünüyorum, arkadaşlarım orasında, ders kitapları dışında çok kitap okuyan, yayımlanan düşünce sonot dergilerini aksotmadan izleyen bir öğrenciydim ben. Öyle olduğu holde, o yaşta, on sekizinde, neydi bütün bildiklerimin değeri? Yurt sorunlarını görüp onlamamo yardımcı olabilecek neler okuyup öğrenebilmişim o güne kadar? Hemen hemen hiç! Ben böyle isem, ders kitaplarını ancak sınıf geçmek için okuyan çoğu arkadaşlorımın düşünce düzeyi ne olabilirdi? Büsbütün hiç! Konuyu dağıtmodon topton söyleyeyim : Öğrendiğimiz tarih, inson açısından özü, içeriği olmayan bir tarihti. Savoşların soltonatların kronolojisi olmoyı aşmıyordu. Felsefe grubu derslerini botanik gibi onlamadon belliyorduk. O dönemin dilbilimcileri, Türkçe gromerin henüz oluşmakta olduğunu öne sürmüşler, ortaokullardan liselerden gramer dersleri kaldırılmıştı! Ede-

biyatı da içererek bütün dersler ezbere dayanıyor, yaşamla bağlanmadan havada kalıyordu. Coğu akranlarım gibi, işe yarar ne öğrendimse ben de sonradan, eksiklerimi kavradıkça, arayıp bularak araştırarak öğrendim. Şimdi, gramer dersi almayan bir ortaöğretim programı, akıldışı bir olay gibi görünüyor bana: Gramerin, matematikle eşdeğerde bir bilim, dilin matematiği olduğunu anladığımda kitaplarının sayısı yarım düzineyi aşan bir yazardım dersem, yetiştirme güçlüklerimiz daha açık anlaşılır!

Yine üzülererek söyleyeceğim, Atatürk'ün kim olduğunu, kişiliğine katkılarının neler olduğunu bilinçle anladığımda kırkıma yaklaşıyordum. Batılı yazarların, batılıların Atatürk'e verdiği değer gözümü açtı. Söylev'i, Anafartalar Defteri'ni okuyunca duyduğum hayranlığı, 1960'ta yazdığım bir dizi yazıda belirtmiştim. O gün bugün aklımın almadığı bir şey daha var : Nasıl olur da bir cumhuriyetin kurucusunun, cumhuriyetin temel ilkelerinin kaynağı değerinde alan kitapları, kendi yaşadığı dönemde, okullarda yardımcı kitap olarak okutulmaz? Bu kitapları okumayan bir gençliğin cumhuriyetin temel ilkelerini kavroyabileceği değerinde başka hangi kitap vardı o günlerde kitaplığımızda. Bu soruya bulabileceğim en inandırıcı karşılığı, yine Atatürk'ün kendi kararına bağlıyorum : Atatürk kitaplarını okullardan uzak tutmak, öğrencilerin öğretmenlerinin zoruyla belleyeceği duruma düşürmemek isteyebilir! Güçlü bir olasılıkla, günü gelince gereksinme duyanlarını yazdıklarını arayıp bulacaklarına, açlıkla akuyacaklarına inanıyordu. Sözüünü ettiğim iki kitabımın yaşanmış olaylardan kaynaklanan destansı değeriyle bu inancı duymakta haklıydı.

Günümüzde,

pek değişen bir durum yak sanıyorum. Aksine ezbere dayanan bazı kitaplar bizim okuduğumuz yıllara göre daha oyumlulu, daha ayrıntılı. Öğrenilmeleri daha da ağır bunalımlara yol açıyor.

Yine düşünüyorum : Çevremdeki gözlemlerimle, sosyoloji ekonomi alanında öğrendiğim ilk teorik bilgiler arasında bağlantılar kurmaya başladığım ilk gençlik yıllarımda ne büyük ruh sarsıntıları geçirmiştım! Çevremde ne görüyorsam bozuktu, çürüktü, haksızdı. Oysaki doğrular Eski Yunan'dan beri biliniyordu, çok söylenmiş çok yazılmıştı. Acıların, haksızlıkların sona ereceğı bir dünya yaratmak hiç de zor değildi bu bilgilerle. Saf saf sorar dururdum kiminle konuşacak olsam : Baştakiler bilmiyor muydu bu doğruları, niye uygulamıyorlardı? Ya biz, daha ne duruyor, ne bekliyorduk!...

İlk gençliğin kaçınılmaz düşleri, coşkuları bunlar. Bir genç, 18-25 yaş arasında bu düşlere bu umutlara kapılmışsa, yurdu için insanlık için daha iyi daha güzel daha doğru olanı yüreğinde yaşatmamışsa genç midir gerçekten? Genç denilebilir mi ana? Değişmenin kesin bir eytişim yasası olduğu bir dünyada, toplumdaki yeri işlevi ne olabilir,, daha ilk sorumluluklarını yüklendiğı yıllarında yenilgiye boyun eğen, çevresinin yerleşik düzeniyle uyum sağlayan bir gencin? Kendi rahatını, geleceğini güven altına alabilir almasına belki, ya kendi yardımına gereksinimi olanların acılarına, ezilmelerine kayıtsız kalması doğru karşılanabilir mi? Netekim çağımız gençliğı, bütün dünyada çeşitli eylemleriyle insanlığın bugünü ile olduğu kadar yarını ile de ilgili olduğunu sürekli olarak kanıtlıyor. Umutlarını yitirmiş, durağan yaşlı kuşakların, yorgun anaların babaların kararlarına bırakmıyor geleceğinin saptanmasını. Giriştikleri eylemler zaman zaman aşırı coşkulu nitelikleriyle ölçüyü aşsa da yüreklerinin sıcaklığını dışa vuran insancıl öğeler taşımakla değerlendiriliyor. Bizim, dünyadaki akranlarıyla boy ölçüşebilecek yurt sorunlarına sahip böyle coşkulu bir gençliğimiz var! Sosyal ekonomik görüşleri kendi görüşlerime yakın olanları ile olmayanlarını

ayırmadan anıyorum bu gençliği. Böyle bir gençlikle olsa olsa övünülebilir! Doğrular yanlışlar kesin değildir, sürekli değildir. Bugün doğru olan bir düşünce yarın yerini daha doğru bir düşünceye bırakarak esker. Bugün yanlış düşünenler, eksiklerini gidererek yarın doğruları kavrayabilirler. Her zaman görülen değişimlerdir bu olaylar. İnançlarına içtenlikle bağlı oldukları, çekememezlik gibi küçük duygulardan ya da hasis çıkar hesaplarından uzak kaldıkları sürece, yanılgılarını büyütmemek gerekir gençliğin. Sevin-dirici alan yurt sorunlarına duydukları ilgidir. Bu ilginin, içerdiği özverinin, cesaret ölçüsünde, hoşgörü ile değerlendirilmesi gerekir. Bizi ürkütmesi gereken ise, gençliğin yurt sorunlarına soğuk, yabancı, ilgisiz kalmasıdır. Bağışlanması güç alan kusur budur gençlikte!

Toplumumuzun 1940'lerden beri yaşadığı toplumsal kargaşalarda önde gelen etmenlerden biri inanç arayan gençliğimizin bunalımı oluyor. Dogmatik bir öğretim düzeyi içinde, kafaları köksüz bilgilerle dolan gençlik a düşünce açlığıyla bulabildiği kaynaklardan yaşamla ilgili gözlemlerini çözebilecek ilk bilgilerini edinince bunalımlara kapılıyor. O güne kadar kendini aldatılmış olarak görüyor. Geçirdiği duygusal depremle soğukkanlı davranamıyor. Öte yandan kendi haline bırakılsa, zamanla duyguları ile düşünceleri arasında denge kurabilecekken hiç beklemediği bir yolda buluyor kendini. İyi niyeti, açık yürekliliği, insan ilişkilerindeki deneyim eksiklikleri ile coşkularını sömüren çıkar ardındaki politikacıların, provokatörlerin kışkırtmalarına kapılmaktan kurtulamıyor!

Atatürk'ün öldüğü yıla bir daha dönelim. Atatürk'ün CHP programına temel olarak aldığı altı ok olarak anılan cumhuriyet ilkeleri, o dönemde gerekli teorik açıklığa kavuşamamıştı henüz. Prof. Afet İnan'ın yayımladığı Atatürk'le ilgili anılarında kısa birkaç cümle ile belirtilmiştir o altı

ilke. Ters ya da yanlış yorumları önleyecek bilimsel ayrıntılardan yoksundur. Ancak Atatürk'ün yaşamı boyunca bağlı kaldığı inançları, insancıl eğilimleri, soğduyusuyla amaçladığı sonuçlar gibi kişiliğini oluşturan öğeler, söylevleri, özel konuşmalarında söyledikleri, eylemleri ile bir arada ele alınarak çağdaş bilimsel teorilerle uygunluk derecelerine göre yorumlanırlarsa açıklığa kavuşturulabilirler. Netekim yıllardır süren tartışmalarla uygulanan yöntem budur. Denilebilir ki altı okun ulusçuluk, devrimcilik, devletçilik ilkeleri, oltmışlı yıllardan günümüze varano değin bu yoldan yaygınlaşan bir açıklık kazandı. Laiklik ilkesi ise, ancak şu san bir iki yılda orton bilimsel yayınlar, düzenlenen açıkoturumlar, uluslararası konferanslarla bilimsel bir açıklığa kavuşma yolundodur. Halkçılık ilkesi için de varılacak yargı budur. Cumhuriyetçilik ilkesi, şu yaşadığımız günlerde insan hakları sorununun geniş çapta tartışmalara açılması, irdeleme konusu olmasıyla daho yeni yeni yoğun olarak gündeme geliyor...

1938 sonlarında siyasal kültür açısından toplumumuzun genel olarak çok geri kaldığı, gelişmediği sonucu çıkıyor bu hatırlamalardan. Okur yazar sayısı henüz yüzde atuzlardadır o dönemde. Sol nedir, sağ nedir bilinmemektedir. Gerçekten de solcu aydınlar sayılıydı o dönemde. Adlarıyla adresleriyle bilinirdi neredeyse. Solculuk neredeyse boş inanlarla karıştırılırdı. Bir kitobın kopoğının kırmızı olması, bir kimsenin hele 1 Mayıs günü kırmızı kravat takması, bir gencin elinde Gorki'nin bir öykü kitabıyla görülmesi solcu sayılmasına yetiyordu. Kitabo yobancı çevrelerin gözünde, Sovyet devriminden çok önce yaşoyıp ölmüş Puşkin, Gogol, Dostoyevski, Tolstoy gibi Rus klasiklerini okumok bile solculuktu. Bir tob lonun çizgileri arasında orak benzeri bir eğmeç bulunması ressamı hakkında komünizm propagandası yapmaktan

soruşturmo açılmasına yetiyordu. Toplumbilimdeki onlomylo sınıf, işçi sınıfı, sözleri edemezsiniz. Grev, sosyal odolet konularına değinmek de öyle. O dönemde toplum-bilim, ekonomi, sosyalizm üzerine yazılan dilimize çevrilen bütün yayınları toplasonız bir öğrericinin okul çantasını ancak doldurur.

Siyasal kültür düzeyimizin hangi çizgide olduğunun daha iyi belirmesi için, 1950'lerin boşlarında yaşanmış bir iki örnek vereceğim :

Gaziemir NATO otölyelerinde çolışon bir desinotör komünizm propogondası yapmok suçuylo İzmir Ağır Ceza Mohkemesinde yargılonıyordu. Dovo bono gelmişti. Ben ovukatlık stoımı henüz tomomlamıştım. Adalet Bakanlığın-dan ruhsatımın gelmesini bekliyordum. Dostum Avukat Nurulloh Tuksavul'don davayı olmasını rica ettim. Suçun kanıtları olarak sanığın odosında bulunan kıtaplor öne sürölüyordu. Kitapların üçü üzerinde duruluyordu özellikle : Adam Smith'in «Milletlerin Zenginliği», Stendhal'in «Kırmızı ile Siyoh», bir de André Gide'in «Dünyo Nlmetleri»...

Okuyucu suç duyurusundo bulunanların bu üç kitabı neden tehlikeli bulduklarını hemen anlamıştır sonıyorum. Ortada bir zenginlik sözü vardı, nereden geliyor kimin cebine giriyordu bu zenginlik? Besbelli yazar sorvet düşmönıydı. Okuyan do öyle!... Nlmet sözü de bu türlü yorumlon-mıştı. Kırmızı ile Siyah gelince söyleyecek söz kalmıyor, komünizm ile faşizm!... Bu kitaplar-don iklsinln Milli Eğitim Bakanlığı Dünyo Klasikleri dizisi içinde yayımlanmış ol-ması, bir değer taşımıyordu mahkemenin gözünde. Öyle yo kimdi Milli Eğitim Bakanlığının başında olan? Hasan Âli Yücel! O do komünistti! Daha onun glbi klmeler kimler komünistti o dönemde...

İşin daho do acı yanı, duruşmoyı yöneten ağır cezo yargıcının do tüm-den bilisiz oluşuydu dovado. Günümüz-

de lise öğrencilerinin okuduğu bu kitaplardan habersizdi yargıç. Davanın içinden çıkamıyordu. Dinlenen tanıklardan birine «Elini vicdanına koy da söyle, demiştin. Sanık komünist mi, değil mi?» Nurullah karşı çıkmıştı soruya. Yargıçla şöyle bir tartışma geçmişti aralarında :

Nurullah : Bu soruyu tanığa soramazsınız!

Yargıç : Sararım! Ben yargıçım. Uygun gördüğüm soruyu tanığa sararım.

Nurullah : Soramazsınız, izin verin de bu sorunun neden sorulamayacağını açıklayayım...

Yargıç : Buyurun, açıklayın!

Nurullah : Burada sanığın düşünceleri, inançları değil eylemleridir yargılanan. Dinlediğiniz tanıktır. Bilirkişi değildir. Tanığın alayda tanığı olduğu sözler eylemler nelerse anları açıklamaktır burada bulunmasının nedeni. Siz ancak dava konusunda sanığın eylemleriyle ilgili olarak neler bildiğini sorabilirsiniz. Tanık şimdi sorunuz üzerine kalkar da, evet komünisttir, diyecek olursa sözünün değeri nedir? Tanığın komünizmle ilgili en ufak bir bilgisi olmadığı zaten buraya kadar olan dediklerinden anlaşılıyor. Bu bakımdan bu sorunun sanığa sorulmasına karşıyım...

Yargıç : Anlaşıldı. Ben yine de soruyu soruyorum!

Yargıçın sinirli olarak söylediği bu sözler üzerine Nurullah da sinirlenir :

Nurullah : Soramazsınız!

Yargıç : (Daha da sinirli) Sorarım. Ben yargıçım, dinlediğim soruyu sormak benim hakkım!

Nurullah : Müvekkilimi haksız suçlamalardan korumak da benim hakkım! Ben böyle usule ay-

kırı bir sarunun sarulmasına engel alamayacaksam, üstümdeki cüppeyi masama bırakır çıkarım. Huzurunuzda bulunmamın anlamı kalmaz!..

Sonuç olarak tartışma tutanağa geçirilir. Yargıç saruyu sarar. Dinlenen emekli albay kamünizmle bilimsel hiçbir ilgisi olmayan bir iki sözden sonra sanığın kamünist olduğu kanısında olduğunu söyler, yargıç rahatlar. Duruşma sonunda suçu işlediği anlaşılan sanık altı aya hüküm giyer. İşinden atılır.

Yine o dönem davalarından biri şuydu. İlkokuldan sonra okuyamamış on yedi yaşında bir çocuk. Basmane istasyonundaki yük vagonlarından birine tebeşirle arak çizmişti. Çocuk tutuklu olarak birkaç ay yattıktan sonra duruşmaya çıkarıldı. Bu kez ağır ceza başkanı olarak, duruşmayı yöneten örnek bir yargıçtı. Son günlerde artan, sık sık önüne getirilen bu kanudaki davalarda vicdan rahatlığı ile karar verebilmek için bir iki kitap okumuştur. Duruşmada çocuğun suçu serüven tutkusuyla işlediğini saptadı. Kamünizm propogandasının ancak propaganda kastiyle işlenirse suç oluşacağını, bu kasıttan sayut olarak çizilen arak resimlerinin suç sayılamayacağına karar verdi, çocuğu akladı... Yargıç Abdullah Arıç'ın bu kararının 1952 yılında İzmir Adliyesinde siyasal içerikli davalara yeni bir anlayış getiren bir dönüşüm olarak değerlendirildiğini hatırlarım.

Yine o yıllarda bir gün İzmir'de Milli Kütüphane önünde Rahmetli Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) ile karşılaşmıştım. Ayakküstü kanıyuyarduk. Dertliydi. İstanbul'da Vatan gazetesinde «Ötelerin Çocukları» adlı romanı yayımlanıyordu. Az önce karşılaştığı bir gazeteci «Üstat» demişti, «neden ötelerin çocukları?» Öteler, Badrum'da yaşayan bir ailenin adıydı. Romanda onların yaşam

serüveni anlatılıyordu. Balıkçı, saflıkla bu açıklamada bulunmuştu. Gazeteci yutar mıydı bu numaraları! «Hadi hadi» demişti, «saklama bizden, neden ötelerin ve berilerin değil? Ötelerin yani...» Kolunu şöyle Karadeniz'den yana havada döndürerek gülmüştü, «yamansın üstat!...»

Son bir olay daha anlatayım. 1953 ya da 1954 güzünde İzmir'de çıkan Yeni Asır gazetesinin ikinci sayfasında kısa bir haber yayımlanmıştı: Edremit'te, bacasında Moskova yazısıyla dört haneli bir sayı bulunan bir güvercin yakalanmıştı! Çevrede şüpheli görülen kimseler gözaltına alınmış, güvercinin Moskova'dan kime haber getirdiği kesinlikle saptanmaya çalışılıyordu... Çok geçmeden meteoroloji istasyonları arasında göçmen kuşların hangi uzaklıklara kadar uçtuğunu saptamak için bu yola başvurulduğu anlaşıldı. «Tehlikeli Güvercin» adlı oyunumu bu olaydan yola çıkarak yazdım...

Sağın ise, taşrada büyük toprak sahipleri ile kasaba eşrafından, büyük kentlerde sermaye sahibi iş çevrelerinden oluşan geniş bir tabanı vardı. İncelenirse Kurtuluş Savaşında Atatürk'ü destekleyen en önemli sınıfın taşradaki bu toprak sahibi eşraf olduğu görülür. Çoğu, yanlarında çalışan yandaşlarını silahlandırarak Mustafa Kemal Paşanın emrine gönderirler. Bu davranışlarında vatanseverliklerinden daha kolay belirlenebilecek olan etken ağalıklarıdır. Topraklarının yabancılar eline geçeceğinden kaygılıdırlar. Bu sınıfın düşünce yapısı tutucu, kadercidir, Anadolu toprakları üzerinde yüzyıllardır egemen olan feodal bir düzenin kökleşmiş yargılarıyla oluşmuştur.

Sağ ile ilgili eğilimler milliyetçilik sayılırdı o dönemde. Özellikle yüksek bürokratlar Nazilerin nasyonal sosyalizmini milliyetçi sosyalizm olarak anlarılardı. Birkaç sayfalık olsun teorik bilgiden yoksundular. Onlara sorarsanız Sovyet rejimi uluslararası sosyalizmi, milliyetçiliği yadsırdı;

Noziler işe ulusçu sosyolistlerdi. Bize ancak bu türlü bir sosyolizm uyardı! Dediğim gibi bildiklerinden değil, sadece «nasyonol, enternasyonal» sözlerinden çıkarırlardı bu sonuçları. Sonro do bu kodarcık bilgiyle Hitlerciliğe yakınlık duyur, enternasyonalci Sovyet Rusya'ya duyulan ilgiyi vatan hainliği soyarlardı. Hitler'in ırk üstünlüğüne dayanan sömürgeci, yayılmacı omacılarının bütün dünya için bu orado bizim için de nasıl büyük bir tehlike oluşturduğundan habersizdiler. Avrupa'daki hızlı utkularını alkışladıkları Nazi ordularını yurdumuzda karşılamak için sabırsızlanonlor vardı içlerinde. Bizim yarı aydınlarımızın belirgin bir özelliğidir bu tutum. Yüzeysel bilgileriyle kendilerini her konuda karar vermeye yetkili görürler. Az önce sözünü ettiğim, tonıgo, bilirkişiye yöneltilebilecek bir soruyu sormokto direnen yargıç, olso also bizdeki bu tür sayısı milyonları aşon yori aydınlardan biridir. Ağır cezo mahkemesi başkanlığına gelinceye kadar bu anlayışta, bu kültür düzeyindeki yargıcın daho ne gibi kararlar verebileceğini düşünürseniz bu aydın tipinin yarattığı tehlike daha do belirir! Bu gibilerin yetki alanları genişledikçe verdikleri zorarlor do artor! Bu açıdan bakılınca rejimdeki, belediyecillik çalışmalarındaki yıkıcılığın tutarsız girişimlerin nereden koynoklondığı daha açık anlaşılır duruma gelir...

Yine o yılların politik görüşlerinden biri de I. Dünya Savaşından kalma bir Almancılık onloiyışydı. Büyük çoğunluk Almonların doğal (!) yandaşı olarak görüyordu ulusumuzu. I. Dünya Savaşında birlikte yenik düşmüştük, o yenilginin öcünü bu savaşta birlikte olaçottuk! Komuoyu sovoşın temelindeki ekonomik nedenlerden hobersiz olduğu ölçüde, sovoşo korşı duyarsızdı. Futbol toxımlorında yon tutor gibi tutuyorlardı Almanyoyı. Oyundon önce ayok otılmış biz Almonya ile bir tokımo, İngiltere ile Franso korşı tokımo düşmüş gibiydi. Nazilerin Sovyet Rusyoy'a saldır-

masından sonra bu Alman yandaşlığı daha da alevlendi. !. Dünya Savaşına girerken İttihatçıların yanlıgıları bu siyasal bilinç düzeyinde kimseler olmasından kaynaklanır. Bugün de politik yaşamımıza bakınca, özellikle siyasal parti çekişmelerinde bu gerçeğin oğır bastığını görürüz.

O yıllarda Nazi hayranlığının bizdeki sonuçlarından biri de daha önce tarihimizde görölmeyen Yahudi düşmanlığı oldu. Sakaklarda, ötede beride Yahudilere karşı girişilen sataşmalar, dövmeye varan kabadayılık gösterileri, kırklı yılların başlarında çıkarılan Varlık Vergisi ile açık bir görünüm aldı. Bu düşmanlık, Yahudilere yüklenen ağır, ezici ödeme gücünü aşan vergilerle, savaşın başlamasıyla birlikte karaborsa yoluyla iyice palazlanan yerli burjuvazi Yahudi sermayesinin rekabetine karşı güçlendirildi.

Atatürkçülük bilinmiyordu demiştim. 1940'tan önce «Söylev»in, laçivert ciltli birinci hamur kâğıda basılmış tek baskısı vardı. Üç ciltlik o baskı, okullarda, halkevi kitaplıklarında, bürokratların raflarında el sürölmemiş olarak dururdu. Bilinen, bir Atatürkçülük edebiyatıydı. «Kızıl saçlı zafer kartalı, çizme altında ezilen düşman, tunc, bakır, demir, şanlı tarih, bükölmez bilek, aslan yürek...» gibi sözler deyimlerle dolu, açık seçik hiçbir kavrama dayanmayan, kof, bulantı veren bir edebiyat!... Ulusal bayramlarda gırtlaklarını yırtarcasına bar bar bağırarak, toplumbilim ekonomi bilgisinden, hümanist kültürden, çağdaş tarih bilincinden yoksun gedikli konuşmacıların, sermayesi bu edebiyattı. Bu gibiler için halkevleri, CHP örgütü sıçrama tahtasıydı. Siyasal alanda yükselme ihtiraslarını bu kof övgülerle maskeleyerlerdi. Söylevleri, dinleyenlere soğuk, itici gelirdi. Bu gibi kötü yardakçıları yüzünden, Cumhuriyet ideolojisinin gerçekten değerli yazarlarına da dalkavuk gözüyle bakılırdı çoğu çevrelerde. Bu yüzden gerçekleştirilen devrimler uygulamalarla kalıyor, özü, önemi, gerekçeleri halka dağ-

ru dürüst anlatılamıyor, ulaştırılamıyordu. Atatürk'ün açık karşı çıktığı Turancılık görüşleri gençlik arasında yaygındı hâlâ. Giderek, Atatürk'ün henüz devletin başında bulunduğu atuzlu yıllarda, üniversite gençliğinin en güçlü örgütü «Milli Türk Talebe Birliği»nin temel ideolojisini oluşturuyordu.

1908'den başlayarak Kurtuluş Savaşı sonuna kadar, devletin yıkılmasına varan bunca yenilgilerinden, ulusumuza yaşattıkları bunca acılardan yenilgilerden sonra, kamuayunda hâlâ İttihatçıların övgüleri ağır basıyordu. Enver Paşa, Talât Paşa mitleştirilmişlerdi. İzmir suikastının hüküm giyen suçluları halkın gözünde garçok kahramanlar olarak anılıyordu. O güç yıllarda, savaştığı bütün cepelerde birliklerini yengiye ulaştıran tek kamutan, ileri görüşlü tek devlet adamı olduğunu kanıtlaması Mustafa Kemal'e güven duyulmasına yetmiyordu. Çünkü sonuç olarak İttihatçıların sevmediği bir kişiydi. Akılcı, gerçekçi, hümanistti, çağdaş düşünceliydi. Bu nitelikleriyle toplumun duygusal, gerçeklerden haşlanmayan, tutucu düşünce yapısına ters düşüyordu.

Ekonomik duruma gelince :

Savaşın dışında kalmayı başarabilmişlik. Beklenen ülkemizin savaşız geçirdiği yıllardan kazançlı çıkmasıydı. Oysaki savaşın sana erdiği 1945'teki Türkiye, savaşın başladığı 1939'daki Türkiye'den daha yaksul, daha acılarla dolu bir ülkeydi. Savaşla birlikte karabarsa bütün ülkede yaygınlaşmış neredeyse resmileşmişti. Stakçular kısa sürede vurgun kazancılarla büyük servetlere kavuştular. 1941'de ilk devalüasyona gidildi. Hayat pahalılığı, yakluklar halkın yaşayışını güç katlanılır duruma getirdi. Ekmek karneye bağlanmıştı. Devlet eliyle üretilen şokor, yonl bir vergi aracı olmuştu. Örneğin: bir ilkokul öğretmeni o yıllarda 52 lira aylık alır, Batı Anadolu İlçelerinde 5-6 lira aylıkla

Savaşa hazır bulundurulan er sayısının artışı askerlik hizmetini uzatıyor, yedekler ikinci kez askere alınıyorlardı. Lisede üniversitede yaptığı kamplardan yararlanan yükseköğretim görmüş bir yedek subayın hizmet süresi üç yıla yaklaşıyordu. Bu durum sivil yaşamı aksatıyor, tarlalardan işliklerden orduya kayan işgücü, özellikle genç erkeği olmayan aileleri zor durumda bırakıyordu.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, 1945 ortalarında Türkiye, Selçuklular döneminden beri sık sık görülen ekonomik bunalımlar içindeydi. Artan hayat pahalılığı, aldığı aylıkların ödeme gücü eksilen tek parti bürokratlarını, partinin il ilçe kadrolarını, zenginleşen kasaba ağaları, kentlerdeki karaborsa tüccarlarla işbirliğine itmişti. Rüşvet, yolsuzluk yaygınlaşıyordu. Partinin il ilçe örgütlerinin başkanlıkları palazlanan işadamlarının ya da onların hizmetindeki bazı okumuşların eline geçtiğinden CHP, özündeki devrimci ilkelerden kendiliğinden kopmuş, uzaklaşmıştı. Karakollarda keyif için adam dövülüyor, birbiriyle kaynaşan tek parti kaymakamları, savcıları, örgüt ileri gelenleri kasabalarda ağalık taşıyorlardı.

Düşünce sanat yaşamı, çok dar bir kadronun çabaları, özverisi ile yürütülüyordu. Tanzimatta boşlayan batılılaşma akımı, değişik dönemlerde uğradığı baskılarla, duraklamalar sapmalar geçirdikten sonra cumhuriyetle yeni bir hıza kavuşmuşsa da, bu hız, henüz başlangıç yıllarındaydı. Henüz batı öykünmeçiliği aşamasındaki işbaşında bulunan yönetim kadrosu, Türkiye'nin yerel, kendine özgü sorunlarına çözüm bulabilecek yaratıcı düşünce birikiminden yoksundu.

C) Karşı Devrim

1945'te, siyasal amaçlı dernek kurulmasına izin veren

dernekler yasasındaki iki üç sözcüklük bir değişiklikle çok partili yaşama girildi. Gerçekte bu değişikliğin getirdiği değişme ne olabilir bir toplumun yapısında? Değişiklik hemen değerlendirilebileceği gibi biçimseldir. Birleşmiş Milletler Topluluğunda demokratik bir ülke olarak yer almak amacının zorladığı bir çözüm yoludur. Bu değişiklikle toplumun yapısında en küçük bir taş, tek tuğla yerinden oynamamıştır. 1945'e gelindiğinde yürürlükte olan yosaların sayısı beş bini aşıyordu Türkiye'de. Rejimi sağlama alan bu beş bin yasa arasında değişen sadece o yasaların birindeki bir maddenin, siyasi amaçlı dernekler kurulmasını yasaklayan hükmüdür. Rejimi ayakta tutan, başka bir deyimle siyasal gücün, devleti yöneten ya da ilerde yönetecek alan egemen çevrelerin denetimindeki kadronun elinden, halkın eline geçmesini önleyen öbür yasaların tümü yürürlükte dir yine.

Rejimdeki değişikliğin yüzeyselliğini açığa vuran başka bir önemli özellik de kurulacak siyasi partilerin eğilimlerinin yönlendirilmesi, siyasal eylemlerinin önceden denetim altına alınmasıdır. Netekim daha önce Serbest Fırka denemesinde olduğu gibi, ana muhalefet partisi CHP içinden çıkar. CHP iktidarını yıpratıcı önemli uygulamalardan sorumlu kimi eski CHP'liler bir gün içinde DP olur, eski partilerinin karşısına geçer, tabanın birikmiş öfkelerine gem vurarak dizginleri ele alırlar. «DP'nin dört kurucusunun ikisi 1923'ten, ikisi 1931'den beri, DP'nin kuruluş gününe değin CHP'lidir.»¹ Partiyi kurdukları gün CHP milletvekilleri olarak BMM üyesidirler. Partinin genel başkanı Celâl Boyar, yıllarca iktisat bakanlığı yaparak CHP'nin ekonomi politikasına yön vermiş, daha sonra başbakan olarak döneminin tüm yürütme kararlarının sorumluluğunu yük-

1) Dr. Çetin Yetkin-Siyasal İktidar Sanata Karşı (Bilgi Yayınevi, 1970, s. 41).

son verilecekti. Kısacası ceza, basın, polis görev ile yetkileri, sıkıyönetim, işçi hakları, seçim gibi konularla ilgili yüzü aşkın yasada, kişisel haklarla özgürlüklere kısıtlamalar getiren hükümlerin kaldırılmasıyla köklü değişiklikler yapılması isteniliyordu. Meclisteki tartışmaların, basının başlıklarının gösterdiği ibre buydu. Partinin taban çalışmalarında işe, eleştiriler çok daha değişik yöneydi. 1945 boşlarında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Yasasına karşı çıkılıyordu. Toprak sahiplerinin topraklarının elinden alınmasına izin verilmeyecekti : Köy enstitüleri yeriliyordu. Herkes okuyacak olursa tariada çifti kim sürecek, harmoni kim kaldıracaktı? Evlerde kışlık adunu kim kıracok, fobrikolara amele nereden bulunacaktı? Din sömürüsü körüklenerek laiklik ilkesi kötüleniyordu. Devletin yol yapmak, su elektrik getirmek, hastaneler açmak, ordu bulundurmak gibi kazonç getirmeyen işlerle uğraşması gerektiği öne sürülüyor, kazonç getiren iş alanlarını, özel kişiye bırakması, düzenleme amocıyla do olsa piyasaya girmemesi savunularak devletçilik ilkesi yeriliyordu. Daha sonraları çok yazıldığı çizildiği gibi, örneğin bir özel girişimci, dağda bayırda bir yerde bir fabrika yapacak olursa, deviet o fabrikonun yolunu, kanalizasyonunu yapacak, suyunu elektriğini getirecek, kuruluş giderleri için ucuz kredi soğlayacak, vergi bağışıklıkları tanıyacak sonra da piyasada üretici olarak tüketici ile olan ilişkilerine karışmayacaktı! Dış ticarette de istenilen bu türlü bir özgürlüktü... 1950 seçimlerinden önce, Urlo'da düzenlenen bir DP açık hava toplantısında bir ovukatın yaptığı konuşma bugün gibi hatırımda. Cebinden Yenice slgara paketini çıkarmış soruyordu halka : «Bu ne, bu?» Halk susuyordu. Karşılığını veren yine kendisiydi : «Slgora!» Yine soruyordu : «Kim yapıyor bunu?» Halk susuyor karşılığını yine kendisi veriyordu : «Devlet!» Hafifseme ile soluduktan:

sanra ekliyordu : «Devlet hiç sigara yapar mı arkadaşlar? Devletin başka işi mi yok? Devlete yapacak iş mi yok! Devlet kaçta alıyor sizden tütün? Sonra size kaçta satıyor? Bunun içinde 20 gram tütün var arkadaşlar!...» Böyle gidiyor, devletin tuvalet ispiertosu, kolonya, domates salçası yapması, dokuma üretmesi hep böyle yeriliyordu. O günlerde bu avukat hileli bir sigorta işine karışmakla suçlanıyordu. Şimdiki hayali ihracat işine benzer bir işti. İzmir limanında sabun zeytinyağı yüklü diye sigortolanan büyük bir motor, Midilli Adası açıklarında batırılmıştı. Navlunun üç beş ton odun, kırık tahta olduğu saptanmıştı. Sigortanın direktmesi üzerine iş büyüdü. İzmir DP örgütünün ileri gelenlerinden alan fabrikatör, avukatı alan kanuşmasını dinlediğim ateşli özgür girişimci avukat, daha bir iki kişi tutuklandılar, ağır cezaya verildiler. Duruşma kurulu suçu sabit görmedi. Nedir ki davanın görüldüğü ağır ceza mahkemesinin başkanı, seçimlerde başka bir ilin listesinden aday göstêrildi, milletvekili oldu...

Geçmişe dönük bütün eğilimler ulusçuluk sayılıyor, toplumun yapısında çağın gerektirdiği dönüşümleri öne süren görüşler ulusal çıkarlara aykırı baltalayıcı eylemler giderek Sovyet uşaklığı, komünistlik olarak suçlanıyordu. Kısacası tabanda örgütlenen güç, bir karşıdevrim hareketiydi. Eski İttihatçıların. I. Dünya Savaşında, Kurtuluş Savaşında, I. Büyük Millet Meclisinde, daha sonra İzmir suikastında, Mustafa Kemal'e karşı sürdürdükleri kinle öfkeyle besleniyordu. Tabanın yukorlarda değindiğim ekonomik şikintıları, toplumsal sorunlarıyla ilgisi bağlantısı yoktu bu eylemlerin. Bu bakımdan tabandan destek isterken çelişkisi açıktı. Nedir ki tabana sunulan tek seçenek bu çelişkiydi yine.

Ellili yılların tümünü kaplayan on yıllık DP iktidarı dönemi özellikleriyle birbirine aykırı iki karakteristik göste-

utanma duygularının köreldiği bir yağma dönemidir yaşanan. Belediyeler, KİT'ler yemekle tükenmez birer arpalık durumuna getirilir. Her partili pençesinin gücü aranında yağmadan pay kapar. Sembolik bedel diye bir deyim uydurulur. Particilerin kurduğu kaaperatiflere, belediye arsaları metre karesi ekmekten ucuz fiyatlarla devredilir. İstimlak bedellerinde akıl almaz vurgunlar döner. Seçimden seçime çevresindekileri sindirmekle görevli kabadayılar, partinin büyük küçük kademelerinde yer alan daktarlar, avukatlar, aydan aya uğrayıp aylık almak üzere belediye, Sümerbank, THY, Denizcilik Bankası gibi kurumlara atanır. Partililere çimenta bayilikleri, Tarım Danatım Kurumunun temsilcilikleri gibi iyi kazanç getiren ayrıcalıklı işler verilir.

Yüzsüzlük görölmemiş bir açıklığa dökölmüştür. Çay bahçelerinde, lakantalarda, yalculuklarda, sık sık kahkahalarla karışık «Ben dümenini buldum yükümü yaptım, sen de yalunu bul, sen de yap!» gibi kaba tanlu yüksek sesli kanuşmalar duyulur. Rüşvet açık bir işlerlik kazanmıştır. Kulaktan kulağa başbakanın bir kanuşmasında «Çalsın ama iş yapsın!» dediği sözleri dalanır. Bu yağma furyasının adı liberal ekanomidir. Cumhuriyet hükümetlerinin 1950'ye kadar uyguladığı, bağımsız, ayağını yarganına göre uzatılarak nitelenebilecek tutumlu ekanomi politikası taptan bırakılır. Hızlı bir tüketim çığırı açılır. Spekölatif kazançlar, dışalımlardan sağlanan yüksek komisyanlar, yabancı firmaların yurtiçi temsilcilikleri devlet politikasına yön veren bir ağırlık kazanır. Savaştan çıkan Birleşik Amerika'da işsizliğin, alıcı bulamayan endüstri ürünlerine pazar bulma çabalarının yarattığı Marshall Planı, yerll araçlar için büyük kazançlar sağlama kapısıdır. Bu iştahla dış politikada Kore Savaşına kuvvet gönderme gayretkeşliğine kadar atağa geçilir. Büyük Millet Meclisinin anayından geçirilmeden Kore'ye asker gönderilir. Sanuç olarak bu ekano-

mi politikasıyla zenginin varlığı bütün olonaklarla pompa-
lanırken, yoksul doha yoksul düşürölür. Toprak dönüölü-
mü önlenmiştir. Topraksız köylünün kentlere akımı bir kez
daha hızlanır. Artan enflasyon oronunun sıkıntıları geniş
halk kitlelerinin yaşamını etkiler. «Dar gelirli, sabit gelirli»
deyimleri DP iktidarının dilimize yerleştirdiğı sözlerdir.

Kolay vurgun kazançlar, toplumsal yaşama ahlokdışı
yeni ilişkiler getirir. Fuhuş ortorken, kodin rüşvet vermek-
te porayo tok çevrelerin çekici bulduğı bir araç olarak öne
geçer. Ankara'do sonucu boğlanacak işler için, İzmir'den,
İstanbul'don seçilen güzel kodin aracılardan yorarlönılır.
Devlet ileri gelenleri Hilton'da düzenlenen kadınlı hafta so-
nu dinlenceleri geçirirler...

Nurullah Ataç'tan dinlemiştim : Bu oçık yağma ortamı
korşısında kendini tutamayon Yahya Kemal Beyotlı, «Dünyo-
nın her yanında gangsterler vardır, oma bizdeki gibi iktidara
geldikleri görölmemiştir!» demiş...

DİN SÖMÜRÜSÜ dönemidir. DP hükümetinin aldığı ilk
koror Atotürk döneminde Türkçe okunmaya başlanan eza-
nın yeniden Arapça okunmaya çevrilmesidir. Devlet rodyo-
sunda dinsel yayınlar başlar. Okullara zorunlu din dersi ko-
nur. En küçük yerleşim birimlerine kodar yaygınlaşon comi
yaptırma dernekleri, Türk Hova Kurumuna yapılan kurban
derisi, Kızılay'a yopılan fitre zekât gibi dinsel bağışlara
ortak olurlar. Hac desteklenir. Dış ticoret açığı yiidon yıla
büyüyen, dışoriya borçlonan, parasının değerini koruya-
mayan hükürnet, hocca gideceklere cömerttir. Buno karşı-
lık sanoyileşme yotırımlorının hızlandırılmasına gerekli dö-
vizi ayırmadığı gibi, ilaç, eğitim malzemesi, kitap getirtmek
için gereken dövizi ayırmayı da önemsemez...

1950'de avukatlığa başladığım Urla'da işbaşına geien
DP belediyesinin ilk işlerinden biri, kasabanın dört bir ya-
nına yerleştirdiğı haparlörlerle belediyeden yayın yapmak-

pahalı maddeler alırken, bu gibilere, «doğru tart, terazin 10 gramdan başlıyor», dediğim olmuştur. Pek azı yanlışlığı hemen düzeltmeye kalkar, çoğu ise «Alt yanı 10 gram» gibilerden pişkince karşılıklar verir. Beni daha da şaşırtan, ardımda alışveriş için sıra bekleyenlerin kayıtsızlıkları, nerede ise beni ayıplar gibi sıkıntılı tavırlar almalarıdır. Bu kayıtsızlığın ayıplamaların nedenlerini çok düşündüm. Sonunda iki nedene boğladım. Kendi işlerinde de o satıcının davrandığı gibi davranıyorlardı! Bir bakıma o 10 gramı hoş görmekle kendi hileli davranışlarını da olağanlaştırıyorlardı. Bir tür dayanışmaydı tutumları o satıcı ile aralarında. Öbür neden komplekslerinin sonucuydu. Yeni zengindiler, bu gibi ufak tefek paralar üzerinde durulmasını ayıp sayıyorlardı! 1970'li yıllarda çıkarılan İşletme Vergisi, son iki yıldır da KDV hep bu gibilerin kazançlarını şişirdi. 1950'den beri kültür yaşamımızda, beğenilerimizde bir yozlaşma varsa, bu olgu genel ticaret ilişkilerimizde görülen ahlak yozlaşmasının ürünüdür. İlk kuşağı 1950'li yıllara dayanan abi olarak andığım bu tipe, 12 Eylül'den sonra halk daha da yakışan bir tamlama buldu. Bu tipi «uyanık» olarak adlandırdı. Kanım odur ki, DP'nin çarpık hesapsız ekonomi politikasına, yağmacılığa göz yuman ahlak anlayışına yön veren bu uyanık tipinin öncüleri oldu. 1940'li yıllarda aydınlar arasında sağ sol tartışmaları açıldıkça, kimi aydınlar, ülkemizin henüz sanayileşme sürecini tamamlamadığı, ileri batı ülkeleri gibi bizde bir kentsoylu sınıfı ile onun karşısında bir işçi sınıfı bulunmadığını söyleyerek, bu nedenle sol tearilerin uygulama ortamı oluşmadığını öne sürerlerdi. Elili yıllardan beri bu uyanık tipi, çıkan her fırsattan yararlanarak hızla zenginleşmesini bildi. Ulusal gelirden aldığı pay oranını arttırdı. Aralarında taşradan alaçağını alanlar, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlere yerleşerek kendilerine daha da geniş iş alanları aradılar. Toplumun zo-

runlu gereksinimlerini karşılamaya yönelik sanayi yatırımlarına giriştiler. Özellikle yetmişli yıllarda denetimden çıkan enflasyonun kırbaçlamasıyla kısa sürelerde katlanan kazançlar elde ederek güçlendiler, politik alanda sözü geçen bir sınıf durumuna geldiler. Bu arada giyim kuşamları, yazlık kışlık evleri, arabalarıyla yaşayışlarına daho kentsoylu bir görünüş geldi. Artık çay bahçelerinde nargille tokurdatorak iş çevirirken göremezsiniz bu gibileri. Boğaz' da ya da İzmir'in Kordan Boyunda müşterisi oldukları eski lokantalara da uğramıyorlar. Büyük kentlerde ancak bu sınıftan olanların hesap ödeyebileceği restoranlar açıldı. Bir günlük ücreti, yirmi yıllık bir memurun bir aylık kazancını aşan beş yıldızlı otellerin lobilerinde, uçak yolculuklarında karşılaşabilirsiniz, ancak bu sınıftan olanlarla. Bizde kentsoylu sınıfının ilk kuşağı olarak adlandırılabilirler artık.

Bir kentsoylu sınıfı oluşunca onun yatırımlarında çalışanlarla bir işçi sınıfı da gelişecek, çağdaş ekonomi biliminin ilkelerine göre bilinçlenerek, hakları doğrultusunda bazı isteklerde bulunacak, bazı savaflara girişecekti elbet. İş ilişkilerinin yapısından doğan bir zarunluluk bu. Denilebilir ki bizde sermaye ile emek arasındaki sonraki yıllarda daha da artan çekişmelerin hız kazanması ellili yıllarda başladı. Sınıflar arası kutuplaşma açık bir görünüş aldığı ölçüde şiddetlendi. Bu gelişmeye uygun olarak demokratik yaşamın birbirinden kopma kentsoylu partilerle sürüp gidemeyeceğinin anlaşılmış olması gerekirdi. İşçi sınıfının genellikle emeğiyle geçinenlerin haklarını koruyabilecekleri bir siyasal örgütte birleşmelerine izin verilmesi ilerdeki patlamaları önleyecek bir önlem olurdu. 27 Mayıstan önce ne DP, ne de CHP bu iyi niyeti gösterdiler!

On yıllık DP iktidarı döneminin ikinci belirgin karakteristiği, DP iktidarının karşıdevrimci yapısına karşı, dev-

lerinden sonra CHP'den kapup dalga dalga DP'ye geçmeleridir. Bu konuda bazı iş sahipleri daha da sağlam gördükleri bir önleme başvururlar. İki ortak, iki kardeş ya da baba ile ağuldan biri DP'ye geçerse, öbürü CHP'de kalır. Böylelikle çıkarlarının bugünü ile yarınını bir arada güven altına alırlar.

DP ilk iktidar döneminde din sömürsünü yaygınlaştırmış, halkevlerini kapatmış, köy enstitülerini / öğretmen okullarına döndürmüştü. Basın, düşünce özgürlüğünü ezmiş, Kore'ye asker göndermişti. Marshall Planına göre Birleşik Amerika'dan yedek parçası almayan binlerce traktör satın almıştı. Bu traktörlerin çağı dört yılın sonunda yedek parçaları olmadığı için tarla kıyılarında, çiftlik sundurmaları altında duruyorlar, paslanıp çürüyorlardı. Merkez Bankasının altınları Amerika'ya rehin edilmişti. Para makineleri aralıksız çalışıyor, piyasada karşılıksız emisyon aylumu hızla artıyordu. Üç türlü para kuru uygulanıyordu. Buna göre 1953 sonunda daların resmi kuru 2.80, ithal kuru 5.20, karabarsa değeri ise 5-6 lira arasındaydı. Bu kur değişiklikleri gerçekte enflasyon yükünün dar gelirli değişmez kazancı kesime yükletilmesi için bulunmuş bir hileydi. Bu formüle göre ekicinin elinden ürünü resmi kura göre değerlendirilerek alınıyor, buna karşılık dışardan gelen mallara ithal kuru üzerinden fiyat konuluyordu. Bu durumda üretici resmi kur üzerinden satıyor, tüketimini lthal kuru üzerinden satın alıyordu. Ekanomideki savurganlık sonucu hızlanan tüketim piyasayı hareketlendirmişti. Benzetme yerindeyse hükümet gelinin başından para serpen düğün sahibi ağalar gibi devlet yönetiyordu. Kapan kapıyordu. Lata-yacılığın, köşeyi dönme heveslerinin yemleri serpilmişti. Muhalefet hâlâ ne söyleyeceğini bilemiyordu.

1954 seçimlerinden bir iki ay önce, İzmir Adliyesinin, bara adasında duruşma sıralarımızı beklerken, CHP İl Baş-

kanı rahmetli Nazif Çağatay, Avukat Nurullah Tuksavul ile aramızda geçen bir konuşmayı hatırlarım. «Niye susuyorsunuz, niye muhalefet olarak bu kadar hafif kalıyorsunuz?» demiştim. Nazif Çağatay, «Muhalefet yapacak konu yok ki» demişti, «her şey o kadar iyi gidiyor ki!...». Nurullah, «Daha ne olsun?...» diye parlamış sayıp dökmeye başlamıştı.

Rahmetli Çağatay liberal düşünceli bir aydıydı. Tek parti döneminde daha sonra da muhalefette uzun yıllar CHP'nin il başkanlığını yaptığı halde adı hiçbir zaman çıkar hesaplarına karışmadı. Nurullah stajını onun yanında yapmıştı. Nurullah'ın sosyalist eğilimlerini biliyordu. «Onları siz söyleyebilirsiniz, biz değil!» dedi.

Bu konuşmanın beni uyarıcı bir yanı oldu. Nazif Çağatay il başkanı olarak partisinin sınıfsal çıkarlarının nereden donup kaldığını biliyordu. O çıkarların üstüne yürüyemezdi.

Bağımsız aydınlarla halk, iki parti arasındaki akrabalığı görmekte geçikmedi. Yine o seçimlerden önce Urla Asliye Hukuk Yargıçısı rahmetli Şerif Kolhan'ın bir sözü geliyor hatırıma : «Aynı bahçenin marulları...» Bütün yaşamı boyunca çevresiyle uyuşamayan, bütün iktidarlara nedenlerini tam çözemediği bir öfke duyan rahmetli babam, iki parti için «Kaldır birini vur ötekine,» derdi. «Bir çamurlu tarla, bir araba geçmiş, çamurun bir yarısı tekerlek izinin bir yanında, öbür yarısı karşı yanında kalmış!...»

1954 seçimlerinden önce CHP'nin İzmir Cumhuriyet Alanında düzenlediği mitingi izlemiştim. DP iktidarı mitingin ilgi görmemesi için her önlemi almıştı. Fabrikalar işçilere izin vermeyecek, memurlar işlerinden ayrılamayacaklardı. Yeni yasaya göre mitingin gün kavuşurken son bulması katılanların dağılması gerekiyordu. Mitingte CHP Genel Başkanı İsmet İnönü konuşacaktı. İlgi sönük görünü-

yordu. Alan yarı yarıya boştu. İnönü'nün konuşması başlamadan önce, Basmahane yönünden, alana çıkan iki bulvardan, ellerinde pankartları, başlarında sendika liderleriyle yağun bir işçi akını başladı. Alan doldu, geride kalanlar alana giremediler şimdiki Efes Otelinin bulunduğu yerde durdular. İşçi mahallelerinden, fabrikalardan geliyorlardı. Fabrika yöneticilerinin yasağına uymamışlardı. İnönü'nün konuşması uzuyor, bir türlü işçi sorunlarına sıra gelmiyordu. Önce sessiz dinliyorlardı. Güneşin batmasına yarım saatten biraz daha uzun süre kalmıştı. İşçilerin yönünden bağırma duyulmaya başladı: «Sendikalardan söz et! Grev ne olacak? İşçilere ne vereceksiniz?» Bazı partiler tek parti döneminden kalma alışkanlıkla saygısızlık saydıkları bağırışmaları durdurmak istediler. İnönü'nün konuştuğu balkanda yanındakilerin kulağına eğilerek, ya da başıyla eliyle işçilerin bulunduğu yönü göstererek uyarımları görüldü. İnönü sadece, «İşçi haklarının da önemle üzerinde duracağız, grev hakkını düşüneceğiz!» dedi. Yakınımda birinin, «Daha düşünmediniz mi?» diye söylendiğini duydum. İnönü'yeniden sözü düşünce özgürlüğüne, yapılan baskılara getirmişti ki, yanımdaki adam kayboldu. İşçilerin geldikleri yönden geri döndükleri, İnönü'nün konuşmasını bitirmesini beklemeden alanı yarı yarıya başalttıkları görüldü. İzmir'de seçimlerin sonucu belli olmuştu. İşçilerin bu küçük protestasının anlamı açıldı: «Siz bu kafaıyla gittikçe bizden zar ay alırsınız! Size dört yıl sonra bir hak daha tanıdık ama anlayan kim? Dört yıl daha bekleyin de akıllanın!» CHP 1954 seçimlerinde, 1950'den daha büyük bir yenilgiye uğradı.

1954'ten sonra DP'nin savurgan ekonomi politikasının alumsuz sonuçları daha açık görülmeye başladı. Varsıl ile yoksul arasındaki uçurum büyüdü. Menderes, bu kez baskından sonra üniversiteyi de karşısına almıştı. Profesörleri

«kara cüppeliler» diye anıyordu alanlarda kalabalıklara verdiği söylevlerde. İçerde başlayan hoşnutsuzluğa karşı kamuoyunun dikkatini dışarıya çekmek için Kıbrıs konusu, Yunanistan ilişkileri sürüncemeli olarak güncelleştirildi. İstanbul'da, 4 Aralık 1945'te solcu eylemlere karşı düzenlenen miting, bu kez 6-7 Eylül 1955'te İstanbul Rumlarına karşı yineleni. İzmir'de Yunan Konsolosluğu ateşe verildi. Parti içi direnmeler bir grup milletvekilinin partiden koparak Hürriyet Partisini kurması ile sonuçlandı. Menderes halkın-partisine olan kırıngnlığı daha da büyümeden seçimlere gitmeyi doğru gördü. Seçimleri bir yıl öne aldı. CHP'nin hâlâ halkın önünde söyleyecek sözü yoktu. İzmir örgütünün seçim kampanyasında en önemsedığı konu, İzmir Yunan Konsolosluğunun onarılması, DP hükümeti adına Bakan Muammer Çovuşoğlu'nun konsalosluğun bayrağını çekerek ulusal onurumuzu ayaklar altına alması gibi bir demagoji oldu. Muhalefete bakın siz, iktidardaki hükümet halkın dikkatini dağıtmak için Yunan düşmanlığını körüklüyor, muhalefet bu düşmanlıkta iktidarla yarışarak iktidarı geçmeye çalışıyor! Olay komedi konusu olarak ele alınabilecek kadar gülünç, gülünçlüğü ölçüsünde, siyasal yaşamımızdaki düşünce yoksulluğunu göstermesi açısından üzücüdür!

CHP bu kısır, halktan kopuk politikasının kofluğunu anlamamakta bir süre daha direndi. 1961 seçimlerinde Yunan Konsolosluğunun yerine konu bu kez, bir adli yanlışlı sonuçu ömrünün en güzel yıllarını cezaevinde geçiren Nâzım Hikmet'ti. Partinin sözcüleri gezdikleri yürüdükleri yerde, DP'nin 1950'de çıkardığı af yasasını yererek : «Nâzım Hikmet'i biz hapse attık, onlar çıkardı!» diyebiliyorlardı. Sanki sosyal, ekonomik sıkıntılarıyla bağulan halkın tek sıkıntısı Nâzım Hikmet'miş gibi. Bu düşüncede kaç mantık yanlışlı, halk açısından kaç kopukluk ararsanız bulabilir-

siniz! Nâzım Hikmet halkoylamasıyla cezaevine atılmamıştı ki, af edildi diye halkın kararı çiğnenmiş olsun! Halk 1946, 1950. seçimlerinde, sorun Nâzım Hikmet'in cezaevinde kolması ise, aksine karar vermişti. Halk, ceza yasası ile sürekli olarak başı dertte bir kitledir. Toplum yapısındaki sayısız bozuklukların günahını çeker, kadını erkeği çoluk çocuğu ile cezaevinde, karakollarda çile doldurur. Araştırılsa halk denilen, her köylü her işçi ailesinin cezaevinde, ya da cezaevine girip çıkmış, bir üyesi ya da yakını vardır. Politikayı bir yana bırakın, sözünün nereye gittiğinin bilincinde olan bir kimse bizdeki gibi çileli bir halkın önünde affa karşı konuşmaz, bu türlü sözlerle halktan ay, alkış beklemez!

Aydınlar arasında DP'ye ilk tepkiler, ezanın Arapçaya çevrilmesiyle, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden hemen sonra başlamıştı. Orhan Veli, 15 Mayıs sayısı birkaç gün gecikmeyle çıkan Yaprak'ta «Yağmurdan Kaçarken» başlığıyla ele alır konuyu.

Çocuklarının Kore'ye gönderildiğini gören halk şaşkındır. 1951'den başlayarak radyo her yayınında Kore'de şehit düşenlerin adlarını yayımlar. Urla kahvelerinde, ya da sokakta yürürken durup radyoya kulak veren, çocukları Kore'de olan ekicilerin a yayınları nasıl soluğu kesik dinledikleri gözümün önüne geliyor! Kore'den sonra, büyük çoğunluğu ayunu DP'ye veren tütün ekicileri 1952 yılı tütün piyasasının açılışında daha da şaşkın düştü. Hükümet Tekel aracılığıyla yürütmesi gereken desteğini kırmış, düpedüz tüccara yem etmişti ekiciyi. Öfke içindeydiler. Bütün Ege'ye yayılan bir boykot başlamıştı. Hükümete, milletvekillerine telgraflar çekiliyor, imdat istiyorlardı. Bir deniz kazasına uğramış gibiydiler, boğuluyorlardı. Direnişleri ancak 36 saat sürdü, bekledikleri imdat gelmedi. Yaşanan olaylar belleğimde durulduktan sonra yazdığım «Acı Tütün» adlı romanıma bu boykot olayını baz aldım.

O yıllarda tanıdığım köylüler, düş kırıklıklarıyla hep DP'den de hayır görmediklerini söyler, hangi partiye ay vereceklerini sararlardı bana.

1954 sanlarında hastalanarak yetmiş beş gün, İzmir Buca Sanataryumunda işçiler arasında yattım. Beni kendilerine yabancı tutmayı bir yana bıraktıktan sonra, sorunlarını yanımda açık açık tartışırlardı. 1950 seçimlerinde tümü DP'ye ay vermişlerdi. Kürde, adalarındaki yataklarında uzanmış yatarken yaşamlarında ilk kez uzun uzun düşünebilecek zaman buluyorlardı. Düşündükçe mahzunlaşan yüzleri hep gözümün önündedir. Bir sabah küründe, Bandırmalı Hamit İvgin'in, yanımdaki şezlongta yatan Binali'nin ayakucuna oturmuş, yaralı ciğerlerinden çıkan kısık sesiyle dediklerini bugün gibi duyuyorum : «Anlaşıldı bize bu partiden de hayır yok! Aldatıp koşturdular bizi. Ne yapacağız be Binali?» Binali'nin dalgın bakışlarında uzaklarda da olsa belirsiz bir umuttu işiyen : «Bir şeyler yapacağız elbet...»

Çok partili dönemin ilk an yılında aluşan kısırdöngünün kanıtladığı gerçek şu oldu : Halk iki parti arasında bir ayrım yapılamayacağını, iki partinin yapı açısından birbirine yakınlığı ölçüsünde kendi öz sorunlarına yabancı olduğunu anladı. İki parti arasında kendisine sunulan seçenek, kişi seçmek olarak kalıyordu. Olsa olsa başı sıkıştıkça karpısını çalabileceği kendisine daha yakın gördüğü kişi olabilirdi seçeceği. Yakınına hastanede yer bulamazsa, askerdeki oğluna beş an günlük bir izin alması gerekirse, ya da odacılık bekçilik gibi işlere girmesine yardımcı alması için güvenebilirdi seçeceği kimseye. Alanlarda dinlediği, sonra da düşlerini kurduğu vaatler bunlar değildi. Bu iki partinin yanı sıra, Millet Partisi, Hürriyet Partisi gibi partileri de bu ağaçların dallarından düşmüş elmalar gibi görerek ciddiye almadı.

Sanuç olarak bu bilinçle politik yaşamımıza yön veren partilerin dışında, bağımsız vatandaşlardan oluşan bir oy kitlesi oluştu. Daha sonra «kayan oylar» olarak adlandırıldı bu kitle. Bu kitle öne alınan 1957 seçimlerinde gücünü kanıtladı. 1954 seçimlerinde yüzde altmışı bulan DP oyları, yüzde ellinin altına düştü. Muhalefet partilerinin aldığı oy sayısı toplamı DP aylarını 600.000 aştı. Türlü kısıtlamalar içinde çok partili siyasal yaşama girişilen bir toplumda, yedi yıl içinde seçim sonuçlarını etkileyebilecek böyle bir bağımsız ağırlığın oluşması, bizdeki demakrasi dene­mesinin ilk olumlu olgusu olarak değ­erlendirilebilir.

E) Kısmeti Kapalı Gençlik

1950'li yıllarda yaşanan ikinci bir olumlu gelişme, laik öğretimle yetişen cumhuriyetçi kuşağın, bu kısır politika içinde yalnızlığını anlayışı, aldatılmışlığını düş kırıklığını değ­erlendirerek, yalunu, kişiliğini arayışı oldu. Cumhuriye­tin temel ilkelerine inanarak yetişen bu kuşak, kırklı yıl­lardan beri baştakilerin istemediği kişiler olarak harlanı­yar, itilip kakılıyordu. Düşünce özgürlüğü, antidemokra­tik yasaların kaldırılması gibi yalan vaatlerle DP'ye bağ­ladıkları umutlar da fos çıkmıştı. Bu kuşağın çoğu aydın­ları, bir süre politik örgütlerin dışında bağımsız kalarak, bilim sanat yoluyla, ya da çalıştıkları iş meslek dallarında çevrelerine yararlı olarak, kişiliğini karuma, kendine göre bir direnme yalı seçti. Bağımsız oylara yal gösteren bir güç oluşturdu. Kendimi içlerinden biri olarak gördüğüm, çilesini paylaştığım ölçüde şiirlerimde duygu düşünce dün­yasını yansıtmaya çalıştığım bu kuşak, çok eski yıllardan beri «kısmeti kapalı gençlik» olarak anarım.

Yine ellili yıllarda, iki büyük parti arasındaki çekişme,

zamanla iki parti arasında görüş ayrılıklarının biçimlenmesine, değişimlerini tamamlama sürecine girmelerine yol açtı. CHP, ılımlı aydınların ağırlığıyla sola kayarken, DP, başlangıç yıllarından daha da sağa kayarak tutucu bir parti kimliği aldı. 1965 seçimlerinde CHP'nin ortanın solunda olduğunu açıklamasıyla hız kazanan bu değişim, düşmeler kalkmalarla günümüzde de sürüyor. Bugün özellikle SHP kadroları içinde varolduğu izlenen kaynaşmalar, bu partinin hâlâ ellili yıllardaki bulanık görünümünden tam anlamıyla kurtulamadığının kanıtıdır. Karışık kadrolarıyla gerekli değişim sürecini hâlâ tamamlayamayan parti ortanın solundaki yerini hâlâ açıklıkla saptayamamıştır.

Ellili yılların son önemli öğretisi ise, demokrasinin kol-tuk değnekleri, kısıtlamalar, dışardan müdahaleler ile ya da çocuk gibi elinden tutularak yürütülebilecek bir olgu olmadığının, o yıllarda yaşananlarla kanıtlanmış olmasıdır. Buraya kadar bazı olaylarını andığım, o günleri yaşayanların daha başka olaylarını da anaçakları deneyimler göstermiştir ki, demokrasi şöyle olsun böyle olsun diye önceden sınırlandırılacak bir sistem değildir. Sayın Aybar'ın kullandığı çok yerinde bir benzetmeyle, «yüzme gibi su yuta yuta öğrenilir.» Bütünöyle bir haklar sorumluluklar dengesidir. Ayrıcalıkları, vesayeti iter. Bir gücün başka güçler üstünde baskı, denetim kurması durumunda yoktur. Ceza Yasasındaki 141., 142. maddeler yasada kalacaksa, işçi sınıfının öbür sınıflar üstünde egemenlik kurmasını önleyecek biçimde uygulanacaksa, kentsoylu sınıfın, sermaye çevrelerinin de öbür sınıflar üstünde egemenlik kurmasına izin vermeyecek yansızlıkla uygulanması gerekir. Demokrasi, ancak kendi ayakları üstünde kendi kendine yürüyerek, devlet güçlerinin yansız koruması, yasaların yansız uygulamalarıyla gelişerek halkımızın mutluluğa kavuşacağı güvenli bir rejim olacaktır. Ellili yıllar göster-

miştir ki demokrasi dört ayaklı bir masa gibidir. Bütün ayaklarının sağlam, eşit yükseklikte olması durumunda dengeli durabilir. Sendikalarla dernekler, düşünce ile basın özgürlüğü, üniversitenin özerkliği, devletin yargı organları, yönetim kadroları, radyosu, polisi, ordunun politika dışında kalması, özerkliklerinin saptanması bu masanın denge öğeleridir. Bu ayaklardan biri ikisi kırılırsa, uzun ya da kısa kalsın, denetimden çıkan güçlerden yana ayrıcalıklar doğar. Ayrıcalıkların olduğu bir toplumda rejimin adı demokrasi değildir. Yine demokrasi sağdan sola renkli bir siyasal görüş yelpazesi içinde, toplumda varolan her çıkarın, her düşüncenin kendi yerini ya da kendine yakın bulduğu yeri özgürce seçtiği bir seçenekler rejimidir. Seçenek yoksa demokrasi de yoktur! Böyle olunca yaşadığımız kısır döngüden kurtulamayız. Ellili yıllar bir daha, bir daha yaşanır, eninde sonunda karışıklıkların patlak vermesiyle suç ortamının oluşması kaçınılmaz duruma gelir, yaşanan acılar dinmez. Şimdiki durumda onar yıl arayla yaşadığımız budur...

F) Askeri Müdahaleler Dönemi Başlıyor

1960 Martında Büyük Millet Meclisinde, özellikle «Meclis Soruşturma Kurulu» kurulmasıyla ilgili görüşmeler sırasında çıkan, bol küfürlü sık sık yumruklaşmalara varan sert tartışmalar, kamuoyunda gittikçe kabaran bir öfke yaratarak Nisan başlarında Meclisten taşıtı sokağa döküldü. İstanbul ile Ankara'da üniversite öğrencileri, hemen her gün sokak gösterileri, yürüyüşler düzenlemeye başladılar. İlk günlerde CHP Gençlik Kollarının başı çektiği bu yürüyüşlere sendikalarla bazı gençlik örgütlerinin de katılmasıyla gösteriler birkaç gün içinde yurt düzeyinde yaygınlaştı.

Gösteriler taşkın bir gidiş aldıkça, polisin gösterileri dağıtma çabaları da sertleşiyor, göstericiler arasında ölenler oluyordu. Gazetelerin dış sayfaları artık her gün öğrencilerle polis arasında çıkan kanlı olayların fotoğraflarıyla doluydu. Gazete satıcılarının sergileri önünde sürekli olarak çıkan fotoğrafları ürperti ile izleyen küçük gruplar oluşuyordu. Vurularak ölen gençlerin cenaze törenlerinde çıkan yeni olayların, polislerin kollarından bacaklarından yakapaça sürüklediği öğrencilerin, polis kurşunlarıyla camları parçalanmış duvarları delik deşik üniversite yapılarının fotoğraflarıydı bunlar.

28 Nisan 1960'ta Ankara, İstanbul ile daha bazı kentlerde sıkıyönetim uygulanması başladı. İktidardaki DP çoğunluğunun Meclis Soruşturma Kurulu yasasını Meclisten geçirmekte direnmesi, politik tansiyonu her geçen gün daha da yükseltiyor, geri dönülmesi güç aşamalara doğru itiyordu. Sıkıyönetim uygulaması olayları yatıştıracak etkinliği gösteremedi. Aksine bu uygulama, o günkü hükümetin sakıncalarını önceden göremediği yeni bir tehlike yarattı. Daha sonra 1955'lerden başlayarak örgütlendiği açıklanan askeri darbenin gerçekleştirilmesi için gereken ortam hazırlanmış oldu. Başta CHP olmak üzere o dönemin muhalefeti de olayların gelişmesinde DP iktidarı kadar dar görüşlü davranarak bu tehlikenin büyümesindeki sorumluluğu bilinçsizlikle paylaştı.

DP daha iktidarının ilk yıllarında kadrolarındaki liberal aydınları etkisiz duruma getirmişti. 1954 seçimlerinde daha da kararlı davranarak bu gibi aydınları tümüyle ayıkladı. DP iktidarının Meclisteki bu ikinci döneminde, cumhuriyet hükümetlerinin 1950'ye kadar köklerini arıtamadığı feodal düzenin kalıntıları egemen olmuştu partiye. Bu kadronun amacı devlet gücünü kendi çıkarları doğrultusunda kırmak, sağladığı ayrıcalıklarla yasaların üstüne çıkmak-

tı. Çıkarlarının gerektirdiği her kararı hükümetten koparabiliyorlardı. Parti, dolaylı olarak da iktidar, devlet kaynaklarından zenginleşen iş çevreleriyle çıkarlarından başka ilke tanımayan aşırı ihtiraslı serüvencilerin, bu kadronun kanatları altında gerçekleşen güdümüne geçmişti. 1950 yılına kadar doğru dürüst bir baltaya sap olamamış, okudukları okullardan üst üste sınıfta kaldıkları için belgeli, çoğunlukla askerlik şubelerinin vergi dairelerinin aradığı kişilerdi bu gibiler. Kısa sürede partinin kabadayıları keşildiler. Sağladıkları çıkarlar kabardıkça, çıkarlarını güven altına alma dağrultusunda dişleri tırnakları da sivrileşti. gürültüleri, çevrelerini sindirme girişimleri arttı. 1960'a gelindiğinde DP kadroları, 1950'de her biri sıfır iken iktidarın bol keseden dağıttıklarıyla on yıl içinde köşeyi dönmüş, düşlerinde göremeyecekleri servetler edinmiş bu gibilerden oluşuyordu. Hele içlerinde 1950'den tanıdığım bir sendikacının milletvekili seçildikten sonra rölöve şapkasıyla İzmir'e dönüşünü unutamam! Bu milletvekilini 1950 Mayısındaki seçimlerden sonra işçiler Basmane istasyonundan yolluk olarak zeytin ekmek vererek uğurlamışlardı Ankara'ya. «Biz bununla doyuyoruz unutmam!» diye!...

Devlet yönetimi devlet kadrolarındaki yetkililerin, uzman görevlilerin denetiminden çıkmış DP'ye egemen alan bu gibilerin eline geçmişti. Valiler, kaymakamlar, askeri birliklerin komutanları, güvenlik görevlileri, DP'nin bu gibi kişiler arasından seçilmiş yo da bu gibi kişilerin sözünden çıkamayacak durumda alan il ilçe başkanlarıyla iyi geçinebildikleri sürece bulundukları yerlerde görevde kalabiliyorlardı.

DP'nin on yıllık iktidarı süresince yönetiminden memnun edebildiği sadece bu çıkar çevreleri oldu. Aydınlar, memurlar, işçiler, dar gelirli olarak adlandırılan bir sınıf oluşturdular. Köylü 1950 öncesinden daho yoksul düştü.

Ordudan olanların yeri de dar gelirliiler arasındaydı. Subaylar, mesleklerinde tarihimizin hiçbir döneminde karşılaşmadıkları kadar ağır bir geçim sıkıntısı çekiyorlardı. Genç yüzbaşılar evlenmek için kız istediklerinde, yüzbaşı çylğı ile nasıl ev geçindirebilecekleri soruluyordu dünür-cülerine. Subay sınıfının alışık olmadığı bir durumdu bu. İktidara karşı öfke ile doluydular...

Sıkıyönetim uygulaması ile askerl birliklerin polisten üstün yetkilerle donatılmasını izleyen günlerde düzenlenen bütün gösterilere daha ilk günden yaygınlaşan bir slogan egemen oldu : «ORDU MİLLET EL ELE!» Gösterileri bastırmaya giden askeri birlikler bu sloganla karşılanıyorlardı gösteri alanlarında. Düpedüz orduya iktidara el koyma çağrısıydı bu slogan!

Kimler ortaya attı bu sloganı, bir iki gün içinde yaygınlaşmasını kimler sağladı? 27 Mayıs üzerine yazılan çizilenlerde işin bu yanı tam aydınlığa kavuşturulmamış bir konudur. Bugün geriye dönüp bakıldığında gizli örgütlere bağlı ajanların 27 Mayıs öncesi girişilen öğrenci eylemlerine ustalıkla yön verdiklerini kestirmek güç değildir. Gösterilerde başı çeker görünen gençlik örgütlerinin ipleri hep bu usta ajanların elindedir. O günlerin olayları hatırlandıkça sanki bir merkezden yönetiliyormuş görünümü verir. Netekim 12 Mart, 12 Eylül darbelerinden sonra açılan davaların duruşmalarında, darbeler öncesi çıkan karışıklıklarda, kışkırtılan eylemlerde sanıkları suça itmekte bu ajanların rolü gizli olmaktan çıkmıştır. Bu durumda, 27 Mayıs öncesi olaylarda da bu görevi yüklenen ajanların parmağı bulunduğunu varsaymak yanlış olmaz...

O günlerin olayları hatırlandıkça sıkıyönetim uygulaması gençliğin sokak gösterilerine destek oluyor görünür. Ordu birlikleri gençlerin gösterilerine her seferinde polisin dağıtma çabalarından çok sonra, önceden hesaplı iz-

lenimi veren gecikmelerle yetişirler! Öyleki gösteri alanları kanlanmıştı. Öğrencilerden ölenler, polislerden yaralananlar vardır! Bir anlamda ertesi günün gazetelerinde yer alması istenilen etkileyici fotoğrafların çekimi için gereken senaryo gerçekleştirilmektedir. Radyonun bu olayları kınayarak vermesi, gazetelerin onaylamıyor görünmesi, hep havada kalır, kamuoyu üzerinde yaratılması amaçlanan etkiyi değiştirmez, aksine bu etkinin güçlenmesine yardımcı olur. Kamuoyu bu kanlı olayların sorumlusu olarak polisi, polisin arkasındaki hükümeti görür. Gençler öldürüldükçe, yerlerde sürüklenerek coplanıp tekmelendikçe bütün anılar babalar iktidara lanetler yağdırır!

Bu kanlı olayların ardından, polis atılan taşlara karşı korunarak görevini yerine getirmeye çalışırken, gösteri alanlarına yetişen ordu birliklerini gençler «Ordu Millet El Ele!» sioganlarıyla karşılar. Birlikler sanki palise değil gençlere yardıma gelmişlerdir! Ajanların kışkırtmalarıyla gençler polise karşı taşlı sopalı saldırılarını şiddetlendirirler. Polis atılan taşıardan korunarak coplarıyla bu saldırılara karşılık veredursun, gençler güler yüzle tatlılıkla dağılmalarını isteyen yüzbaşları binbaşları amuzlarına alarak sloganlarını yinelerler! Bu kargaşada hükümet uşakları olarak yuhalanan polisin payına düşen «Kahrolsunlar!» sloganıdır.

27 Mayıs'tan birkaç gün önce Beyazıt Alanında gençlerle polis arasında çıkan şiddetli bir çarpışmaya yetişen birliğin boşındaki binbaşının, ordu millet el ele diye kendisini omuzlarına almak isteyen gencilere, «Merak etmeyin istediğiniz çok yakında gerçekleşecek, ordu sizinledir» dediği yalundaki bir söylenti a günün akşamına kadar bütün İstanbul'da duyulur.

Ertesi gün, gösteride ölen öğrencilerin cenaze töreninde, polis baskısını kınama toplantılarında yürüyen genç-

ler yüz adımda bir ordu millet el ele sloganını yineler, sloganlarına ara verdikçe Gazi Osman Paşa marşını söyler :

Olur mu böyle olur mu

Kardeş kardeşi vurur mu?

Bu cenaze törenleri sıkıyönetim denetiminde düzenli olarak geçer. Böylelikle olaysız sonuçlanmaları sağlanır. Nedir ki yürüyen gençlerin geçtiği caddelerin iki yanındaki kaldırımlarda biriken, dükkânlarının önüne, evlerinin kapılarına pencerelerine çıkanlardan yürüyüşler amaçladığı notu alır : Olmaz! Kardeş kardeşi vurmaz! 27 Mayıs böyle sokaklarda yürüye yürüye gelmektedir. Hükümetin sıkıyönetime bazı önlemler alma uyarıları, bu arada cenaze törenlerine izin verilmemesini hatırlatması geç kalmış girişimlerdir. Gençlerin, askeri bir darbeye çağrı çıkaran bu aşırı duygusal, ölçüsüz davranışlarının kimi çevrelerce iletilicilikle, devrimcilikle bağdaştırılmasının nedenlerini anlayabilmek olası değildir! Sonunun neye varacağı bilinmeyen bu darbeyi destekler nitelikteki çabalar, içerdiği bütün trajik olaylara karşın, trajik olmaktan çok, bütün bilinçsiz girişimler gibi, komik bir öz taşır. Çünkü saflığa varan bir yânilgı çizgisi üstünde gelişmiştir.

İlk olarak hatırlanması gereken gerçek şudur : Polis olsun, asker olsun gençlerin üstüne gelen görevliler hükümet adına gelen güvenlik güçleridir. Gelen askerin, polisten ayrı yapıda, olumlu sosyal siyasal ilkelere bağlı olduğunun güvencesi nedir? Sivil, asker ya da polis gelenlerin bu toplumun bireyleri olarak ortak bir hamurdan yoğrulduklarını uzun uzun kanıtlamaya gerek var mı? Bizde o günlere gelinceye kadar güvenlik güçlerinin nasıl sıkı yasaklamalarla kısıtlanmış bir eğitimle yetiştirildikleri herkesçe bilinir. Öyleki askeri okullara günlük gazete sakulması bile yasaklanmıştı. Ordu özellikle politikadan uzak tutulmaya çalışılır, Polis ordunun kopyası bir eğitimle yetiştirilir.

Hiçbir meslek tümüyle ilerici ya da geriçi olarak değerlendirilemez. Her mesleğin zekâsı, yetenekleri, bilgisiy-le dikkati çeken bireyleri vardır. Yargıçlar, doktorlar, mühendisler, öğretmenler arasında bu ölçülere göre saptanan oran ne ise ordu mensupları arasında da böyle olması çok olağan bir durumdur. Öyle aileler vardır ki üç oğlundan biri subay, öbürü mühendis, üçüncüsü de polis olmuş, ya da sözgelişi Siyasal Bilgileri bitirerek güvenlik örgütlerinde yer almıştır. Netekim 27 Mayıs'ta iktidara gelen Milli Birlik Komitesi'nin ilk gerçekleştirdiği eylemlerinden biri ordu içindeki temizlik uygulaması olmuştur. Bu uygulama sırasında generalden teğmene kadar her rütbeden beş bini aştığı söylenen subay kadrosuzluk nedeniyle ordudan uzaklaştırılmış, bu arada kimi subaylar da değişik suçlarla yargılanmış, cezalandırılmıştır.

Bu arada hatırlanması gereken başka bir gerçek hal-kımızın ordu ile ilişkilerinde bilinçaltına yer etmiş olan ürküntüdür. Çok kişi askerlik görevi sırasında onbaşısından başlayarak üstlerinden duyduğu küfürlerin, yediği tokat-ların ezikliğini taşır. Yine çok iyi bilinir ki toplumumuzda ordunun öteden beri ayrıcalıklı bir yeri, dokunulmazlığı vardır. Cumhuriyetin kurulduğu günlerden beri Büyük Mil-let Meclisinde bütçesi eleştirilere uğramadan, ayrıca da «orduyo selamı» unutulmadan onaylanır. Öbür bakanlıkların bütçeleri onaylanırken, örneğin adalet örgütünde gö-revli yargıçlara, milli eğitimde görevli öğretmenlere bu de-ğerbilirliğin gösterilmesi hiç akla gelmez. Kısacası ordu, düzenine, gidişine, iç ilişkilerine kendinden olmayanların dil uzatamayacağı bir kurumdur bizde. Sayısız tabularımı-zın en önemlilerinden biridir. Toplumumuzun yasaklıları ara-sında yer alır. Öyleki romanlarda, sinema ya da tiyatrodaki insancıl kusurları, zayıf yanları ile bir subayı ele alacak olursanız başınıza iş açarsınız. Eyleminiz suçtur, ordunun onuruna leke sürmek sayılır!

Soit Faik bir öyküsünde, Birinci Dünya Savaşı sırasında, total olduğu için geri hizmete verilen bir eri anlatır. Er askerlik şubesi başkanına emireri olarak verilmiştir. Başkanın karısı, kadın arkadaşları bir kır gezintisine giderlerken, kadınlar emirerine takılırlar, bu arado kodınlardan biri bastanlo ayağını çeler, emirerini düşürür, öbür kadınlar gülüşürler!

Ne var bunda diyeceksiniz? Görüldüğü gibi, olay işsiz güçsüz, eğlence arayan kadınlardan birinin kaba bir şakasıdır. Öyledir, ama bunları yazdı diye Soit Faik, 1940'lı yılların boşında üç yılı aşkın bir süre Ankara'da Divanı Harp'te, ordunun anuruna sataştı diye yargılandı, her duruşma günü İstanbul'dan Ankara'ya taşındı...

Açıktır ki, bu olayda söz konusu alan ordu değil, aramızdan biri olarak somut bir kişidir. O da doktor gibi, gazeteci gibi bizlerden biridir. Bu yasaklamanın yararından çok orduya zararı dokunduğu bizde daha yeni yeni anlaşılıyor. İnsan olarak kusurlarına göz yumulması, eleştiriye kapalı tutulmasıyla sağlanan dokunulmazlığın sırasında bu gibilere bu ayrıcalığı kötüye kullanma alanağı hazırlayabileceğini düşünmemek elde mi? Netekim san yıllarda basında rüşvet, görevini kötüye kullanmo, casusluk gibi suçlar işleyen ordu mensupları ile ilgili haberler görülüyor. Aralarında beylik tabancalarıyla adam öldürenler oluyor. Bu haberler ordu mensupları arasında da, karışık davalar alan avukatlar, kürtağ yaparken ölüme yol açan doktorlar gibi kimseler bulunabileceğini hatırlatıyor.

Polis örgütü sivildir. Sivil yönetimin buyruğundadır. Dişli aile dostlarının işe karışmasıyla polisin indirdiği bir copun dersi verilebilir. Güvenlik görevlisi olarak polis ile ordu mensubu biri arasında bilinçaltlarına kodar yer eden bu ayrılığın gösterici öğrencileri, polise kafa tutarken orduya karşı alttan, almaya iten bir etken olduğu yadsınmaz.

Sonuç olarak, DP hükümeti iktidara geldiği yoldan iktidardan uzaklaşmasını bilmek yerine, partiye egemen alan çıkar çevrelerinin baskılarına boyun eğerek yasal düzenin dışına kaymış, sıkıyönetime el açmakla iktidarının yanı sıra rejimin de sonunu hazırlamıştır.

G) Yasadışı Yollara Kaymalar Dönemi

1965 seçimlerinden sonra çok partili yönetimin gidişini beğenmeyen kimi aydınlar arasında yeni bir 27 Mayıs darbesi özlemi başlamıştı. Bu gibiler Adalet Partisini tutucu, CHP'yi kararsız, TİP'i yetersiz buluyorlardı. Daha doğrusu Meclisteki partilerin hiçbirli kafolarındaki modele uygun değildi. Türkiye'nin erişebildiği kütür düzeyiyle çok partili demokrasinin işleyebileceğinden, geciken, çağın gerektirdiği sosyal ekonomik dönüşümlerin gerçekleştirilebileceğinden umudu kesmiştiler. Türkiye'nin sorunlarının ancak «Ordu millet el ele» formülüyle yapılacak dönüşümlerle, gerekirse zora başvurularak çözülebileceği kanısındaydılar. Bu aydınlar arasında üniversite öğretim üyeleri, tanınmış yazarlar gazeteciler, avukat doktor gibi meslek sahipleri vardı. 27 Mayıs öncesi düzenlenen öğrenci eylemlerine katılan gençler bu aydınların destekçisiydiler. Bu gençler kendilerini 27 Mayısın gerçekleşmesinde pay sahibi olarak görüyorlardı. Çiçeği burnunda devrimci havasındaydılar. 27 Mayıstan sonra Kurucu Mecliste temsilcileri vardı. Çok partili demokrasiye geçilmesinden sonra kıyıya itilmenin burukluğu içindeydiler. Üstelik arodan geçen beş on yıl içinde içlerinden kimileri öğrenimi tamamlamış, kimileri de kendine göre becerebileceği bir iş tutmuştu. 27 Mayıs öncesi gençlik örgütlerinin adsız üyeleyken artık genç üniversite asistanları, doktorlar, avukatlar, gazeteciler, işadamları olarak toplum içinde daha ge-

nış ilişkileri olan kimselerdi. Yetiştikleri gençlik örgütlerinde ise, kendilerinin ardından yerlerini alanların gözünde 27 Mayısı gerçekleştirmiş gözüpek devrimçi ağabeyler olarak önemsendikleri bir değer taşıyorlardı.

Bu kadra düşünce yaşamımızda kısa bir süre içinde açıkça duyulan bir baskı alıstırdı. Yazdıkları yazılarda, günlük ilişkilerindeki kanuşmalarında sık sık Türk ordusunun ilericiiliğinden devrimçiliğinden söz ediyorlardı. 27 Mayısı devrim olarak değerdendiriyorlar, yarım kaldığını, tamamlanması gerektiğini söylüyorlardı. Kadronun öncüleri ile bazı ordu mensupları arasında bu idealin gerçekleştirilmesi doğrultusunda bağlantılar bulunduğı yolunda kokular vardı havada. Bu işbirliğinin desteğı ile gençlik örgütleri bir kez daha eyleme itildi, kanlar döküldü. Eski usta ajanların kışkırtmaları, yönlendirmeleriyle 12 Mart 1970 darbesine gelindi. Gençlik, yine tutuklamalar, sorgulamalarda uygulanan işkençeler, ajanların tanıklık ettiğı yarğılamlar, idamlar, ağır hapis cezaları, sürgünler ile o yaşların en dağıal coşkularına kapılmanın diyetini ödedikten sonra 1973 seçimleriyle bir kez daha sivil demokrasiye geçildi. 1974 affı, 1977 seçimlerinde CHP'nin 213 milletvekiliyle Meclise gelişi üzerine soldaki gelişmelerden kaygılanan dış çevreler ile içerdeki uzantıları bu kez gençlik üzerinde Güney Amerika örneğı değışik bir oyuna giriştiler. Eski «Ordu millet el ele» formülü çökmüştü. 12 Mart yönetimi tutucu kararlarıyla, «Türk ordusu ilericidir» gibi önyargıların bilimsel hiçbir dayanağı olmadığını kanıtlamıştı. 12 Mart döneminden dersini alan gençliğı bir daha bu gibi önyargılarla hükümete karşı gösterilere itebilmek olanaksızdı. Bu kez toplumda tehlikeli gördükleri gidişe son vermeyi uygun gören güçler ajanlarıyla gençliğı bölme yoluna gittiler. Sağcı örgütler salçulara karşı silahlandırılarak kışkırtıldı. Solcu örgütler yine aralarına, karışan ajan-

larla bu kışkırtmalara silahla karşılık vermeye itildi. 1965 seçimlerinden sonra ikinci bir 27 Mayıs özlemi çeken aydınların çağı 12 Marttan sonra yanılgılarını anlamışlardı. Bu kez gençliği bu ayuna kapılmaması için uyarmaya çalıştılar. Ok yaydan çıkmıştı, gideceği yere gitti. Sayısı gittikçe artan sakak cinayetleri, silah zaruyla örgütlere gelir sağlama, banka saygunları ile tırmanan anarşi, yaratılan şiddet artımı kamuayunda gereken nefreti ürküntüyü besledi, yeni bir darbenin gerçekleşmesi için gereken artımı hazırladı, 12 Eylülle gelindi.

Bu kısa özetten sonra yine 12 Mart dönelim. 1960'lı yılların sonlarında o günlerin anarşik alayları tırmanırken yine sıkıyönetim uygulamaları başlamıştı. Askeri bir darbenin yakın olduğu belliydi. Bu darbenin ilerici bir içerik taşıyacağı söylentileri vardı. Hazırlanan darbenin başında Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in adı geçiyordu. Kuvvet kamutanlarının hükümeti uyardıkları duyuldu. Haber gerçekleşti. Yine bir kurt ile kuzu masalı yaşıyordu. Sıkıyönetim uygulamaları 27 Mayıs öncesinde olduğu gibi etkisizdi. Kamutanlar hem anarşik alayların bastırılmasında gereği gibi yardımcı alamıyorlar, hem de alayların tırmanmasından hükümeti suçlu görüyorlardı.

27 Mayıs alımlu olarak değerlendiren kimi aydınlarımız alayların bu türlü gelişmesinden umutluydular. Oysa 1970'e gelindiğinde 27 Mayısın hangi açıdan alınırsa, alınsın alımsuz bir eylem olduğu birkaç alaylarla anlaşılmıştı... Nedenlerine gelince :

27 Mayıs darbesi sabah saat beşte radyalardan duyulduğu zaman kapalı bir kutuydu. İlerici olarak tanınan bir aydınımızın yazılarında büyük hayranlıkla söz ettiği, Milli Birlik Kamitesinin bildirisini radyadan duyuran «Davudi erkekçe ses» siyasal görüşlerini zamanla bütün Türkiye'nin öğrendiği Alparslan Türkeş'in sesiydi!

28-29 Mayıs günleri bütün İstanbul'da kulaktan kulağa duyulan, MBK'nin başında Orgeneral Cemal Gürsel'in bulunmasının ordu içinde komuta düzenini korumaya yönelik biçimsel bir önlem olduğu, komiteye gerçekte Albay Türkeş ile arkadaşlarının egemen olduğu yolundaydı. 30 Mayıs günü komite radyonun mikrofununu o davutî sesin elinden alınca Türkeş'in siyasal görüşlerini 1943 yılında Nihal Adsız ile birlikte karıştığı alaylardan bilenler bir dereceye kadar rahatladılar.

27 Mayıs ne getiriyordu? İlk okunan bildirilerde NATO'ya CENTO'ya bağlılığın özellikle altı çiziliyor, Birleşik Amerika'ya açıkça, «Hiç tasalanmayın, biz de sizdeniz! İktidarda ha Demakratlar olmuş ha biz, sizin için ne değişir?» demekti bu. Oysa daha önce Menderes, Türkiye'nin haklı bazı isteklerine Birleşik Amerika'nın kayıtsız kaldığını görünce, Türkiye'nin NATO'dan kopabileceğini, gerekirse Sovyet Rusya ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirebileceğini söylemişti. Bu sözleriyle Birleşik Amerika'nın güvenini yitirmiş bir başbakandı. 1965'te Başkan Johnson'un Kıbrıs anlaşmazlığında NATO'nun verdiği silahları kullanamayacağımızı, uçaklarımızın yakıtsız bırakılacağını duyurması üzerine, İsmet İnönü, ulusal onurumuzu küçültücü bu çıkışa, Menderes'in sözlerini onoylayan sert bir karşılık verdi: Türkiye gerekirse NATO topluluğundan kopar, uluslararası başka bir toplulukta tarihine yakışan yerini alırdı! Türkiye bu türlü buyruklarla yönetilmeyi onuruna yedirecek bir ülke değildi! Şu haide MBK dış politika açısından 27 Mayısta yıktığı iktidardan geri olduğu gibi, 1961 seçimleriyle yurt yönetimini devrettiği iktidardan da geriydi!

Darbenin ardından MBK üyeleriyle yapılan konuşmalar çıkıyordu gazetelerde. Bu konuşmalardan çıkan sonuçta göre komite üyelerinin sosyal ekonomik görüşleri «Be-

yaz Zambaklar Ülkesinde» adlı bilimsel hiçbir değeri olmayan bir kitaba dayanıyordu. Bilindiği gibi kitap Finlandiya ile ilgilidir. Masal dili görüşleriyle Finlandiya'yı anlatır. Finlandiya ile bizim aramızda bağlantı kurmak ise sosyal bilgilerle ilgili bir iki kitap karıştıran herkesin hiç akıldan geçmeyecek bir durumdur. İki toplum arasında haklar, özgürlükler, kültürel yapı bakımından benzerlik bulmak olanaksızdır.

38 üyeden kurulu MBK'nin ortak bir dünya görüşü olmadığı da çok geçmeden anlaşıldı. Ekonomik, sosyal ortak bir programları yoktu. Kendilerini birleştiren tek ilke sivil iktidarın arduya gereken önemi vermemesiydi. Pahalılaşan hayatın, gelir dağılımında bozulan dengenin sıkıntılarını yaşadıkları için geniş halk kitleleriyle birlikte iktidarın gidişine karşıydılar. 27 Mayıs doktriner bir eylem olmadığı, kamite üyeleri arasında çıkan anlaşmazlıkların zora başvurularak çözümlenmesiyle kısa sürede kanıtlanmış oldu. Alparslan Türkeş'in lideri bulunduğu 14'ler, 1960 güzünde bir gece, Ankara Merkez Komutanlığı tarafından evlerinden toplanarak gözaltına alındılar, ertesi gün birbirinden çok uzak merkezlerde dış görevlere atanarak Türkiye'den uzaklaştırıldılar. Alınan bu önlemlerle 14'lerin Milli Birlik Komitesini bütünüyle ele geçirmek için hazırladıkları yeni bir darbenin etkisiz kılındığı öğrenildi.

Yalnız bu olay bile askeri darbelerin içinden ne çıkacağı önceden kestirilmesi güç nasıl bir kapalı kutu olduğunu kanıtlamaya yeter! 27 Mayıs olumlu bulanlar so-dece 14'lerin başarıya ulaştıklarını, MBK'de kendilerine karşı olanları ayıklayarak yeni bir komite oluşturduklarını, ordu içindeki yandaşlarından destek alarak, sivil sağcılar, bizde her iktidara hizmet etmeye hazır renksiz okur-yazar takımıyla işbirliği gerçekleştirdiklerini bir düşünsünler! Cemal Gürsel ile arkadaşları biraz kararsız davransalar,

bir iki gün daha gecikseler bu darbe patlak verecekti. O günlerde bu darbenin önlenebilmiş alması sadece bir rastlantıdır. Cemal Gürsel ile arkadaşlarının ılımlı düşünen kimseler almasına bağlıdır. Oysa 1960 önceleri, Turancılıktan Nazi hayranlığına kadar Türkiye’de ağır çeken düşünce akımlarına bakılırsa, MBK daha kuruluşunda aşırı sağcı ya da sağcılardan oluşabilirdi. Netekim 12 Martta askeri darbe gerçekleşip de kapalı kutu açıldığı zaman sanuç hiç de 27 Mayıs özlemi çekenlerin beklediği gibi çıkmadı. Öğle radyosundan darbe haberini duyup da sevinen özlemçilerin bir iki saat içinde yüzleri karardı. Darbeye, bekledikleri yerine, sağcı bir generaller grubu egemen olmuştu!

27 Mayısın bir düşünce eylemi almadığının bir başka kanıtı da, 27 Mayısçıların kimlikleridir. 27 Mayıs gerçekleştiği gün kamuayunun tanıdığı iki ad vardı kamitede. General Cemal Gürsel, ünlü bir askerdi, ardu içinde sevildiği ölçüde, hizmet gördüğü yerlerde sivillerle de alumlu ilişkiler kurmuş, saygınlık kazanmıştı. Albay Alparslan Türkeş 1943 yılında haklarında soruşturma açılan sağcılardan biri olarak biliniyordu. Öbür 36 üyeyi kamuayu 27 Mayıs’tan sonra tanıdı. MBK üyelerinin 27 Mayıs’tan sonraki yaşamları, tutumları gözden geçirilirse artaya düşündürücü gerçekler çıkar. Bu üyelerden hayatta olanların yaşamları birbirinden çok ayrı çizgiler çizer. Öyleki bu kişilerin bir zamanlar bir aroda bir siyasi eylem gerçekleştirdiklerine inanmak çok zorlaşır. İçlerinde politikayı meslek edinerek sürdürenler ayrı, ayrı siyasi partilerin kadralarında yer alırlar. Kimi siyasal yaşamdan bütünüyle kapar, işadamı olur, kısa sürede köşeyi döner, büyük servete kavuşur! Tarihte anılmaya değer hiçbir devrimde, böylesine geçici devrimcilerin bir araya geldiği görülmemiştir...

Bu gerçek bir yana, daktriner bir gelişim almadığına göre 27 Mayısın devrim olarak değerlendirilmesi daha baş-

langıcında yanlıştır. 27 Mayıs kamuoyunun onayı ile karşılanmışsa, o dönemde kamuoyunda güncel alan, ağır basan eğilimlerin, egemen görüşlerin dümen suyuna uygun davranmasını becerebildiği için karşılanmıştır. Düşünülürse komite aityapı ile ilgili hiçbir değişiklik, köklü bir dönüşüme girişmemiştir. İktidarı toplumun ekonomik sosyal yapısına el sürmeden kısa bir süre sonra yapılan seçimlerle sivillere devretmiştir. 27 Mayısın en olumlu hizmeti olarak, hazırlattırıp halkoyuna sunduğu Anayasa değişikliği anılabilir. Nedir ki bu Anayasanın olumlu yanlarını MBK'nin yaratıcılığına, görüşlerine bağlamak yanığı olur. Çünkü çok partili döneme girildiği günlerden başlayarak aydınlarımız rejimin güvenliğinin sağlanması için anayasada gerekli değişikliklerin yapılması doğrultusunda özverili savaşımalar vermiştir. Prof. Sıddık Sami Onar, Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Doçent Mehmet Ali Aybar başta olmak üzere üniversite öğretim üyeleri, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman, Sertel'ler gibi yaşlı kuşak yazarlarından başlayarak çok sayıda gazeteci, yazar bu konuda kamuoyunu hazırlamışlardır. Öyleki bu kaynaklardan yayılan görüşler 1945-60 yılları arası siyasal çekişmelerin eksenini oluşturur. 27 Mayısın gerçekleştiği gün düşünce suçlarından ötürü cezaevlerinde yatan dört yüzü aşkın gazeteci vardır. Yine de o güne kadar hiçbir aydının aklından geçmeyen sakat yanları olan bir anayasa çıkmıştır Kurucu Meclisten. Yasa MBK üyelerine yaşam boyu senatör olmak gibi bir ayrıcalık getirmiştir. Böylesi bir ayrıcalık demokratik düzenle bağdaştırılamaz! 27 Mayıs Anayasası böylesine hukukdışı bir ayrıcalığı kapsamına alarak yasallaştırmakla çarpık, çelişkili doğmuş bir anayasadır. Olanağı olsa da Anayasa Mahkemesine gidilebilse iptali gereken ilk hüküm budur. Yine T. Ceza Yasasında ötedenberi yanlış uygulamalarıyla büyük üzüntülere yol açan, düşünceyi suç

sayan 141, 142, 163. maddelere dokunulmamıştır. Artık herkesçe biliniyor ki bu maddeler bugünkü hükümleriyle yürürlükte kaldıkça toplumumuzda düşünce özgürlüğünden, demokrasinin varlığından söz etmek aldatıcı bir davranıştır. Demokrasilerde bu gibi yasaklar kısıtlamalar inanılmaz niteliktedir. Bize Faşist İtalya'dan aktarılmış hükümlerdir. Bugünkü uygulamaları ise, bize aktarıldıkları dönemde düşünülemezcek sakıncalardır. Çünkü gerçekte ceza hukuğu açısından İtalyan Ceza Yasası, İtalya'da faşizmin iktidara gelmesinden önce olgunlaşmış, bütünüyle Avrupa'nın en gelişmiş ceza yasası olarak bilinir. Sözü geçen maddeler faşizmin getirdiği değişikliklerle bize aktarılmış, daha sonra bu kadarla da kalınmayarak 1951'de DP iktidarınca çağdışı bir anlayışla ağırlaştırılmıştır! Bu maddeleri yürürlüğe koyan Mussolini İtalyası demokratik bir rejim olduğu savında değildi. Şu halde bu maddelerin kaldırılmasını ya da değiştirilmesini istemek, karşı görüşte olanların yaymayı becerdikleri demagojik propagandalarında olduğu gibi, komünist olmak anlamına değil, alsa olsa sadece faşizme karşı olmak anlamına gelir. Bir yandan Birleşmiş Milletler anlaşmasına imza atarak biz de demokrasiye inanan bir ülkeyiz demek, çok partili rejime geçmek, bir yandan da tek partili İtalya'da rejime karşı olanların sindirildiği hükümleri yasalarında korumak ancak bize özgü, bizim geri kalmışlığımızdan kaynaklanan bir tutumdur. Hele özgürlük vaadiyle seçimle iktidara gelen DP'nin bu maddeleri kaldırmak yerine on katı bulan ceza hükümleriyle ağırlaştırması düpedüz halkın aldatılması, rejimin saptırılması olarak maddeleşmesi gereken bir suçtur. DP rejimine karşı bir darbenin önce bu suç üzerinde durması gerekir!

MBK'nin Yassıada yargılamaları ise akli başında olanları gülmekle ağlamak arasında bırakan bir trajedi-

dir! Duruşmaların iddianamesi çağdaş bir siyasal içerikten yoksundur. DP'den, gerici akımları desteklemesinin, Halk-evlerini kapatmasının, Köy Enstitülerini yozlaştırmasının, Kore'ye asker göndermesinin, güttüğü bataklık ekonomik politikanın, ulusal çıkarlarımıza aykırı ikili dış anlaşmaların, 141, 142. maddelerle Ceza Yasasındaki tüm cezaları ağırlaştırmaktaki amacının, dağıttığı haksız kredilerin, yalsuzluklarının, Basın Yasası ile ilgilil ters tutumunun, halka vaatlerindeki açık hıyanetin hesabı sorulmaz. Oysa işlenen suç bu niteliktedir! Halk aldatılmış, dolandırılmış durumdadır. Halka verilecekler sıralanmış, sayılıp dökülerek ayları alınmış, sonra da bu borç ödenmemiş, karşılıksız kalmıştır. Yassıada'da devrim mahkemesi düzeyinde kurulması, yürütülmesi gereken duruşmalar sonuç olarak bir asliye ceza mahkemesinde görülüyormuş niteliği almıştır. Köpek Davası, Bebek Davası gibi kamuoyunun bıkkınlık getirdiği adi suçlarla uğraşılmış, duruşmaları dikkatle izleyenlerde iktidardakilere duyulan bazı komplekslerin belirtileri almak kanısı uyandırılmıştır. Mahkeme, 27 Mayıs kışkırtan öfkenin yapısal nedenlerini araştırmaz. Sonuç olarak taşan öfkenin üç kurbanı idam edilir. Ardından daha 1961 seçimlerinde görülür ki temelde değişen hiçbir şey yoktur! DP tabanı, 27 Mayıs hiç olmamış gibi, üç beş gün içinde toparlanır, ellili yıllarda kökleşen çıkarları doğrultusunda örgütlenir, 1965 seçimlerinde ise tek başına iktidara gelir. Sadece bu sanuç bile 27 Mayıs darbesinin başarısızlığını kanıtlar.

Yetmişli yıllar yaklaşıırken 27 Mayısın özlemini çekenler, doktrin olarak Atatürkçülüğü seçmiş görünümündeydiler. Nedir ki Atatürkçüyüz diyen birçokları gibi, Atatürk'ün görüşlerini bütünüyle değil kendi gönüllerince benimsemişlerdi. Atatürk'ün görüşlerini bütün olarak benimseyecek alsalar, askerın politikaya karışmasına karşı olmaları

gerekirdi. Atatürk'ün görüşleri bilimsel bir daktrin olarak kitaplık çalışmalarıyla gelişip aluşmamıştır. Yaşam içinde yaşanan olayların, öne sürülen görüşlerin karşıtlarıyla bir arada değerlendirilmesinden doğmuş biçimlenmiş görüşlerdir. Atatürk yaşadığı olaylara çağdaş bir hümanist, yürekli, inançlı bir vatansever olarak üstün bir zekâ, az insanda görülen bir sezgi gücüyle yaklaşır. Bu yöntemle dayanan bir eytişimle karşılaştığı sarunlarda sağlam sentezlere vararak çözüm yollarına ulaşır. Görüşlerinin kararlarının doğru temelleri yaşanmış denenmiş almalarından gelir. Ordu ile siyaset kanusundaki görüşleri de bu yöntemle aluşmuştur.

Bilindiği gibi Atatürk'ün yurt sarunlarına bağlı olarak siyasetle ilgisi okul sıralarından başlar. Kurmay yüzbaşı olarak Harp Akademisini bitirdiği yıl (1905) padişaha karşı eylemlerde bulunmaktan ötürü üç ay tutuklu kalır. Akademi Kamutanı Rıza Paşanın haşgörüsü ile cezalandırılmaktan kurtularak Şam'a atanır. Dönemin yalsuzluklarına çürüme durumundaki bozuk yönetimine karşı kapıldığı isyan duygularını yatıştırması gemlemesi güçlüdür. Şam'daki yaşamı ihtilalci bir subay kimliğindedir. Bir ara gizli olarak Selönik'e geçerek daha sonra İttihat ve Terakki Partisine dönüşecek olan Vatan ve Hürriyet Derneğinin kuruluş çalışmalarını yönetir. 23 Temmuz 1908'de meşrutiyet devrimi gerçekleştiğinde anın gibi, o dönemin çağı genç subayları İttihat ve Terakki Partisinin üyesi olarak palitikanın içindedirler. Olaylar çok çabuk gelişir. Meşrutiyetin ilanı üstünden henüz bir yıl bile geçmeden 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) saray yanlısı I. Ordu subaylarının katıldığı karşı ayaklanma alır. Ordunun meşrutiyet ile saray yanlısı subayları birliklerinin başında karşı karşıya gelirler. Bu deney genç Mustafa Kemal'e öğreteceğini öğretmiştir. Bu arada İttihat ve Terakki Derneğinin yönetim kurulu üyesi,

Talât Paşadan sonra ikinci adamı Binbaşı Enver'in, onun gibi yakından tanıdığı partili subayların, yetersiz kişilikleriyle, yetkileri rütbeleri oranında genişledikçe, asker-politikacı olarak yurt için nasıl büyük bir tehlike yarattıklarını görmüş anlamıştır. Bu gözlemleri sonunda ordunun politiko dışında kalması gerektiğine kesinlikle inanır. İttihat ve Terakkinin 1909 yazı Selönik'te toplanan ikinci büyük kongresinde Trablus delegesi olarak o güne kadar hiç üzerinde durulmayan bu kanuyu gündeme getirir. İmparatorluğun, meşrutiyetin yaşaması isteniyorsa, askeri bir partinin değil, bir yanda güçlü bir partinin öbür yanda güçlü bir ordunun gerekli olduğunu öne sürer. İki efendiye birden hizmet eden bir subay hem kötü asker, hem de kötü bir siyaset adamı olmayo mahkûmdur diyerek, subayların partide kalacaklarsa ordu ile ilişkilerini kesmelerini, orduda kalacaklarso partiden uzaklaşmalarını ister, askerlerin siyasal kuruluşlara üye olmalarını yasaklayan bir yasa çıkarılmasını önerir. Bu kongreden sonra partiden ayrılır. Daha sonra yaşamı boyunca ordunun politikadon uzak kalması gerektiğini savunmuştur. Politikanın ordu içinde bölünmelere yol açocoğı için orduyu zayıf düşüreceğini, ordu bir kez politikoya bulaşırsa bir daha kolay kolay kışlasına sokulamayacoğını, iktidara gelen bir generali gün gelecek başka bir generalin devireceğini, bu kısır döngü sürüp giderse halk hiçbir zaman yönetimde söz sahibi olamayacağı için cumhuriyetin kökleşemeyeceğini her fırsatta belirtir.

H) Çokpartili Dönemin Olumlu Gelişmeleri

Yaşadıklarımızla öğreniyoruz ki demokrasi ha deyince gerçekleşecek bir rejim değildir, Hele bizim gibi gerl kal-

miş, gereken kültür birikimiyle bilinçlenmemiş ülkelerde hiç değildir! Nedir ki sabırla hoşgörüyle gelişmesine yardımcı olmak, sürekliliğine sahip çıkmak, umutsuzluğa düşmemek gerekir. Üstelik bu konuda bizim başka uluslardan daha iyimser olmamıza yardımcı olgular vardır. Halkımız 1945'ten başlayarak rejimin kökleşmesi doğrultusunda sağduyusuyla küçümsenmeyecek aşamalar gerçekleştirmiştir. Yaşadığımız toprakların çok eski uygarlıkların tabanı olması, halkımızın o uygarlıkların kültür kalıtımının ürünü olan bir görgüyü sözlü yoldan özümlemesine yardımcı olmuştur. Bu görgünün verdiği olgunlukla kısa sürede doğru kararlar vermiş, demokrasiyi benimsemiştir.

1946 seçimlerinde dönem iktidarının hile yoluyla yerinde kalmasını halkımızın hoşgörü ile karşılaması böyle bir olgunluk sonucudur. Çünkü eğilim duyduğu, desteklediği yeni partinin iktidara gelmesini bir yandan da erken bulmuştur. Başarılı olabileceğine henüz tam bir güveni yoktur. Dört yıl sonra ise DP'yi iktidara getirmekte kararlıdır. Bu süre içinde baştaki yönetimin gidişinde hiçbir düzelme olmadığını görmüş, kararını vermiş, sonunda uygulamıştır. 1950 seçimlerinde 46'daki sandık hileleri yinelenecek olsa sonuçlar açıklanır açıklanmaz kan gövdeyi götürürdü. Bu öfkeyi o günlerde tanık olduğum olaylarla bilirim. 14 Mayıs seçimlerinden önceki üç gün içinde, DP örgütünden dostlarımla Urla'nın hemen hemen bütün köylerini dolaşmıştım. Bu gezilerimiz seçim yasaklarını kırarak, oylamanın başlamasına dört beş saat kalıncaya kadar sürdü. Gece karanlığında gittiğimiz köylerde partililer bizi bekliyorlardı. Çok kısa konuşuyorduk. Hemen her gittiğimiz köyde, çifteler, av tüfekleri hazır. Seçimlerde 46'daki gibi yapılsa, silahla sandıklara sahip çıkalım mı, diye soruyorlardı. Soğukkanlı olmalarını, kan dökmekten kaçınmalarını, bu yola başvurmalarına gerek kalmayacağını söylüyorduk. Bu kadarı yetiyordu. Köyden ayrılıyorduk.

1950'nin coşkun, o inançlı Demokratları, aradan geçen dört yılın düş kırıklıklarıyla gittiler 1954'te seçim sandıklarına. Parti yöneticilerine güvenlerini yitirmişlerdi. Aralarında partiye çıkarlarıyla bağlı olanları çok iyi ayırıyorlar, sırasında horluyorlardı. Bu kez devirmeyi erken buldıkları için eski partilerine oy verdiler. Bu kararlarında önemli bir etken de, 1950 öncesine dönmek istememeleri oldu. Çünkü DP'ye oy vermeseler, iktidara gelecek olan dört yıl önce yıktıkları partiydi. Başka seçenekleri yoktu! 1957 seçimlerinde ise DP'den desteklerini çektiler. 1950, 1954, 1957 seçim sonuçları karşılaştırılırsa halkımızın bu tutumu açıklık kazanır. Üç seçimde oy dağılımları şöyledir :

1950 seçimleri

DP	4.242,381	0.57,34
CHP	3.165,092	0.39,79
MP	240,955	0.03,02
Bağımsız	267,915	0.03,85

1954 seçimleri

DP	5.147,756	0.56,61
CHP	3.163,931	0.34,79
CM	427,024	0.04,69
TKP	39,472	0.043
Bağımsız	266,791	0.0385

1957 seçimleri

DP	4.403,140	0.47,70
CHP	3.768,043	0.40,82
CMP	663,395	0.07,19
HP	356,419	0.03,86

DP iktidarı, geleceğini tehlikede görerek bir yıl öne aldığı seçimlerde görüldüğü gibi 1954 seçimlerine göre 744.616 oy kaybetmiş, oy yüzdesi 8.91 gerilemiştir. Kaldı ki, seçimlere katılma önceki yıllara göre düşük olmuş, bu arada seçmen sayısındaki artış seçimlere yansımamıştır. Seçimler zamanında yapılacak olsa DP'deki bu erimenin daha da artacağı bellidir. Halkımızın 1961 seçimlerinde DP'yi iktidardan düşüreceği ise kesindir. Bu kararını 27 Mayıs'tan önce sokağa dökülen olaylara seyirci kalmakla açığa vurmuş durumdadır. Birçokları 27 Mayıs sabahı Başbakan Menderes'in tutuklanmasına, öbür milletvekillerinin başına gelenlere, halkımızın seyirci kalmasını, olumsuz sıfatlarla yorumlar. Bu yorumlar halkımızı uyuşukluk, değerbilmezlik, ezilmişlik gibi suçlamalara kadar varır. Oysa halkımız başa getirdiği iktidardan kopmuş, umut kesmiştir. 27 Mayıs darbesini kendisine karşı değil, bir çıkar grubuna karşı görmektedir. Aksine 27 Mayıs, o gün için, geriye, CHP'ye dönmesi güç olduğuna, seçeneksiz bırakıldığına göre, yeni bir umut kapısıdır. Denilebilir ki, Yassıda davalarından çok önce, halkımız iktidarı yargılamış, hiyanetini, kendisini yalan umutlarla aldattığını saptamış, karara bağlamıştır. O gün oyuna başvurulacak olsa zaten düşürecektir. Düşenlerin savunulması kendi işi değildir! Aradan geçen on yıl içinde iktidarın çevresinde kabuklaşan çıkarıcılara yiycilere bırakmıştır bu değerbilirliği, bağlılığı. Onlarsa daha ilk günden yeni gelen iktidarın alkışçıları olmuşlardır!

Burada şu da düşünölsün : 1946-1950 arası böyle miydi bu halk? Demokrasi havarisi görünenlerin ardından canını ateşe atarcasına gitmiyor muydu? Merak edenler açsınlar o dönemin gazete koleksiyanlarını karıştırsınlar. Yurdun her yanında candarma dipçğine, iktidar örgütlerinin baskısıyla düzenlenmiş savcılık iddianamelerine karşı

çıkartır halk. Demokrasî öncülüğü yapanları başının tacı eder, omuzlarında taşır, yallarına can koyar!

27 Mayıs darbesinden sonra yapılan 1961 seçimlerinin tek yorumu şudur : Halk müdahaleden beklediğini bulamamış, düşürülenlere ay vermekle rejime müdahaleyi anaylamamıştır! Seçimlerde bu iş benim işim demektir, bu hak benim hakkım! Üstelik müdahale ana muhalefet partisi CHP'nin seçim şansını da zayıflatmıştır. Halk CHP'yi darbenin işbirlikçisi olarak görmüş, suçlamıştır! 12 Mart darbesinden sonra yapılan 1972 seçimlerinde de sonucu etkileyen halkın bu yorumu olmuş, darbe Adalet Partisine taze kan sağlamıştır. 1983 seçimlerinde bir kez daha görüldü ki halk demokrasiye sahiptir. İktidarı seçmekte kararın ayuna bırakılmasını istemektedir. O seçimlerde sandıklara gidilmesinden bir gün önce, 12 Eylül lideri Devlet Başkanının seçmen önünde yarattığı tepki açık açık Milliyetçi Demokrasi Partisinin desteklenmesini istemesinin yarattığı tepki, ANAP'a iktidar yolunu açmıştır.

Halkımızın sağduyusuna, hoşgörüsüne güvenmemizi kanıtlayan başka bir olgu, 1950-1960 arasında, on yıllık kısa bir demokrasi dönemi içerisinde, seçim sonuçlarını etkileyecek oranda, «kayan oylar» diye adlandırılan bir oy kitlesini oluşturmıştır. Sevindirici, iyimserlik yaratan bir gelişmedir olay. Halkımızın bağnazlıktan, tutuculuktan uzak bir denetim uyguladığının kanıtıdır. Gittikçe güçlenen bu kayan oylar yüzdesi demokrasinin kısa sürede oluşmuş güvencesidir bizde. Halkımız, futbol seyircilerinin duygusallığıyla izlememektedir hükümetin yaptıklarını. Parti amigolarının kışkırtmalarına kapıldığı günleri çok kısa sürede geride bırakmıştır!

Denilebilir ki 27 Mayısın en büyük zararı demokrasi yolunda aşılacak kilometreleri sıfırlaması oldu. Askeri müdahale araya girmeseydi en geç 1961'de iktidar halk eliyle

değiştirileceğine göre, bu yaldan gerçekleştirilecek değişikliğin demakrasinin gereği alan yapısal gelişmeleri beraberinde getireceğine umut bağlanabilirdi, Özgürlüklerin kısıtlanmasını önleyecek tek yal buydu. Seçim alanlarında verdiği sözü tutan parti iktidarda kalabilecek, sözüne ihanet eden düşecek, haklar, özgürlükler, hesaplaşmalar zamanı gelişecek kökleşecekti. Düşünülürse Yassıada'dan çok daha etkili bir yargılama yalı olarak değerlendirilebilir bu yaldan gerçekleşecek iktidar değişimleri. Çünkü er geç yasal yollardan düşen iktidarlardan çiğnedikleri hakların, yaptıkları yalsuzlukların hesapları sarulmaya başlanacaktır. Demakrasinin tek güvencesi de bu yaldur.

Bütün bunlar bir yana, sadece Temelli Senatörler kurumu 27 Mayısı alumsuz bir eylem olarak nitelemeye yeter! Ne demek aluyar temelli senatör? Büyük Millet Meclisi üstüne yaşamları boyunca vesayet ya da ambarga kayma hakkını bu temelli senatör kişiler kimden nereden aldılar? Vatana, ulusa geçen hangi üstün hizmetleri, aralarından yetiştikleri kişileri aşan hangi üstün yetenekleri, nitelikleriyle? Darbenin gerçekleştirildiği gün halka ilk söz olarak, anayasal haklarını güven altına almaya yardımcı olmaktan başka amaç gütmediklerini, en kısa sürede demakrasinin gerektirdiği eşit seçim koşullarını hazırladıktan sonra iktidarı sivillere devredeceklerini vaat ettikleri halde, kendi çıkarları doğrultusunda bu türlü bir ayrıcalığı yasallaştırmayı bu vaatleriyle nasıl bağdaştırabildiler? Halkayuna sunulan yeni anayasa madde madde aylanacak alsaydı halk bu maddeyi anaylar mıydı acaba? 27 Mayıs Anayasasına alumlu ay verenlerden biri olarak benim bu kanudaki ayum: Hayır! Halkın en büyük tepkisi de bu tutumlarına aldı. Bu tepkiyle darbe iie devirdikleri partinin seçimle işbaşına gelmesine yardımcı aldular, sonunda halk işbaşına getirdiklerinin aracılığıyla bu temelli senatörlüklerini geri almasını bildi!

Politikada kalmak istiyorlarsa 27 Mayısçılar niye ayrı bir parti kurmak ya da siyasi kanılarına uygun partilere girmek yolunu tutmadılar? O günlerde temelli senatörlüğün, MBK üyelerine bir güvence olarak kurumlaştırıldığı söyleniyordu. İktidara gelecek parti 22 temelli senatörden hesap soracak olso bu küçük kontenjanın karşı koyma gücü ne olabilirdi? Onlar da, kendi arkadaşları 14'lere yaptıkları gibi bir gece güvenlik güçlerini evlerinden toplayabilirlerdi. Yeni iktidara karşı arkalarında ordunun desteğine güveniyorlarsa, bu desteği sağlamak için temelli senatör almaları gerekmezdi. Ayrıca böyle bir desteğe güvenmişlerse orduyu sürekli olarak politikanın içine çekmişler demektir ki, bu olayın anayasal bir hak olarak savunulması olanaksızdır! Dahası olay suçtur, orduyu devlete karşı gelmeye kışkırtmak olarak maddeleştirilebilir.

Temelli senatörlüğün niteliği üzerinde duruldukça demokrasi adına utandırıcı yargılara varılır. Bir yandan anayasal hakları özgürlükleri savunmak için ortaya çıkacaksınız, düşük iktidardan ayrıcalıkların, keyfi davranışların hesabını soracaksınız, sonra da kendinize gönlünüze göre ayrıcalık sağlayacaksınız! Bu gibi tutumlar yakışsız düşer, en yumuşak deyimle, demokrasi düşüncesi ile bağdaşmaz...

Demokrasi kendi kurumları kendi kurallarıyla bir bütündür. Kendi işleyişini denetleyecek yapıya kavuşturulursa, bu yapı sağlıklı olarak korunursa vardır. En basiti demokrasilerde halk milletvekillerini, milletvekilleri cumhurbaşkanını seçer, başkan en çok oy alan partinin liderini hükümet kurmakla görevlendirir. 27 Mayıs, demokrasinin bu temel yapısını yıktı, işlemez duruma getirdi, cumhurbaşkanı seçimini devre dışı bıraktı. 27 Mayıs'tan sonra bu makam, ordunun bir kontenjanı durumuna geldi. 1987 Ağustosunda Başbakan Özal'ın değiştiği gibi cumhurbaşkan-

liğı, gúya süresi dolan genelkurmay başkanları için açık tutulan bir makam oldu. Dolaylı olarak da sorumlu hükümetlerin bütün kararnamelerle, iktidar sorumluluğunu yüklenen siyasal gücün dışında bir kimsenin denetimi altına girdi. Bu kimse ordunun temsilcisi olarak kafalarda yer etti. Bu bağlantı sonucu, ordu, yıpranan iktidarların yanlıgılarından, yanlış işlerinden sorumlu duruma düştü. İmzalanın kararnamelerde hükümetle cumhurbaşkanı arasında pazarlıklar olduğı söylentileri yayıldığı durumlarda bu söylentilerin ordunun manevi değerine zarar vermediğini ne yazık ki savunabilmek elde değildir. 1960'tan beri de bu söylentiler süregelmektedir...

1) Ordu İle Politika

Ordudan olanların tarih boyunca her toplumda gözlenen belirgin bir ortak yanları vardır: Rütbeleri büyüdükçe çevrelerinde herkesten daha doğru düşündüklerine, daha bilgili olduklarına inanırlar. Bu tutumları daha askeri okul sıralarından başlayarak, aldıkları eğitimin kendiliğinden gelen bir sonucudur. Bir komuta zinciri içinde yer almak üzere kendilerine aşırı güven duymaları aşılınarak yetiştirilirler. Gençliklerinde mutlak itaat etmek zorunda oldukları komutanlarının doğru düşündüğüne inandıkları gibi kendi komuta yetkileri genişledikçe kendilerinin de doğru düşündüğüne inanırlar. Toplumda, özellikle demokrasilerde öne sürülen değişik görüşler onlara çekilmez bir kargaşa gibi görünür. Kışla disiplininin toplumun huzuru için gerekli en uygun yönetim biçimi olduğuna içtenlikle inanırlar. Başka türlüşünü neredeyse akıldışı sayarlar. Hele değişik doğrular, sorunların değişik çözüm yolları olabileceğı gibi görüşler kendilerine büsbütün ters gelir.

Komuta zinciri içinde mutlak bir disiplinin öngördüğü bir ortamda, yanlışları eksikleri tartışılmadan her dediklerine başüstüne denilmesine, yanlışlarının hiçbir zaman yüzlerine vurulmamasına alışmış üstlerin, zamanla her dediklerinin doğru olduğuna, herkesten bilgili olduklarına inanmaları olağandır. Emekli bir generalin kendi birliklerinde askerlik hizmetini yedek teğmen olarak yapmış bir kimseyi gün gelip de siyasi bir partinin başında önder olarak görmesi kendisi için şaşırtıcı bir durumdur. Hele o kişiyi bir gün hükümetin başında görürse daha da artar bu şaşırtıcılık! Emekliye ayrılan generallerin söz arasında çevresindekilere «Ben tümen komutanıyken o bizde yedek levazım teğmeniydi. Pek öyle dikkati çeken ahım şahım bir yanı yoktu!...» gibilerden bir şeyler dedikleri çok karşılaşılan durumlardır...

Tarihte kralları, padişohlari, çarları hep ordunun başında görürüz. Kral saraylarında yüksek rütbeli subaylar kralların güvenilir yakınları olarak el üstünde tutulurlar. Ordudaki rütbeleri yanı sıra kralların bağışladığı prenslik, kontluk, baronluk gibi unvanlar taşırlar. Çoğunlukla kralar kraliçelerle kan hısımlıkları, ya da evlilikten gelen yakınlıkları vardır.

1789 Devriminden sonra soylular ile subaylar arasındaki bu yakınlıklar, krallıklar birer ikiye devrilerek haritalardan silindikçe yeni gelişmeler gösterir. Krallar, öbür soylular ile birlikte subaylar da ayrıcalıklarını yitirirler. Ordu-iktidar ilişkileri bu sarsıntılara uğradığı ölçüde ordunun tutucu çevrelerinin tepkileriyle karşılaşır.

Fransa'da krallığın yıkılmasından kısa bir süre sonra General Napolyon Bonapart, 1789 Devriminden çok değil 10 yıl sonra, 1799'da birlikleriyle Beşyüzler Meclisini dağıtarak kendini birinci konsül seçtirir. Beş yıl sonra 1804'te ise imparatorluğunu açıklar! Napolyon Bonapart'ın ar-

dından 1814'te Fransa yeniden krallığa döner. 1848'e kadar geçen 34 yıl içinde birbirinden kanlı olaylar yaşanır. Şubat 1848'de işçilerin gerçekleştirdiği bir darbeye II. Cumhuriyet kurulur. O yıl aralık ayına kadar sosyalistlerle sosyalistlere karşı olanlar arasında acımasız kanlı savaşlar olur. Haziranda sosyalistlerin Paris sokaklarında düzenledikleri gösterileri, General Cavaignac komutasındaki ardu birlikleri tam bir acımasızlıkla bastırır. General bu başarıyla başbakanlığa getirilirse de beş ay sonra 1848 Aralık ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde III. Napolyon'un ancak üçte biri oranında oy alır. III. Napolyon sili, kuşku uyandırmayan bir askerdir. Günün gerektirdiği koşullara uygun dönüşlerle iktidarlarını gizlemesini çok iyi bilir. Alttan alan tutumu, demagojik demecileri, davranışlarıyla üç yıl sonra parlamentoyu dağıtabilecek kurnazlığı becerir, 1851'de imparatorluğunu açıklar. Bu kez krallık rejimi 1871'de III. Cumhuriyetin kurulmasına kadar sürer.

Fransa'da ordu ile cumhuriyet rejimi, halk yönetimi arasında bu çekişmeler günümüze gelinceye kadar sürecektir. 1946'da kurulan IV. Cumhuriyet, 1958'de Cezayir birlikleri başındaki generallerin ayaklanması üzerine meclisin General De Gaulle'ü göreve çağırmasıyla son bulur. Hazırlanan yeni anayasa halkoyuna sunulur De Gaulle cumhurbaşkanlığına getirilir, V. Cumhuriyet kurulur. 1968'de öğrenci örgütleri ile sendikaların giriştiği eylemlerin yatıştırılmasından sonra 1969 Nisanında başvurduğu yeni bir halkoylamasını yitirince De Gaulle başkanlıktan çekilir...

Bu kısa özetten anlaşılacağı üzere Fransa gibi, eski Atina, Roma cumhuriyetlerinin yıkılmalardan yüzlerce yıl sonra cumhuriyet rejimini gerçekleştirmekte dünyaya öncü olmuş bir ülkede bile demokrasi türlü sarsıntılar geçirmiş, askeri darbelerle kesintilere uğramıştır. Bütün bu kesintiler feodaliteden çağdaş demokrasiye geçiş süreci-

anın sanıldığından çok daha uzun olduğunun beirtileridir. Bilindiği gibi krallıklarda iktidor, soylular-subaylar-rahipler üçgeninin egemenliğine dayanırdı. Bu üçgende soyluların yerini alan kentsoylu sınıfı çok geçmeden soyluların ayrıcalıklarına da sahip çıktı. Çıkarları kökleştikçe iktidarını güçlendirmek için orduyu kendinden yana çekme yollarını aradığı gibi, din sömürsünü de işine gelen bir yöntem olarak benimsedi. Bu tehlikeli ilişkiler günümüzün genç demokrasilerini, dünyanın her yanında demokrasi öncesi ayrıcalıkları egemenliklerine götürüyor; demokratik gelişmeler bu tökezlemelerle düşe kalğa ilerliyor.

Buroda unutulmaması gereken başka bir olgu da, Atina, Roma cumhuriyetlerinde de yönetimin bir türlü tam olarak sivilleşememesidir. Atina cumhuriyetinin en büyük devlet adamlarından biri olarak anılan Temistokles orduların da komutanıdır. Roma cumhuriyetinde Sezar, Mark Antonius, Oktavius komutanlıkla devlet adamlığını kişiliklerinde birleştirirler. Çağdaş Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucusu General Washington'dur...

Bizde Osmanlı döneminde ordu saray ilişkileri dramatik olaylarla dolu bir süreklilik gösterir. İlk padişahlar ordu komutanı olarak ordunun başındadırlar, seferlere katılırlar. Devletin güçlü olduğu dönemlerde ordu disiplinlidir, saraya bağlıdır. Fütuhatların durduğu devletin gücünü yitirdiği dönemlerde ise ordunun ağaları ana sultanlarla, kimi vezirlerle birleşir, sık sık kazan kaldırır padişah kellesi isterler...

Öyle sanıyorum ki ordu-politika ilişkilerinin düşündürdüğü bu görüşleri izleyenlerin zihinlerinde henüz karşılıksız kalmış bir soru var : Mustafa Kemal, ordunun politika dışında kalmasını mutlak bir ilke olarak savunduğu halde, nasıl almış da kendini bu ilkenin dışında tutmuştur?

Mustafa Kemal'in yaşamını iyi bilenler bu sorunun karşılığını kendi ilkelerinden verebilirler. Atatürk'ün yaşamını,

yetiştiği dönemin koşullarını yeteri kadar incelemeye zaman bulamamış olanlara özellikle gençlere, bu konuda karara varabilmeleri için kısa bir iki hatırlatmada bulunmam yararlı olacak.

nce şu var : Atatürk herhangi bir meslek grubuna sığdırılacak, bir meslek grubu içinde incelenebileceek bir kimse değildir. Kişiliğinin zengin yetenekleri bu gibi kısıtlamaları aşar. Lord Kinross'un dediği gibi, politika ancak onun çapında olan askerlerin üstesinden gelebileceği bir uğraştır.

Atatürk'n Söylev'i üstüne yazdığım bir yazıda, Söylev'in ağdaş Türk edebiyatının en önemli yapıtı olduğunu belirtmiştim. Bu değerlendirmem o günlerde sanat cevrelerinde yadırganmış, bazı edebiyatılarımıza şaşırtıcı gelmişti. Oysa Söylev her sayfası büyüklük taşon bir kitaptır, cok iyi yazılmıştır, cok sağlam bir kurgusu vardır, nehir romanların verdiği bir coşku ile okunabilir. Ele aldığı olaylar kişilerle döneminin toplum yapısını geniş bir görüş açısıyla yansıtır. Söylev'i okuyanlar büyük bir yazarla karşılığsırlar...

Atatürk bir sosyoloji bilgini değildir. Öyle olduğu halde dönüşümleri üstünde düşünenler, toplumumuzun yapısı ile dönüşümlerinin gerekliliği zamanlamaları arasında sağlam bir uyum olduğu sanucuna varırlar. Harp Akademisini bitirdikten sonra bütün gençlik yılları cepheden cepheye koşuşmakla geçmiştir. Bu yoğun eylem ortamı içinde bilimsel hazırlıklarını derinleştirememiş olması olağandır. Nedir ki bütün kararları, okuduklarını cok iyi okuduğunu kanıtlar. nemli olan da budur. Her gün bir kitap devirmekle bilgili alınmaz, bilge de olunmaz, alsa olsa bazı bilgilerle karşılaşılır. Okuyarak öğrendikleriyle yaşoyarak gördüklerini btnleştirebilmesi, zmlemesidir insanda beklenen. Atatürk bütün dönüşümleri kararlarıyla, toplu-

mu çok iyi tanıdığını, kendi gücünü çok iyi ölçtüğünü, uygulamalarında yetkilerini en son sınırlarına kadar genişleterek kullanabildiğini kanıtlayan gerçekçi bir devlet adamıdır. Tam deyimiyle büyük bir düşünürdür, bilgedir. Yaşamış, görmüş, okuyabildiği kadar okumuş, çevresindeki lerin görüşlerini dinlemiş, sürekli olarak düşünmüş, yaşadıklarını gözlemlerini inançla cesaretle bilgelikle değerlendirmiştir. Bütün gerçekleştirdikleri, yakın tarihimizin akışı içinde değerlendirilirse toplumumuzdaki bütün düşünce atılımlarının, çağdaşlaşmaya dönük ilerici atılımların bir sentezi olduğu görülür. O bu sentezi yaparken çoklukla döneminin üniversite öğretim üyelerini aşar. Örneğin ulusçulukla ilgili düşüncelerinin, Ziya Gökalp'ın görüşleriyle karşılaştırılması ilginç bir konudur. Gökalp bilgindir, İttihat ve Terakki Partisinin teori kurucusu, akıl hocasıdır. Atatürk ise bir eylem adamıdır. Nedir ki bilgelliğiyle Gökalp'ı aşar. Ulusçuluk anlayışını, tarih görüşünü savunurken yanlış anlaşılabilir ırkçı Turancı eğilimlere açık kapı bırakmaz. Tanzimatla birlikte toplumumuzda halk eğilimleri vardır. Bu eğilimi devletin temel ilkelerinden biri olarak değerlendirmek ise onun çapında bir devlet adamının harcıdır. Günümüz Türkiye'sinde din sömürüsünün boyutları hatırlanırsa 1920'lerde laisizmi savunmanın nasıl büyüklük isteyen bir sorun olduğu daha açık anlaşılır.

Bu konuda unutulmaması gereken bir nokta daha var : Askerin politika ile ilgilenmemesi gibi bir olay düşünülemez. Asker de vatandaştır. Vatandaş olarak bütün vatandaşlık haklarına, yükümlülüklerine sahiptir. Yurdunun yönetimi ile elbet ilgilenecektir. Elbet o da yaşadığı siyasal toplumsal olayların ekonomik gidişin kendine göre bir değerlendirmesini yapacak, seçimlerle oyunu bu değerlendirmeye göre kullanacaktır. Ordu - politika ilişkisinde sakıncalı olan, askerin, toplumun kendisine yurt savunma-

sında kullanılmak üzere verdiği silah gücünü, kendi siyasal anlayışını topluma kabul ettirmekte zor aracı olarak kullanmasıdır. Genç Mustafa Kemal'in 1909'da Selânik'te toplanan İttihat ve Terakkinin II. büyük kurultayında ordunun politikaya karıştırılmamasını isterken önemle üzerinde durduğu sakınca budur.

Subaylık, askerlik siyasal bir doktrin, ordu ise siyasal bir kuruluş olmadığına göre bütün ardudan olanların ortak bir siyasal anlayış içinde oldukları düşünülemez. 1960, 1970, 1980 yıllarında gerçekleştirilen üç askeri darbe bu gerçeği kanıtlar niteliktedir. Bu üç askeri darbe, darbeleri gerçekleştirenlerin siyasal anlayışlarına göre birbirinden ayrı renkler gösterirler. 27 Mayıs egemen olan siyasal anlayış ile 12 Eylül egemen olan siyasal anlayış birbirine zıt yapıdadır. 12 Eylül sözcüleri her fırsatta bu görüşlerini belirtir, 27 Mayıs anayasasına şiddetle karşı çıkarlar. Demek oluyor ki darbelerde söz konusu olan ordunun siyasal görüşü değil darbeyi gerçekleştiren kadronun siyasal görüşüdür. Bir darbe girişiminde, darbecilerin görüşlerine karşı çıkan subaylar ile bu subaylara bağlı ordu birlikleri olduğunu varsayarsak, kargaşa bir iç savaşa kadar varacak tehlikeler gösterir. Atatürk, ordunun politika dışında kalmasını isterken bu tehlikeyi belirtmiştir.

Bir başka nokta, ordunun yanı sıra, öbür kamu birimlerinin politikaya karıştıklarını düşünelim. Öyle ya ordu politikaya karışırsa ardından adliye, eğitim, dışişleri, maliye neden politika dışında kalsın? Bu kesimlerdeki kamu görevlilerinin politik kanılarına uygun hareket etmeleri durumunda olabilecekleri her okuyucunun imgelemine bırakıyorum. Sonuç olarak söylenecek söz kısadır. Bir yargıca, bir öğretmene, bir kaymakama yasak alan sakıncalı görülen davranışın bir ordu görevlisine de yasak olması tartışılmayaçak kadar kesin bir hukuk olayıdır,

Atatürk'e gelince :

Atatürk'ün önderi olduğu eylem hükümet darbesi değildir! Atatürk silahlı eyleme girişmeden önce ordudan ayrılır. Saraya istifasını verir, rütbelerinden, komutanlık yetkilerinden kopar. Vatandaş olarak, yurdun dokunulmazlığını, devletin bağımsızlığını savunacak güçten iradede yoksun, yabancılara boyun eğmiş bir yönetime başkaldırır. Kendisi gibi vatanın devletin özgürlüğe bağımsızlığa kavuşması yoluna baş koyan vatandaşların önünde bir halk lideri olarak savaşı; Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra, düşmanla işbirliği etmiş, kendisi ile savaş arkadaşlarının ölüm fermanlarını imzalamış saraya iktidarı bırakması, Kurtuluş Savaşının ruhuna, amacına ihanet olurdu, Ordudan ayrılan, sarayla bağlarını kesen eski bir subay olarak da saraya böyle bir borcu yoktur. O ordudan ayrıldıktan sonra öğrencilik yıllarından beri inandığı yolda gücünü halktan alan bir devlet adamı olarak savaşını sürdürmüştür...

Atatürk'ü bu yıl 51. ölüm yıldönümünde anacağız. Bu elli yıl sonunda çağdaş bir Türkiye yaratmak isteyen vatanseverlerin gönüllerinde hatırası, değeri yıldan yıla artan bir saygınlık kazanmıştır. Atatürk'ün, büyük dönüşümleri, hizmetleri arasında, politika dışında kalmasında özellikle titizlik gösterdiği cumhuriyet ordusunun, halk arasında en sevilen, coşkuyla benimsenen, özenilen bir kurum olmasını sağlaması da sayılabilir. Onun döneminde artık askerlik hizmeti bir kez gidince bir daha geri dönülmeyen bir çile olmaktan çıkmıştır. Eski Yemen, Çanakkale, Plevne türkülerindeki hüznün, acıların yerini, erlerin sevinçle söyledikleri Dağ Başı'nı Duman Almış, Akdeniz marşları almıştır. Çocukluk, ilköğretim yıllarından kalan anılarında, Atatürk döneminde kurası gelen erler bayram sevinciyle,

düğüne gider gibi giderlerdi askere. Davullar zurnalar tutulur, kasaba alanlarında halaylar çeker zeybekler oynarlardı. İzinli geldiklerinde, hele çavuş, anbaşı almuşlarsa hayranlık uyandırırıldardı geçtikleri sakaklarda...

Günümüzde ardu ile halk arasında bu kaynaşma gözlenemiyor. Arkası arkasına gelen darbeler, sıkıyönetim uygulamaları, askeri cezaevlerinde yaşananlar ile ilgili söylentiler, yazılanlar, halk arasında ürküntü yaratmış, ne yazık ki halkla ardu arasında bir an önce giderilmesi zarurlu duruma gelen bir yabancılaşma dağmasına yal açırıştır. Bu yabancılaşmanın ayrıntılarına girmeden, ardumuzu çacukluk yıllarımdaki gibi siyasal dedikadulardan arınmış halkımız ile bütünleşmiş olarak görmenin demakrasinin gelişmesi yalunda sevindirici bir aşama alacağını belirterek naktalayacağım bu kanuyu.

III. GENÇLİK EYLEMLERİ

A) Bizde Gençlik Eylemleri

Bizde çağdaş anlamıyla gençlik eylemleri, Namık Kemal ile beş arkadaşının, 1866 Haziran ortalarında bir pazar günü, Belgrat Ormanlarında Valde Bendinde yaptıkları bir toplantı ile başlar. Çağdaş anlamıyla demekle, dünya işlerini din işlerinden ayrı tutan çağdaş laik toplumsal görüşlere dayanan gençlik eylemlerini kastediyorum. Namık Kemal, Menapirzade Nuri Bey, Kayazade Reşat Bey, Suphi Paşazade Ayetullah Bey, a dönemin genç yetenekli gazetecilerinden Mustafa Refik Bey, a hafta cumartesi gecesini arkadaşları Sağır Ahmet Paşazade Mehmet Emin Beyin konuğu olarak, Sağır Ahmet Paşanın Sarıyer'deki yazısında geçirirler. Ertesi gün yalı mutfağında hazırlanan yemeklerini alarak iki arabayla Valde Bendine giderler. Yaşları 23-26 arasında değişen gençlerdir hepsi de. Namık Kemal, Reşat, Nuri, Ayetullah. Bâbîâli'de Mustafa Reşit Paşanın Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak kurduğu Tercüme Kaleminde çalışırlar. O dönemde bu kalemde çalışmak, ancak seçkin ailelerin çocuklarının erişebildiği bir görevdir. Onlar da o döneme kadar devlet hizmetinde yüksek yerlere gelmiş, ünlü ailelerin çocuklarıdır. Tercüme Kaleminde göreve başlamakla devlet hizmetinde parlak geleceklere adaydırlar.

Bu gençlerin her biri iyi yetiştirilmişlerdir. Arapça

Farsçanın yanı sıra Fransızca bilirler. Sağırzade Mehmet Emin Paris'te okumuştur. Fransız devriminin getirdiği düşün yenilikleriyle büyülenmiştir. Namık Kemal, Mustafa Refik Montesquie'den çeviriler yapmışlardır. Bu gençleri gün, günden birbirine yaklaştıran neden özellikle Fransız devrimine, aydınlanma çağı düşünürlerine duydukları yakın ilgi ile Osmanlı devletinin batıdaki yeniliklerden geri kalmasından duydukları acılardır. Ne zaman bir araya gelseier aralarında bu konular açılır.

Valde Bendindeki yemekli toplantıda, geçeyi geçirdikleri Sağır Ahmet Paşanın yalısında başlayan tartışmalarını sürdürürler. Gözleri önünde batışını izledikleri Osmanlı devletini nasıl kurtaracaklar; Fransa ve öbür Avrupa devletleri ile Osmanlı toplumu arasında bilim, teknik alanlarında oluşan gerilemeyi nasıl kapatacaklardır? Osmanlı devletini çağdaş Avrupa devletleri düzeyine yükseltmek için kendilerine düşen görev nedir, neler yapmalıdırlar?

Altı genç, o gün devlet yönetiminin daha bilgili daha vatansever ellere geçmesini sağlamak için «Erbabı Hamiyet Yeni Osmanlılar» adlı bir dernek kurmaya karar verirler. Beşi derneğin kurucu üyeleri olarak numara alırlar. Namık Kemal, daha o yaşta dönemin en tanınmış gazetecisi olduğu için, yazılarıyla etkin olması yeterli görülür, derneğin dışında kalması kararlaştırılır. Derneğin kuruluşunda İtalyanların Carbonari örgütü ile Lehistan Gizli Kurtuluş örgütünün yönetmeliklerini örnek almışlardır. Yedişer kişilik hücreler olarak örgütlenecekler, 245 hücreyi bulunca üye sayısı iki bine yaklaşan bir kuvvet olarak eyleme geçeceklerdir.

Sonradan Jön Türkler adını alacak olan bu örgüt kısa sürede gelişir. 1867 baharında Veli Efendi Çayırında yaptıkları toplantıda, Mehmet Emin ile ana yakın olan bazıları Sadrazam Âli Paşanın öldürülmesi gerektiğini önerirler.

İşlerin böyle bir gidiş almasından ürken Ayetullah, konuşulanları babası Adalet Bakanı Suphi Paşaya duyurur. Eylemlerinin açığa çıkması üzerine tutuklamalar başlar, Namık Kemal, Sağırzade Mehmet Emin, Reşat, Nuri Beyler 1867 Mayısında Paris'e kaçmayı becerirler. Mustafa Refik ise daha önce çıkan kalera salgınında ölmüştür.

Bu kaçışta onlara katılan Ziya Paşa, Ali Suavi, Agâh Efendi gibi dönemin tanınmış edebiyatçıları ile gazetecileri de vardır. Kendilerini Paris'e çağıran, Paris'teki geçimlerini sağlamayı üstlenen de Padişah Abdülaziz ile arası açılan Mısırlı Mustafa Fazıl Paşadır.

Bu kadro, Paris'te, daha sonra da Londra'da gazete çıkararak yurtdışında meşrutiyet ile özgürlük savaşını sürdürür. Namık Kemal'in Londra'da çıkardığı Hürriyet gazetesindeki yazıları İstanbul'da büyük coşkular uyandırarak izlenir. Sürgünde yaşayan bu özgürlükçü aydınlar, bizdeki bütün örgütlemelerde görüldüğü gibi kişisel çekişmelerden kaynaklanan nedenlerle üç beş ay içinde birbirine girer. Namık Kemal'in kendini hep geri planda tutan iyi niyeti, Ali Suavi ile Ziya Paşanın bölücü çıkışlarını önleyemez. Aralarında çıkan anlaşmazlıkların, çekememezlik, parasal çekişmeler, pişmanlık getirenlerin döneklilerinden, kişisel görüş ayrılıklarına kadar değişen nedenler göstermesi düşündürücüdür. Bugün de bizde siyasal parti örgütlerinde kısa sürede bu tür çekişmelerin baş vermesi, karşılıklı suçlamalara varan bu yala dökülmesi, bu gibi toplumsal savaşlara atılanların kişiliklerindeki hangi eksikliklerden kaynaklandığı araştırmaya değer bir sorundur.

Âli Paşa, 1870'te, gazeteciliği bırakmaları koşuluyla, Namık Kemal, Nuri, Reşat Beylerin yurda dönmelerine izin verir. 1871'de Âli Paşanın ölümüyle yasağı kalkmış sayarak, üçü kendilerine Ebüzziya'nın, Teodor Kasap'ın katılmasıyla İbret gazetesini çıkarırlar.

Tanzimat Fermanının okunmasından o güne kadar henüz otuz yılı az aşan bir süre geçmiştir. Buna karşın, Fransız devriminin batıda yaygınlaştırdığı düşünceler, dönemin Osmanlı gençliği arasında hızlı bir gelişmeyle geniş bir ilgi çevresi yaratır. Bu çevre, çok değil, dört yıl önce 1867'nin ilk aylarında Veli Efendi Çayırında yaptıkları, soruşturmaya yol açan toplantıya katılan Yeni Osmanlıları sayıca kat kat aşmıştır. 1870'lerin başlarında İstanbul'un düşün yaşamına egemen alan artık Yeni Osmanlıların özgürlükçü görüşleridir. Nitekim II. Abdülhamit, 1876'da ilerici çevrelerin baskılarına uymuş görünerek I. Meşrutiyeti ilan eder. 1877 başlarında ise Anayasadaki bir boşluktan yararlanarak milletvekilleri meclisini dağıtır, eski oligarşik rejime döner.

Abdülhamit II. dönemi, tarihimizde gençliğin devlet yönetimi ile sürekli çatışma içinde olması ile dikkati çeker. Bu dönemde batılılaşan öğretim kurumlarından yetişen gençlerin sürekli olarak baskı altında tutulması Osmanlı devletinin dört bir köşesini neredeyse geniş bir hapishaneye çevirir. Bütün taşra kalelerinde hüküm giymiş, bütün taşra kentlerinde sürgün edilmiş aydınlarla karşılaşılır. Geçen yüzyıl sonları ile ilgili olarak yazılanlarda ortak olarak karşılaşılan hep bu, sürgün olayları ile hafiyelerin jurnallerinden duyulan tedirginliklerdir. Bu baskı, toplumumuzda derin acıların, huzursuzlukların, dost arkadaş ilişkilerinde tanışmalarda duyulan güvensizliklerin kaynağı olarak II. Abdülhamit'in devrilmesine, II. Meşrutiyetin ilanına kadar sürecektir. Otuz üç yıla yaklaşan bir süre içinde Mithat Paşa sürgün olarak bulunduğu Taif Kalesinde boğdurularak öldürülecek, Namık Kemal 1877'de Midilli'ye sürüldükten sonra, Avrupa'ya kaçmasını önlemek için mutasarrıflık göreviyle Ege Adalarından birinden ötekine gönderilecek, 1888 yılında ölümüne kadar geçen süre içinde bir

daha İstanbul'a ayak atmasına izin verilmeyecektir. Bu arada kendini güven altında görmeyen çoğu genç aydınlar Avrupa'ya kaçacak, Jön Türklerin etkinliklerine karışacaklardır.

Gençlik yılları geçen yüzyılın sonlarına düşen Halit Ziya Uşaklıgil'in anılarında II. Abdülhamit döneminin ağır baskısı bütün olaylara gölgesi düşen siyah bir bulut gibi dalar. «Kırk Yıl»da, politikadan çok uzak gibi görülen olayları akurken, güneşli pırıl pırıl görülen satırlar sık sık nereden çıkıp da yaklaştığının ayırımında almadığınız o bulutun gölgesiyle kararmaya başlar.

Kırk Yıl'ı akuyamamış olanlara, o olaylardan özet olarak bir iki örnek vermem, o günlerin havasını yansıtmak bakımından yararlı olacak :

II. Abdülhamit'in sansür, hafiyelik düzeninin yoğunlaştığı yer özellikle İstanbul'dur. Gözden uzak olduğu için bu baskı İzmir'de daha az duyulur. Halit Ziya Uşaklıgil, henüz yirmi yaşında iken, arkadaşı Tefik Nevzat ile İzmir'de «Hizmet» gazetesini yayımlamaya başlar. Mensur şirleri, yazıları yanı sıra, gazetede sürekli romanlar yayımlar. Bu romanlarından «Bir Muhtıranın Son Yaprakları» bitmek üzere iken İstanbul'dan, Abdülhalim Memduh'tan hemen aceleyle karalanmış bir mektup alır :

«Bana aşağı yukarı :

— Çıldırдың mı diyordu. Eğer intihar etmek istiyorsan beynine bir kurşun sıkman daha kolaydır. Sürgünlere mi sürüklenmek istiyorsun? Nedir o yazdıkların? Memleketi batırmışsın, hükümeti batırmışsın, dünyayı batırmışsın!...

Yayınlanan parçaları yeniden, bir kez daha okudum, Abdülhalim Memduh'un bütününü hakkı vardı. Nasılsa aşırı bir heyecanlanmanın etki ve dağınıklığına kapılmış ve öyle şeyler yazmışım ki sansür yönetiminin gözüne çarp- saydı, hiç kuşkusuz Trabulusgarb'a kadar gönderilir'im.»

İzmir demiryolu komiseri Şemi Bey, «Hizmet»e en sık uğrayan aydınlardan biridir. Halit Ziya Uşaklıgil ondan saygıyla söz eder.

«Abdülhalim Memduh'un mektubundan ve bu mektuptan sonra geçirdiğim korkudan haberli alan Şemi Bey, bir gün beni gazetede yalnız bulacak biçimde davrandı ve bizim başbaşa kalınca :

— Nemide bitiyor değil mi, bundan sonra ne yazıyorsunuz? diye sordu.

Sıradan bir soruya benzemeyen bu sözlerine : 'Acaba ne demek istiyor?' kuşkusuna karşılık verdim :

— İlk küçük roman hazırladım : 'Deli' ve 'Dayda.'

Ne demek istediğini söylemeden önce bıyığını ısırdı :

— Deli adından ürkmüyor musunuz? Adı açıkça gösteriyor ki konusu da delilik üzerine olacak. Bir kez bu sözcük Türk dilinden silinmiştir, Sultan Beşinci Murat'ın delidir diye tahttan indirildiğini ve Abdülhamit'in bu sözcükten tedirgin olduğunu bilirsiniz. O halde... Adı değiştirmek de yeterli değil; mademki konu deliliktir!...

Hemen ona hak verdim :

— O halde, dedim, ötekini 'Dayda'yı koyarız...

— Dayda ne demek?

— Uydurma bir ad!...

Daha fazla sormasına meydan vermeden özetini anlattım :

— Aslında var olmayan bir ülkenin, örneğin Orta Asya'da bir ülkenin geçmişte yaşamış genç bir sultanı var ki, aşk yatağına sürekli değişen genç kızlar alıyor. Bunlardan biri alan 'Dayda' bu kirli aşk gecesinde kurtulunamayacağını bildiği için, hiç olmazsa onun öcünü almak üzere, saçlarının arasında ince, küçük bir şiş...

O zamana kadar beni dinlemekteyken, eliyle sözümü kesti :

— Bu daha kötü!... dedi ve sürdürdü :

— Abdülhamit'in sürekli olarak yatağına genç kızlar aldığına işaret! Sanra anun en çak öldürölmekten, canına kastedölmekten karktuğunu da herkes bilmektedir...»

Bu kanuşmadan sanra, röman yayını için gazetede sayfa altında ayrılan yerde, Uşaklıgil'in hazırda başka romanı almadığı için Tefvik Nevzad'ın Fransızcadan çevirdiğı bir raman yayımlanır.

Bir başka anı :

«Epey önceleri, ben çacukken bir gün sakakta bir lan-da arabanın içinde bir baş gördüm. Baş diyarum çünkü anun sadece başını gördüm. Bir baş ki güneş gibiydi : Namık Kemal...

Sanırım bir sürgünden başka bir sürgüne gitmek için İzmir'den geçiyordu. —Bir kenara sindim— Büyüklüğünü, yüceliğini kavrama gücümün kavrayamayacağı göksel bir alay görmüş gibi sanki karku içinde danarak...»

Uşaklıgil'in aile içinde en çak sevdiği küçük amcası Süleyman Bey de karışıyor sürgünlerle ilgili bu anılara :

«Önce Süleyman Beyin İstanbul'da bir gizli örgüt kurdukları öne sürölerek beş arkadaşı ile birlikte sürgüne gönderildiklerine ilişkin bir haber duyuldu...»

Süleyman Beyin beş arkadaşından biri Abdülhalim Memduh'tur. Konya'ya sürgün edilmiştir. Süleyman Beyin kısmetine ise Bağdat düşer. Babasının ölümü üzerine iyiliksever bir valinin aracılığıyla bir yıl sanra Süleyman Beyin İzmir'e dönmesine izin çıkar.

«Sürgünlüğün yıkıcı gücünün ne demek aldığını, Süleyman Beyin dönüşünde, anun bazguna uğramış halini görünce öğrendim. Ancak bir yıl süren bu büyük bela, kurbanını kemirmekte acele eden bir açlıkla, anu ruh dünyasından başlayarak bütün beden varlığına kadar dışlerinin arasında ezmiş, ciğnemişti. Onda canlı, neşe dalu ne varsa hepsini emmiş bitirmiş gibiydi.»

Uşaklıgil'in ilginç bir anısı da, o güne kadar mektupla dostluk kurdukları Recaizade Mahmut Ekrem Beyle İzmir rıhtımında karşılaşmaları. Abdülhamit'in bir soruşturma kurulunun başkanı olarak görevle Trabulusgarp'a gönderdiği Recaizade Ekrem, çürük olduğunu bile bile padişahın İstanbul'a dönmelerine buyruk verdiği bir vapurla yolculuk etmekten tedirgindir. İzmir'e kadar olan yolculukları türlü aksiliklerle zar zor tamamlanmıştır. Padişahın bir kazaya uğramalarını istediğinden kaygılanır. Rıhtımda İstanbul'a gidecek başka bir vapur aramaktadır.

Abdülhamit'in baskı rejimine başkaldıran dönemin gençlerinden biri de Mustafa Kemal Atatürk'tür. Mustafa Kemal, Uşaklıgil'den 15 yaş küçüktür. Öğrenim yılları özgürlük düşüncelerinin gençlik arasında iyice yaygınlaştığı döneme düşer. Daha Manastır İdadisindeyken, Naimik Kemal'in Tevfik Fikret'in şiirlerini okuyarak onların dönemin haksızlıklarına karşı çıkan coşkulu duygularını paylaşır. Armstrong «Bozkurt»ta, onun henüz on beş yaşındayken, iyi Fransızca bilen arkadaşı Fethi Okyar'ın da yardımlarıyla Voltaire, Rousseau, Hobbes, Stuart Mills'in kitaplarını okuduğunu söyler.

Atatürk, Prof. Afet İnan'a anlattığı anılarında, Harp Okulu öğrencisi iken, kendisinde birtakım anlam ile niteliklerini henüz anlayamadığı duyguların çarpıştığını söyler. Küskündür, kederlidir ve ruhundan gelen anlaşılmaz itilerle asidir. Tam olarak kime karşı, niçin, henüz kendi de bilmez...

Genç Mustafa Kemal, o yaşta hemen hemen bütün gecelerini memleket sorunlarını düşünerek uykusuz geçirir. Sabaha karşı kalk borusu çalmasına yakın saatlerde biraz daldığı sırada karyolasının sarsılmasıyla uyandırılır.

Harp Akademisi sınıflarında birkaç arkadaşıyla gizli bir gazete çıkarırlar, Mustafa Kemal gazetenin başyazarı-

dır. Bir süre sonra sarayo duyurulan bu alaydan, okul müdürü Rıza Paşanın gösterdiği olgunlukla cezalandırılmadan kurtulurlar.

Harp Akodemisini kurmay yüzbaşı olarak bitirdikten sonra İstanbul'da kiraladıkları bir apartmanda yaptıkları toplantılar yüzünden sınıf arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ile birlikte tutuklanırlar. Tutuklanmalarına işsiz olduğu için kendilerinden yardım isteyen ordudan çıkarılmış, okuldan tanıdıkları bir subay neden olur. Ordudan uzaklaştırılan bu subay işsiz değil hafiye'dir. Mustafa Kemal ile Ali Fuat Cebesoy'a yasadışı toplantılarında neler konuştuklarını saptamak için sokulmuştur. Bu kez tutukluluk süresi dört ay sürer. Akademi Komutanı Rıza Paşa bir kez daha hoşgörölü anlayışıyla imdatlarına yetişir. İstanbul'dan uzakta görev almayı kabul etmek koşuluyla cezalandırılmadan salınırlar. Mustafa Kemal, Şam'daki süvari aloyına atanır.

Mustafa Kemal, başına gelenlerden sonra Rıza Paşanın dikkatli davranmaları yalundoki uyarılarını yine de çabuk unuttur. Şam çarşısında, bir gün arkadaşı Yüzbaşı Müfit ile birlikte girdikleri küçük bir tuhafiyeci dükkânında, sotılık mol diye bulundurulan üç beş öteberiye karşılık, orta yerdeki masanın üstünde yığılı, raflarda yer alan, felsefe, sosyalizm, tıpla ilgili kitaplar meraklarını çeker. Dükkânın sahibi Mustafa Bey, o dönemin sürgün gençlerinden biridir. İstanbul tıp faköltesi son sınıf öğrencisi iken devrimci eylemlerinden dolayı önce tutuklanarak üç yıl hapse hüküm giydiğini daha sonra do Şam'a sürgün edildiğini söyler.

Bu tonışmadan sonra Mustafa Kemal, Müfit Özdeş (sonradan Kırşehir Milletvekili), Dr. Mahmut (Siirt Milletvekili), Tüccar Mustafa'nın evinde (sonradan Çorum Milletvekili Mustafa Cantekin) sık sık toplanır Vatan ve Hürriyet Derneğini kurarlar. Bu girişimden sonra Mustafa Ke-

mal, bir ara izinsiz olarak Selânik'e kaçacak, derneğinin sonradan İttihat ve Terakki ile birleşerek, Selânik şubesini kuracaktır.

Mustafa Kemal ile arkadaşlarının nasıl bir kuşağın çocukları olduklarını anlamak için o dönemin gençlik eylemlerini toplu olarak kısaca hatırlamak yerinde olur.

Geçen yüzyılın sonlarında Manastır Askeri İdadisi, İstanbul Tıp Fakültesi (Tıbbiye), Siyasal Bilgiler Okulu (Mülkiye) özellikle gençlik eylemlerinin merkezleridir.

1889 yılında askeri tıp okulu öğrencileri Abdülhomit zulmüne karşı gizli bir örgüt kurarlar. Bu örgüt kurma düşüncesi İbrahim Temo adında bir öğrenciden gelir. Tıp okulunda arkadaşı İshak Sükûti ile örgüt kurmakta anlaştıktan sonra eylemlerini genişletirler. Abdullah Cevdet, sonradan tıp alanında büyük üne ulaşan Akil Muhtar Özden, örgütün ilk üyeleri arasındadırlar. Çok geçmeden örgütün İzmir hücresi kurulur. Ardından da Jön Türklerin ünlü önderlerinden Ahmet Rıza, örgütün Paris hücreliğini kuracaktır.

1892'ye kadar örgüt hükümetten gizli olarak çalışmalarını sürdürür. 1892'de üç tıp okulu öğrencisinin curnolmasıyla, örgüte katılan öğrenciler, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit, Şerafettin Mağmumi gibi kurucu üyeler tutuklanırlar. Üç dört ay sonra da Abdülhomit'in affetmesiyle serbest bırakılırlar.

II. Abdülhomit, yaygınlaşan gençlik eylemleri ile Jön Türklerin yurt dışında değişik büyük merkezlerde örgütlenmeleri karşısında baskısını hafifleterek özellikle yumuşamış görünür, örgüt üyeleriyle anlaşma yolları arama politikası gütmeye dikkat eder.

1894'te Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Şerafettin Mağmumi, Çürüksulu Ahmet ile daha bazı arkadaşları önce tutuklanır, ardından imparatorluğun değişik bölgelerine

.sürgün edilirler. İçlerinden Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Çürüksulu Ahmet, sürgünlerinden kaçıp Paris'e giderler. İbrahim Temo ise sürgünden kaçıp Romanya'ya sığınır.

1895'te Ahmet Rıza'nın Paris'te çıkardığı ünlü «Meşveret» gazetesi, İstanbul'da bir zamanlar Nomik Kemal'in Londra'da çıkardığı Hürriyet'in gördüğü ilgiyi uyandırır. Gazetenin 3 Aralık 1895 günlü sayısında yayımlanan «programımız» başlıklı yazıda, Türkiye'de basının susturulması nedeniyle «Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti»nin Paris'te «Meşveret»i kurup yayımlamaya başladığı açıklanır. Makalede programın güttüğü omoclor arosında, imporotorluğun bölünmezliği, yobancı devletlerin Osmanlıların içişlerine korışmaması, din ile ırk ayrımı gözetmemeksizin devletin tüm uyruklarını yüksek bir düzeye kovuşturacak dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gibi ilerici ilkeler yer almaktadır. Program Ahmet Rıza Beyin görüşlerini yansıtır. Ahmet Rıza Bey, örgütün amaçlarına barışçı yollardan voriobileceğini özellikle belirtir.

İstanbul'daki Jön Türkler ise II. Abdülhomit'i devirmek için hozırlonırlar,

1895'te, İstanbul'da torihçi, gazeteci, edebiyatçı olarak geniş bir ün sağlayan Mizoncılı Murat Beyin, Paris'e sığınmosıyla, Jön Türk eylemleri yeni bir lider daha kazanır. Ahmet Rıza Beyle aralarında görüş ayrılıkları daha ilk karşılaşmalarında keskinleşir. Murat Bey, Kahire'ye yerleşir. «Mizan»ı Kahire'de çıkarmayı başlar.

İki lider arasında görüş oyrılıkları özellikle azınlıklar sorusunda anlaşmazlık derecesindedir. Ahmet Rıza Bey, Ermeniler, Girit'teki 1897 oyaklanmaları, Türk - Yunan Savaşı gibi olayları, sultanın feodal oligorşik rejiminin sonucu olarak gelişen özgürlükçü hareketler olarak görür, padişahın Ermeni sorusunda izlediği sert politikayı yerer. Murat Bey ise Türk olmayan azınlıkların Osmanlı devletin-

den ayrılma girişimlerine karşı çıkar, sultanın güttüğü politikayı destekler.

1896'da İstanbul'daki Jön Türklerin II. Abdülhamit'i devirmek için hazırladıkları komplonun ortaya çıkarılmasıyla birçok tutuklamalar olur, tutuklananların, Abdülhamit'in bu kez de yumuşak davranmayı seçmesi sonucu, değişik yerlere sürülmeleriyle yetinilir. Sürgünlerin çoğu yine Paris'e kaçarlar.

II. Abdülhamit, Jön Türklerin defterini dürecek başka yollar planlamıştır. Fransız hükümetinden Meşveret'in kapatılmasını, Ahmet Rıza'nın Fransa'dan çıkarılmasını sağlar. Ahmet Rıza gazetesini İsviçre'ye taşır. Sultan bu kez gazetenin kullandığı dizgi kasalarını satın aldırır. Ahmet Rıza Belçika'ya geçerek gazetesini litoğrafla yayımlar... Ardından Fransız basınından gördüğü destekle yeniden Paris'e taşınır. Bu kez 1897'de Paris Türk Büyükelçiliğine padişahı küçük düşürdükleri için Ahmet Rıza ile gazetesinin öbür sorumlularına karşı dava açmak emri verilir.

Bu oyunlar bir yandan da İngiliz hükümeti aracılığıyla Kahire'de çıkan Mizan'a karşı sürdürülür. Mizancı Murat, padişahı küçük düşüren yayınlarından dolayı Kahire'den uzaklaştırılır.

Murat Bey, bir süre Paris'te Mizan'ı yayımladıktan sonra Cenevre'ye geçer, gazetesini burada yayımlarken, bir yandan da İttihat ve Terakkinin Cenevre kolunu yönetir.

1897 yazında Ahmet Rıza ile Mizancı Murat arasında çıkan, gazetelerinde yayımladıkları yazılarla karşılıklı suçlamaya varan anlaşmazlık Abdülhamit'e, Jön Türklerle savaşmak için yeni bir fırsat yaratır. Padişah, sarayda hafife örgütünün başı olarak tanınan Ahmet Celâlettin Paşayı Jön Türkleri kendine çekmek için görüşmelerde bulunmak üzere Avrupa'ya gönderir. Paşa, Mizancı Murat'ı, Mi-

zon'un yayını kesmeye, yurdo dönmeye rozu eder. İki yıldır, II. Abdülhomit hakkında aşoğılayıcı nitelikte demedik söz bırakmoyan Mizancı Murat, padişohın istenilen dönüşümleri yopma, sürgünleri bağışlama voatlerine kanarak, ya da kanmış görünerek İstanbul'o döner. Padişahın Şûro-yı Devlet (Danıştay) üyeliğine atayarak verdiği görevi kabul eder. Bu aroda Murat'ın yandaşlorından Çürüksulu Ahmet, 2. İlgat Ataşemiliterliğine, daha başkaları yine bozi çekici görevlere atanırlar.

Yahyo Kemol «Siyasi ve Edebi Portreler»inde Murat Beyin yükselişi, bu dönecliğinden dolayı yükseklerle çıktığı orondo oşağılara düşüşü ile ilgili ilginç gözlemler öne sürer. Bu aroda Murat Beyin bu yenilgisinden söz ederken : «Murat Bey İstanbul'a giderken Taphone'de Teselya Savaşının barış anlaşması okdolunuyordu. Bu yenikin dönüşü Sultan İkinci Abdülhomit'in yüzünü Dömeke utkusundan daho kuvvetli bir neşeyle güldürdü. Bu dönüş, Jön Türk-lüğü halkın gözünde kötünün kötüsü bir duruma düşürdü. Döneclik en oğır yenilgiden bin kat daha düşürücüdür...» der, Ona inandıkları için yüksekokulların son sınıflarından alınmış, gelecekleri yıkılmış, sürgünlere sürülmüş, oralarda ölmüş ya da çökmüş bir devrim kuşoğıno hıyanet ettiğini belirtir.

II. Abdülhamit, daha önce verdiği birçok sözünde olduğu gibi Murat Beye verdiği sözde de durmoz. Aksine, onun yurdo dönüşünü soğlarken bir yondan do yurtiçindeki Jön Türk eylemlerine sert darbeler indirir. Harbiye ile Mülkiyedeki gizli hücreler ortoyo çıkarılır. Yargılananlardan 78 kişi Trobulusgarp kalesinde hapis cezosino çarp-tırılır..

Mizoncu Murat'ın bu olumsuz tutumuna korşılık, Ahmet Rızo ile orkadaşlorı II. Abdülhamit'in verdiği sözün on-lomının ne değer taşıdığını bildiklerini konıtlarlar. Ahmet

Rıza Paris'te Meşveret'i yayımlamayı sürdürür. Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Tunalı Hilmi, Akil Muhtar ile arkadaşları örgütün Cenevre kolunu yönettikleri gibi «Osmanlı» adında yeni bir gazete çıkarmaya başlarlar. Bu gazetenin çıkışı padişahı telaşlandırır. Elçi aracılığıyla çıkaranlarla yeni bir pazarlığa girilir. 1899'da Sultan, tutuklu olanları serbest bırakır, Osmanlı'yı çıkaranlar da yayımlarına son verirler. Trabıusgarp kalesindekiler ise tutuklu kalırlar. Bu anlaşmadan sonra Abdullah Cevdet, Rama; İshak Sükûti, Viyana elçiliklerine doktor olarak atanırlar. Tunalı Hilmi Madrid elçiliğine kâtip olur. Nedir ki içlerinden Tunalı Hilmi bu atamadan sonra da Jön Türk hareketleriyle ilişkisini sürdürür.

İbrahim Temo ise eylemlerini Romanya'dan sonra, Bulgaristan, Arnavutluk'a da yayarak Jön Türk eylemlerinden kopmoz.

1899'da Jön Türk hareketinde önemli bir gelişme olur. Abdülhamit'e karşı açılan savaşa ünlü bir devlet adamı katılır. Abdülhamit'in kız kardeşi ile evli olduğu için Damat olarak anılan Mahmut Paşa, çocukları Mehmet Sabahattin, Ahmet Lütfullah ile birlikte İstanbul'dan Paris'e kaçar. Mahmut Paşa, yüksek kültürlü bir kimse olarak tanınır. Daha önce üst düzey görevlerde bulunmuş, bir yıl kadar Adalet Bakanlığı yapmıştır. 1876 Anayasasının yeniden uygulanması yanlısı olarak bilinir.

Abdülhamit'in Mahmut Paşanın geri dönmesi için araya koyduğu adamlar, paşayı kararından döndüremezler. Mahmut Paşa, padişaha gönderdiği bir mektupta, kararını açıkça belirtir. «Siz Haşmetmeap, bazı despot ve bencil hükümdarlar gibi davranıyor, XIV. Louis'nin kara yazgılı sözünü kendinize ilke edinmiş bulunuyorsunuz: Benden sonra tufan!» Paşa, bu sözlerinden sonra, padişahın uyguladığı rejime karşı açıkça harekete karar verdiğini açıklar.

Damat Mahmut Paşa, çok kısa bir süre sonra Ahmet Rıza ile birleşir.

Damat Mahmut Paşanın oğulları ise bundan sonra Jön Türk hareketinde önemli bir yer alacaklardır. Özellikle Prens Sabahattin, geniş kültürü, devrine göre ilerici düşünceleriyle, Jön Türklerin savaşımına yön veren bir lider olur, yakın tarihimizi inceleyen uzmanlarca Türk kentsoylu devriminin teorisyeni kabul edilir.

Şubat 1902'de Paris'te toplanan Jön Türklerin birinci kongresine, Avrupa'nın değişik merkezlerinden gelen örgüt temsilcilerinin yanı sıra, Osmanlı uyruğu Rum, Ermeni, Yahudi, Arap, Arnavut, Kürt, Çerkes azınlıklarının temsilcilerinden de oluşan 47 delege katılır. Kongrede yabancı bir devletin yardımına sığınmayı zorunlu görenlerle her türlü yabancı müdahaleye karşı olanlar arasında geçen sert tartışmalardan sonra, delegeler «müdahalecilerle, müdahaleye karşı olanlar» olmak üzere ikiye ayrılır. Bu anlaşmazlık aralarında birlik sağlanmasını önler. Prens Sabahattin ile yandaşları «müdahaleden» yanadırlar. Saraya karşı girişilecek bir harekette, bu hareketi kendi çıkarlarına karşı görececek yabancı bir devletin hareketi önleme girişimleri olasılığına karşı, önceden bir yabancı devlet ile anlaşarak, bu yabancı devletin koruması altında eyleme girişmek gerektiğini savunurlar. Bu grup, görüşlerine karşı çıkan Jön Türklerden koparak «Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkezîyet» derneği adı altında örgütlenirler. Her türlü yabancı müdahalesinin Osmanlı İmparatorluğunu eninde sonunda bir yarı sömürge durumuna getireceğini öne süren, bu tehlikeye karşı her türlü yabancı müdahalesine karşı çıkan Ahmet Rıza ile yandaşları ise, «Terakki ve İttihat» derneğini kurarlar. Görüldüğü gibi derneğin adı, 1895'ten beri kurulmuş bulunan «İttihat ve Terakki» derneğinden alınmadır, «İttihat» ile «Terakki» sözlerinin yerleri değiştirilerek konulmuştur.

Sonuç olarak iki grubun birbirinden kopması ile dağılan kongre sonunda, iki grup ayrı ayrı bildiriler yayımladılar.

Dikkat edilirse bu kongrede ileri sürülen görüşler, o gün bugün bizdeki politik eğilimleri etkileyecektir. Öne sürüldükleri günden beri politik yaşamımızda, değişik olaylar, değişik dışadönük anlaşmalarla, güçlenip zayıflayarak, değişik görünüşler olarak sürüp gitmektedirler.

Kongrede azınlıkta kalan Ahmet Rıza grubunun yayımladığı bildiride şu açıklama var : «Kongre çoğunluğu, Türkiye’de reformların gerçekleştirilmesi için yabancı devletlerin müdahalelerinin gerektiği yolunda kandırılmış bulunuyorlar. Ama biz azınlık grubu, kendi öz çıkarları peşinde olan büyük devletlerin çıkarlarıyla bizim ülkemizin çıkarlarının bağdaşamayacağına inanıyor ve Osmanlı İmparatorluğunun bağımsızlığını tehdit edici her türlü girişime karşı çıkıyoruz.

Ancak —öyle sananlar bulunabilir— biz Avrupa’ya karşı düşmanca duygular besliyor değiliz; tersine bizim temel ilkelerimizden biri, Avrupa uygarlığının ve özellikle Avrupa’nın bilimsel ilerlemede elde ettiği sonuçların ve bunların pratik uygulamalarının yurdumuzda da yayılmasını sağlamaktır. Biz, Avrupa’nın gösterdiği yoldan gidiyoruz. Dahası var, biz yabancı müdahalesine karşı çıkarken bile; büyük bir kıskançlıkla savundukları bağımsızlıktan haklı bir gurur duyan Avrupa halklarının, yurtseverlik duygularından esinlenmekteyiz.»

Kongre üzerine yapılan yorumlarda, «yabancı devlet müdahalesinden yana olanların, Osmanlı İmparatorluğundaki ulusal olmayan komprador burjuvazisi ile Abdülhamit rejiminden memnun olmayan Türk pomeşçiklerin çıkarlarını, müdahaleye karşı olanların ise, nesnel olarak Türk milli burjuvazisinin çıkarlarını dile getirdikleri söylenebilir,» görüşü ağır basmaktadır.

Birinci Dünya Savaşında, zorunlu olmadığı halde çok acele bir kararla Almanya'nın yanında yer almanın, müteakeden sonra yaygınlaşan mandacılık görüşlerinin, Prens Sobohattin'in savunduğu görüşlerden etkilendiğini, esinlendiğini söylemek haksızlık olmaz. Özellikle Sivas Kongresinde Manda yonliori ile salt bağımsızlık yonlisi Mustafa Kemal ile ona inanan oz soyido yandoşları arasında çıkan tartışmalar, Jön Türklerin 1902 Paris Kongresinde çıkan tartışmalarının yinelenmesi gibidir. Nedir ki Mustafa Kemal'in güçlü iradesi ile o kongrede azınlıkta kalan yabancıl原因in müdahalesine karşı çıkan görüş, bu kez Sivas'ta kongreyi kazanacaktır.

Yüzyılın sonuna yaklaştığımız şu yiliarda, geriye doğru bakılınca, bizde, solcusuyla olsun, soğcısıyla olsun, bağlandıkları politik görüşleri savunanların, Jön Türklerin Paris Kongresinden, yani yüzyılımızın boşından beri, kendi politik görüşlerine yakın alan yabancı devletlere duygusal yaklaşımlar gösterdikleri gözlenir. Örneğin Ameriko ile Rusya arasında yansız değerlendirmeler yopmaları gerekirken, bu iki kutuptan birini seçmek, birinden yona olmak zorunluymuş gibi bir tutum takınırlar. Bu gibi duygusal olmaktan öteye gidemeyen yanlış tutumlar kendi aramızda kendi sorunlarımızı, karşılıklı güven içinde çözmemizi güçleştirir, giderek olonaksız duruma getirir. Sorunun daho da önemle üzerinde durulması gereken yanı, bugün için de gençlik arasında, daha da genişlemiş olarak vatandoşlar arasında birlik duygularının kökleşmesini önileyici olmasıdır. Sorun bu yonı ile işine gelenlerce sömürölür. 1902'den beri de her körüklenişinde eş sonucu verir. Bizde sağ ile sol tartışmalarında, sorunun Türkiye'nin çıkarlarına uygun bir model aramak olduğu öteden beri nedense hiç akla gelmeyen bir sorundur, Daha tartışmasına girerken —çok kez de hiç tartışmaya girmeden— birbirini anlayıp dinle-

meden solda olanlar sağdakileri, sağda olanlar soldakileri, Amerika'nın Rusya'nın ya da Çin'in uşıkları olmakla suçlar. Bizde parti propogandaları bu temel üzerine oturduğu gibi, gençlik eylemleri de bu kısır tartışmaların uzantısı olmak niteliği gösterir.

Özellikle 1960 sonrası gençlik eylemlerine bu görüşlerle bakılacak olursa, 1980'e gelinceye kadar, gençlerin kışkırtmalarla birbirine düşürülmesinde, bu bölücü düşünce kalıtımının, toplumumuzun havasında kokusu hiç dağılmayan duygusal yaklaşımları koruyup sürdürmenin etkileri gözlenir.

1905'te Rusya'da Çar rejimine karşı girişilen ayaklanmalar, bizdeki Jön Türk eylemlerini geniş ölçüde etkiler. Karadeniz'de Potemkin zırhlısının isyanı gençlik arasında büyük coşku ile izlenir. Jön Türkler arasında Paris Kongresinde çıkan uyuşmazlıklara karşın, saraya karşı örgütlenmeler gelişmelerini sürdürür. 1906'da İstanbul'da aralarında beş generaiin bulunduğu 200'ü aşkın subay saraya karşı komplo hazırlamak suçuyla tutuklanır. Ertesi yıl Doğu Anadolu kentlerinde zincirleme ayaklanmalar baş gösterir. 1906'da Selânik, İttihat ve Terakkinin yeni merkezi olarak önem kazanır. Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla önce Şam'da, sonra da Selânik'te kurduğu «Vatan ve Hürriyet» derneği, 1908 devriminden az önce İttihat ve Terakki derneği ile birleşir.

Jön Türklerin yarım yüzyılı dolduran eylemleri, Makedonya'da girişilen ayaklanmalar, saraya çekilen telgraflarla 22 - 23 Temmuz 1908 günleri, 1876 Anayasasının yürürlüğe konulmasını, Meşrutiyetin ilanını oldu bitti duruma getirerek, 24 Temmuz 1908 günü bakanlarını toplayan II. Abdülhamit'in bu istekleri onaylaması ile sonuçlanır. O dönem için de amacına ulaşmış olur. Gerçekte ise Fransız devriminin ana ilkelerinin yerleşmesi, feodal bir

toplumun demokrasiye geçmesi için, bütün çalkantılarıyla günümüze kadar uzar, günümüzde de gençlik eylemlerini etkilemeyi sürdürür.

Geçen yüzyılın ikinci yarısında özgürlük düşüncesi, vatan duygusu, ulusçuluk akımının etkileriyle, her tehlikeyi göze alarak savaşan gençlik, I. Meşrutiyeti gerçekleştirdikten sonra, Balkan Savaşında, I. Dünya Savaşında, Kurtuluş Savaşında bu ruhu korur. Gönüllü olarak cephelere koşar. O kadar ki İnönü Savaşlarında, Sakarya Savaşında, ordu saflarında er olarak dövüşen milletvekilleri vardır.

Şu son yüzyıl içinde, gençliğin, boruş içinde yaşadığı tek dönem 1930'lu yıllardır. Bu dönemin gençliği, genç bir cumhuriyetin çocukları olarak mutlu bir on yıl yaşarlar. Yurdun her yanında açılan Halkevlerinde kültürel eylemlere yönelirler. Bütün ülkede ileriye dönük zengin bir yayın atılımı vardır. Batı dünyasının düşünce zenginlikleri gençliğe tanıtılmaya çalışılır. Atatürk'ün son yıllarında, bu özgür ortamın uyandırdığı tedirginlikler kımıldamaya başlar. Ölümünden sonra ise, otuzlu yıllardaki o uygar ortamın yaşandığına inanılmasını güçleştiren bir yönde, cumhuriyet rejimi adı altında, sansürün, yasakların, hafiyeliğin varolduğu bir baskı rejimine dönüşürler.

Samim Kocagöz «Onbinlerin Dönüşü» adlı romanında İkinci Dünya Savaşı yıllarında üniversite gençliği arasındaki düşünce çatışmalarını konu olarak alır.

İkinci Dünya Savaşı ile savaş sanrası gençliğinin sorunları özellikle şiirimizde yansıyacaktır. 1940'tan sonra yazılanlarda, Atatürk dönemi gençliğinin yarım kalan umutları, düş kırıklıkları, idealist bir kuşağın dışlanması sonucu yaşanan bunalımlar, acılar, özgün bir duyarlıkla dile getirilir.

Şu son yirmi otuz yılda gelip geçen iktidarlarla gençlik arasındaki anlaşmazlıkların, iktidarların katı tutumlarıyla

la gençlikle demokratik bir bağlantı kuramayışının neden olduğu olaylar, günlük basının, radyo TV gibi iletişim organlarının ana malzemesi olduğu gibi edebiyatımızın da sıcağı sıcağına işlediği konulardır. Bu konularda yazılan şiirler, romanlar, röportajlar, giderek güncel konular üstüne yazılmış yazıların derlendiği kitaplar gençlik arasında da, eylemci gençlerin yakınları arasında geniş ilgi görüyor. Çok geniş bir liste tutan bu yayınları bir bir saymayacağım. Çünkü aralarında okuyamadıklarım okuyabildiklerime göre daha kabarık bir toplama varıyor. Eksik bilgilerimle de ayırım yapmak istemiyorum.

B) Sonunda Haklı Çıkan Gençliktir

Tanzimattan günümüze kadar gençliğin, onıların yakınları olarak anaları babalarıyla sevenlerinin yaşadığı acılar, bir de bu acıların sonunda toplumumuzda gerçekleşen değişimler ile yenilikler düşünüldükçe, neden demekten alamıyor insan kendini! Meşrutiyet bir gün yasallaşacaktıysa, sonunda da yasallaşmışsa binlerce öğrenci, yazar, düşünür, subay, memur, kısaca bu geri kalmış, çağların gidişine ayak uyduramamış, az okumuş dertli ulusun zar zor yetiştirdiği değerli gençler, aydınlar neden sürgünlerde ziyan edildi, körletildi, süründürüldü? Neden ürpertici ölümlerle öldürüldü? Sağ kalabilenleri neden insan posası durumuna getirildi?

Toplumdaki değişmelerin mutlak olduğu, toplumun yapısı gereği yasalaşmış bir gerçek. Tarih öğrendikçe her toplumda devrimlerle karşıdevrimlerin birbirini kovaladığını görürsünüz. Hemen her toplumda ileriye dönük savaşım, topluma insanın insanlığına yaraşır biçimde yaşayacağı bir düzen verme çabaları yönünde sürüyor. Susan-

lar sussa da, birçokları seyirci kalsa da değişik kesimlerden gelen patlamalarla sürüyor bu savaş. Toplumun sağlık yasaşı bu bir bakıma. Kendini ayakta tutma içgüdüsü. İnsanlığın vazgeçilmez özleminden hız alıyor. İnsanın kendini bildi bileli temel uğraşı, daha mutlu olacağı daha iyi daha güzel bir dünya yaratmaya yönelik! Bilimde sanatta gerçekleştirilen ilerlemeler kendiliğinden toplum yaşayışında devletin kuruluşunda insan ilişkilerinde uygulama alanı arayan bir işleyişe geçiyor. Vicdanları rahatlatacak bir düzen araştırıyor. Kolay değil elbet bu düzeni kurmak yaratmak. Nedir ki bu güç işi göze alabilecek potansiyel ancak gençlikte var! Gençlik özündeki bu güçle, toplumun kendini yenileme içgüdüsünün, geleceğe dönük atılımını düzenleyen yasanın bir çeşit kurbanı! İstese de istemese de yüklenecek bu görev! Gençler yaşlarından ötürü deneyim eksiklikleriyle daha yaşlılarca ne denli küçümsenirse küçümsensinler, özlemleriyle haklı çıkıyorlar her dönemde! Büyükler kadar uygulamada usta olmasalar da dünya onların özlemleri doğrultusunda değişiyor, biçim alıyor! Bütün bu denemelerden, gerçeklerden çıkacak ilk sonuç, büyüklerin deneyimleriyle gençlerin özlemlerini, acılara yol açmadan birleştirmenin çarelerini aramak oluyor!

Soruyor insan, genc Sadrazam Mustafa Reşit Paşanın, yabancı devlet temsilcileri önünde, bugün içeriği bize o kadar olağan, günlük basında yayımlanan köşe yazılardan birinin içeriği gibi doğal gelen Tanzimat Fermanını okumaya giderken, cebine vasiyetnamesini koymasını gerektiren korkular nelerdi? Bugün o korkular sadece yürekleri sıkan koyu bir karanlık! Güzelleşen Mustafa Reşit Paşanın anısı. Haklı çıkan o! Genç yaşta boğdurulan padişahlara yarıyoruz hep. Genç Osman, II. Mahmut haklı çıkıyorlar! Kendine aşırı güveni, korkuyu unutan taşkınlıklarıyla Mithat Paşa haklı çıkıyor...

Girdiği savaşlarda üst üste yenik düştüğünü gördüğü Osmanlı ordusunda görev alacağını bilen Mustafa Kemal, daha okul sıralarında koşulların kendisine yüklediği sorumluluk duygusuyla geleceğe hazırlanıyor. Henüz on dokuz yaşında, okul yatakhanesinde, Anadolu'nun bir yerine çıkarma yapacak düşman kuvvetlerine karşı başına gececeği gerilla birliklerini nasıl yöneteceğini düşünerek gecelerini uykusuz geçirmekte haklı olduğunu kanıtlıyor!

şinasi o örnek onuruyla saygıyla anılıyor bugün. Namık Kemal o büyük zekâsına karşın hep çocuk kalan yüreğiyle, yarınlara inandığı için ölümsüzleşiyor. Yayımlı yasaklanmasaydı bundan yüzyıl önce bize örnek bir Osmanlı Tarihi bırakacağı için üzülüyoruz. Tevfik Fikret'in öfkelerini paylaşıyoruz. Jön Türklerin kiminin adını bildiğimiz kiminin bilmediğimiz cesur, özverili gençleri, hep haklı çıkıyorlar!

Örnekleri uzatmadan, bütün insanlık, tarihi boyunca, gecmişin acılarını, pişmanlıklarını izleye izleye yol alıyor. İsa 29 yaşında çarmıha geriliyor, ardından çarmıh bütün Hristiyan dünyasının simgesi oluyor!

Shakespeare'in ünlü Hamlet'i, Romeo ile Juliet'i gençtirler. Zaman genç Hamlet'in Danimarka sarayının kirli ilişkilerine öfkeyle karşı çıkmasına hak verir, ölümünden bu yana yasını sürdürür. Romeo ile Juliet'in aşkları, aile arası düşmanlıkların boşluğunu kanıtlar, gençlerin sevgi duygularını kutsallaştırır!

Kitaplar dolusu uzar bu örnekler. Uzdıkça da bir kırdöngü oluşturur. Her hatırlanan olayda, gençlerin haklı özelemlerini önlemek, görölür ki çok kez güç sahiplerinin elindedir. Yine de bu yolun, bu zora başvurmaların sonunda kendilerine bir şey kazandırmadığı gibi, bu haklı özelemlerin gerçekleşmesini önleyemediği de görölür. XV. Louis'nin, Çar II. Nikola'nın, ya da II. Abdülhamit'in baskı rejimleri ne kazandırmıştır kendilerine ya da toplumlarına? Aksine acılar acıları doğurmuştur her baskı rejimi sonunda. Halkev-

lerinin kapatılması, basına uygulanan baskılar nasıl acı olaylarsa, dram niteliğinde olaylarsa, Menderes'in sonu da bir dramdır.

Gençlik olayları gösteriyor ki devlet adamlığının büyüklük ölçüsü, gençliğin itici gücünü olumlu bir yolda ayarlayabilmekle doğru orantılıdır. Büyük liderler toplumlarını darboğazlardan sağlıklı olarak ya da küçük kayıplarla geçirirler. Gençlikten ürkmeyenler, aksine gençliğe güven beslerler. Yine en güzel, en yakın örnek olarak Atatürk'ün gençliğe duyduğu güven akla geliyor. Cumhuriyet henüz dört yaşındadır Söylev'ini yazdığı okuduğu yıl. Gençliğe seslendiği o ölümsüz bir şiir niteliğindeki sözleriyle tamamlar söylevini. Açık açık, henüz tamamlamadığı bir savaşta yanında yer almaya, ölümünden sonra da o savaşı sürdürmeye çağırır gençliği!

Bazıları hemen diyeceklerdir ki : Gençliğin her girişi mi onaylanabilir mi, haklı görülebilir mi? Benim buraya kadar gençlikten yana söylediklerimin hiçbirisi bu soruya yol açacak gibi yorumlanamaz. Buraya kadar bütün söylediklerimde hep gençlik eylemlerinde dengelenmiş, ağırlık kazanmış ana eğilimlerden söz ettim.

Bir örnek olarak bizdeki gençlik eylemlerinin ilki olarak andığım, «Erbabı Hamiyet Yeni Osmanlılar»ın eylemlerine dönelim. Valde Bendinde a gizli örgütü kuran gençlerin içinde isteklerinde taşkın, ölçüsüz alan bir Sağır Ahmet Paşazade Mehmet Emin Bey vardır. Veli Efendideki toplantıda Sadrazam Âli Paşanın öldürülmesini önerdiği söylenir. İlk toplantılardan başlayarak Âli Paşanın yerine geçmesini önerdiği kimse ise amçası Mahmut Nedim Paşadır. Amçasının kendi verdiği akılla iş göreceğine inanacak kadar gerçekçi düşünmekten uzak bir gençtir. Olaylar incelenirse görülür ki anın bu istekleri hemen söylendiği

anda arkadaşlarınca dengelenir. Sadrazam Âli Paşanın öldürülmesi önerisi anaylonmaz. Sadece onaylanmamakla da kalmaz, içlerinden Ayetulloh tarafından babası Adalet Bakanı Suphi Paşaya duyurulur. Mahmut Nedim Paşa ise daha ilk toplantıda arkadaşlarınca sadrazamlığa layık görülmez. Sadrazam alduktan sonra da vaktiyle Âli Paşaya yöneltilen eleştirilerde kullanılan dilden daha sert bir dille eleştirilir.

Mehmet Emin'in bütün hareketlerinden duygusal bir genç alduğu anlaşılır. Fransızlara duyduğu sevgi duygularıyla Afrika'daki Fransız birliklerine gönüllü yazılır. Dengesiz yaradılışıdır. Her dönemde örnekleri görüldüğü gibi bir tearinin disiplinli düşünen, ona göre kararlar veren bir üyesi olmak elinde değildir, Jön Türkler arasında anın taşkın çıkışlarının arkadaşları arasında gördüğü tepkiler gösteriyor ki, gençlik eylemlerinin de önlemleri yine gençlik arasındadır. Özgür tartışmalarla ayarlanır. Yasaklamalar, yasadışı örgütlenmeler aksine bu gibi dengesizlerin yararlanacağı bir ortam hazırlar; açık tartışmalarla ayarlanmalarını, sırasında önlenmelerini güçleştirir. Gençlik eylemlerinde açık örgütler, çevrenin de denetimi altında toplumsal koşulları daha gerçekçi olarak değerlendirirler, dengeli düşündüğünü kanıtlayan liderler seçerler.

Özet olarak, gençlik eylemlerini yasalar çerçevesi içinde denetlemenin, önlemenin her zaman devletin gücü yeten bir durum olduğu düşünülürse, devletin bu eylemlerin yeraltına, yasadışına kaymasına sıra bırakmayacak bir hoşgörü ile davranması doğru olur. Bu arada yasadışına çıkan, yasalara karşı girişilen eylemlerin önlenmesi için girişilen eylemler ise, hiçbir zaman yasal sınırlar içinde kalan gençlik eylemlerini engellemede devleti yönetenleri haklı çıkarmaz...

IV. GENÇLİK BUNALIMLARI

A) Bunalımın Nedenleri

Gençlik, sorunları ile bir bütün olarak yaşanan geçici bir dönemdir yaşamın. Bu dönem geçen yılları geride bırakırken bu sorunların çoğu da geride kalır. Yaşı ilerleyen kişinin gençlik sorunlarından uzaklaşmasında, bu sorunların derece derece çözüme bağlanıp bağlanmaması da bir önem taşımaz. Bu sorunların yerini kişinin yaşamında yeni sorunların almasıyla kişi için bu sorunlar çaklıkla eski önemlerini yitirir. Kişinin yaşama bakış açısında oluşan değişiklikler, yaşam koşullarının değişmesi gibi etkenlerle, kişi belki de ayırımında almadan uzaklaşmış bu sorunlardan kendini. Geçmişe gülerek baktığı, gençliğinde yaşadığı fırtınalı günleri hatırladıkça, o ben miydim, dediği olur kendi kendine. Bu uzaklaşma elbette ki kişinin gençliğinde inandığı doğrulardan, bilinçli bir tutumla kendine çizdiği yaldan, edindiği kültürden günün birinde mutlaka kapacağı anlamına gelmez. Değirmek istediğim, yaşamın gençlik dönemi diye andığımız 17-30 yaş arasındaki bölümü ile bağlantılı sorunlarıdır sadece. Bu yaşları aşanların sanırdan «Gücümü aştığını anladım», «Tek başıma beceremeyeceğimi anladım», «Seçimimde yanıldığımı anladım», «Çevremdekilerle uyuşamadım» gibi hayıflanmalar, değerlendirmelerle andıkları sorunlardır çağunlukla. Bu hayıflanmalar gençlik mutlaka yanılır anlamına gelmediği gibi, gençlerin isteklerinin ya da eylemlerinin yanlış aldıkları

anlamına da gelmez. Bir tür, geçmişle hesaplaşma, bir tür geçmişin ayıklanmasıdır yapılan. Yaşadıkça gençliğinin kimi kararlarını, girişimlerini ölçsüz ya da yanlış bulabileceği gibi, kimi girişimlerinde de neden kararsız kaldığı, atak davranmadığı gibi pişmanlıklara kapılacaktır geçmişle hesaplaşan insan. En basiti, gençliğinde ilk sevdiği ile evlenemeyen yıllar sanra keşke onunla evlenseydim diyebileceği gibi, iyi ki evlenmemişim de diyebilir. Buna karşılık gençliğinde yüzeyden bazı bilgilerle daha çok duygusal olarak bir ideolojiye bağlanan bir kimse, yıllar geçtikçe artan bilgisi, yaşam gözlemleriyle, gençliğinde âdeta koku alarak tuttuğu yolun doğru olduğunu anlayabilir. Bu kez, duygularını işe karıştırmadan, olayları nesnellikle değerlendirip, soğukkanlı kararlar vererek daha da kökleşmiş bilinçlenmiş bir tutumla gençlik yıllarındaki inançlarına bağlı kalabilir.

Aynaya bakan bir insanın on yedi yaşında gördüğü yüzü ile kırk yaşında iken gördüğü yüzü nasıl bir değilse, geçmişe dalarak kendini dinleyen bir insanın da on yedi yaşındaki beğenileri düşündükieri ile kırk yaşındaki beğenileri düşündükieri de değişiklikler gösterecektir. Bu değişiklikler, eski beğenilerin düşüncelerin yön değiştirmeden gelişmeleri olgunlaşmaları biçiminde olabileceği gibi, az ya da çok yadsınmaları, değişikliklere uğramaları biçiminde de olabilir. Nedir ki değişiklik kaçınılmaz, önlenmez bir durumdur. Yaşamın mutlak bir yasası olarak mutlaka gerçekleşecektir.

Gençlik ile ilgili kararlar verirken, unutmamamız gereken bir gerçektir bu yasa. Gençlerle konuşurken, yaptıklarını yargılamak, kendi gençlik yıllarımıza dönerek, akranlarından biri gibi yaklaşmamız gerekir kendilerine. Gençlik yıllarımızda gördüğümüz anlayışsızlıklardan çektiğimiz acıları, yitirdiğimiz fırsatları hatırlamalıyız onların

İsteklerini dinlerken. Yerinde görmediğimiz istekleri ile karşılaşsak, kendilerine düşünerek karar vermeleri için zaman, olanaklar yaratarak uyarı sınırları içinde kaimalıyız. Sertlik her zaman onur sorununa dönüşür. Uğrayanları açık ya da kapalı direnmelere iter.

Yetişen her genç genlerinin bağımladığı bir kalıtım yükü ile girer yaşama. Yaşamı boyunca uzun bir savaş verecektir bu kalıtımın etkileriyle. Dengeli soğukkanlı biri olması, ya da birdenbire parlayan, sağıkkanlılığını yitiren biri olması, hep bu kalıtımın etkisiyledir. Bu davranışları bir dereceden sonra kendi seçimi, kendi istemini aşar. Uzun savaşlardan sonra kendine bilinçli bir biçim verebileceği yaşa kadar yönlendirir onu. Bu süre geride kaldığı zaman, yaşı otuzu, otuz beşi aşmış olacak, gerisinde kalıtımından gelen, itilerle karıştığı olayların örgüsüyle pişmanlıklar ya da mutluluklarla dolu bir yığın anı oluşacaktır. Artık istese de istemese de o anıların içinden çıkacaktır kimliği, çevresinde o yaptıklarıyla tanınacaktır.

Yine aile çevresinin, içinde yetiştiği bazı kurumların zorladığı koşullar etkileyecektir kişiyi. Yoksulluk ya da bolluk içinde yetişmesi, sağık durumu, ruhsal yapısı, yetenekleri, zekâ durumu, güzel ya da çirkin, yakışıklı ya da biçimsiz, güçlü ya da cılız oluşu, eksik yanları ile tek başına çözümlemek zorunda olduğu bir yığın sorunla kuşatılmış bulacaktır kendini. Her genç, aklından geçenler, gönlünde yatan aslanlar, gördüğü ışıklı rüyalar ya da karaba-sanlar ile, kendisi için bile çok kez bir gizdir. Annesinden kardeşinden sakladıkları, kendi kendine kaldığı zaman bile yüksek sesle söylemekten çekindikleri vardır. Saklamak istemese de çevresindekilere söyleyemedikleri vardır.

Anılarıma dönüyor, biriken gözlemlerimle, özellikle şu san otuz yılda sertleşen, acımasız bir gidiş alan gençlik olaylarının nedenlerini araştırdıkça, görünenlerin, öne

sürülenlerin aksine, gençliği bu olaylara kendinden kaçış, cinsel bunalım, uyumsuzluk, yarın korkusu, güvensizlik, yaşam koşullarına duyulan isyan, aile ile okul çevresinden gelen baskılar, ortada bırakılmışlık gibi, sosyal, psikolojik etmenlerin ittiğini görüyorum. Politik çekişmeler kamp-laşmalar gibi görünen kavgaların ardında, gerçekte gençliği bağımlı kılan bu gibi etmenler rol oynuyor.

Öğrenci eylemlerinde doruk olayların özellikle sınavların yaklaştığı aylara rastlaması boşuna değildir. Politik amaçlara yönelmiş gibi görünen bu olaylar gerçekte öğrencilerin öğretim sistemine duydukları yabancılıktan kaynaklanıyor. Sokaklara dökülerek, ezbere dayanan, kafa-larını karmakarışık eden bir öğretim sistemine başkaldırıyorlar.

27 Mayıs olaylarından önce sık sık karşılaştığım iki genci hatırlıyorum. Biri İktisat, öbürü Hukuk Fakültesi öğrencisiydi. İkisinin de fakültelerinde okudukları ikinci yıllarıydı. İlk yıl sınıfı geçememişlerdi. Yaşayışlarına bakılırsa o yıl da sınıfta kalmaları kaçınılmaz bir sonuçtu. İkisi de, askerliklerini geciktirmek, yedeksubaylık hakkı kazanmak, ne olur ne olmaz ceplerinde bir üniversite diploması bulunsun diye, giriş sınavlarında kazandıkları fakültelere yazılmışlardı. Dersleri sevmiyorlardı. Sevmemek bir yana o kilolar çeken kitapları açıp okumaya çalıştıkça afakanlar basıyordu yüreklerini. Yirmi yaşındaydılar, lise sıralarından beri arkadaştılar. Liseyi de şöyle böyle bitirmişlerdi. Derslerden yana yaya idiler, ama iş hava atmaya gelince üstün becerikliydiler. Özel yaşayışlarını, a beceriklilikle kız arkadaşlar edinerek akranlarının hasedini çekecek ölçüde renklendiriyorlardı.

Sınavlar uzaklarda oldukça tasasızdılar. Kış aylarını oldukça tatlı geçirdiler. Bahar gelince iç sıkıntılarını şardı ikisini de. Başkaldırmaya, yarım gün çalışma karşılığı ken-

dilerine öğrenci için küçümsenmeyecek bir yan gelir sağlayayan işlerinden kaçmakla başladılar. Nisan ayına öyle girdiler. Nisan demek, sınav kapısına yaklaşmak demektir. Kızlarla düşer kalkarken de rahat değillerdi artık. Allahtan 28 Nisan olayları patlayıverdi. İkisi de yürüyen gençlerin önünde bağırp çağırıyorlardı her gün. Bir çeşit kaçıştı bu. Sevmedikleri, angarya saydıkları ders kitaplarından, yüzünü görmek istemedikleri doçentlerden, profesörlerden! Yürüyen arkadaşlarının önünde bayrak taşıırken, sloganlar atarken bir boşluğu dolduruyorlardı yaşamlarında. Derslerinden kaçıyorlardı ama, daha önemli bir görevi yerine getiriyorlardı başkalarına karşı! Yaşamlarının bir varlık nedeni vardı artık! Sınıfta kalacak olurlarsa geçimlerine yardımcı olan aile büyükleri önünde kendilerini savunacak bir nedenleri vardı. Arkadaşları polis kurşunlarıyla can verir, yerlerde sürüklenerek tekmelenir coplanırken sınıf geçmek gibi kişisel işlerini düşünemezlerdi.

O yıl o gençlerin ikisi de sınıfta kaldı. Beige aldılar. Yarım gün çalıştıkları işlerinden de atıldılar. Askerlik hizmetlerini yaptıktan sonra becerebildikleri uğraşlara yöneldiler. Nedir ki o yürüyüşlere katılanlar arasında derslerini aksatmayanlar da vardı. Onlar niçin yürüdüklerini, niçin üniversiteye gittiklerini bilen gençlerdi. 27 Mayıs gerçekleşince yürüyüş kollarında görünmez olmuşlardı. Yurtlarına, birlikte kiraladıkları odalarına kaponmuş ders çalışıyorlardı. Oyso ötekiler sınavları falan unutmuşlardı. Askere gidecekleri güne kadar 27 Mayısı kendileri yapmış gibi ortalarda dolaşıyor, kendileri gibi olanları buluyor, onlarla hava attılar!

Kendinden kaçanlar yalnız gençliklerinde değil, yaşamlarının her döneminde, sorumlu oldukları işten bunaldıkça, soluk alacak bir açık pencere yaratırlar kendilerine. Dernekler, konken partileri, futbol karşılaşmaları biçilmiş

işlerdir bu gibiler için. Bizde politik yaşam ise bu gibilerin istilasına uğramıştır. Avukat, doktor, bilim adamı, mühendis olarak duraladıkları bir çizgiye gelip de andan öteye aşamadıkları yerde politikaya sarılırlar. Politika yeni bir sıçrama alanıdır kendileri için. Bu gibiler, eş bunalımı geçiren kendilerinden kaçan gençlerle kolay bağlantı kurar, amaçları doğrultusunda ustalıkla sömürürler onların bu duygularını...

Cinsel bunalım, çok önemli bir etmen aluyor gençleri taşkınlıklara itmekte. Ankara Hukuk Fakültesinde 1939-1941 yılları arasında okudum. Sağ sal kavgaları yaktı o yılların üniversitelerinde. Yine de gençler arasında değişik kamp- lar oluşur, kıyasıya girilen kavgalar çıkardı. Bu kapışma- lar bir iki ile kalmaz, kafalar kızıştıkça yinelenirdi. Örne- ğin 1940'ta durup dururken iki kamp oluşmuştu fakülte- de. Biri parasız yatılı akuyan, genellikle İç Anadolu ille- rinden gelmiş öğrencilerin kampıydı. Öbürü Ankaralı, özel- likle Yenişehirli ailelerin çocuklarının kampıydı, Yenişehir- liler diye adlandırılmışlardı. O dönemin ünlü sinema ayun- cusu Robert Taylor'la bağlantılı olarak Bap'lar da diyenler vardı onlara. Genellikle Yenişehirli varlıklı ailelerin çocuk- larıydılar. Kız erkek bir arada yaşayan kalabalık bir gruptu- lar. Onların kızlı erkekli güle söyleye yaşayışları, günün modasına uygun giyimleri, bal olanakları, fakültenin Evkaf Apartmanının çatı katındaki yatakhanesinde yatıp kalkan, Sümerbank malı tek tip elbise giyen parasız yatılıları kış- kırtıcı bir etken aldı. Yalnızlıklarını, cinsel özlemlerini kır- baçladı, birleşmelerini sağladı. Fakültenin önünde, bahçe- sinde bir iki toplu kavga çıkardılar. Sanıyorum ki Yenişehir- lilerin Ankara'da söz sahibi olan babalarının daha başka yakınlarının yetkililer aracılığıyla, parasız yatılıların elebaşı- larına gözdağı verdirmeleriyle kavgaların arkası kesildi.

Üniversitelerin öğrenci sayısı kırklı yılların başlarında

olduğu gibi 300, 500 ile sınırlı olduğu dönemler çok geride kaldı. Bu arada yaşam koşulları da çok değişti. Orta kesimin üniversiteye giden çocuklarına yardım olanakları çok daraldı. İç Anadolu'dan gelen öğrencilerin yurtlarda, bulabilirlerse beşi altısı bir araya gelerek kiraladıkları odalarda, bodrum katlarında sürdürdükleri yaşam daha da ağırlaştı. Yalnızlık, para sıkıntıları, yarı aç yarı tok geçirilen günler, ısınmak zoruydu sığınılan kahve köşeleri, derslerin ağırlığına karşın ders çalışabilecek dingin bir yer bulabilmenin güçlükleri, bütün bunlara ek olarak cinsel baskının göze uyku vermediği, karşılanmadıkça çekilmez iç sıkıntılarına, nereden çıktığı bilinmeyen baş ağrısına dönüştüğü, en küçük olayların sinirsel kavgalara patlamalara neden olduğu o yaşta, siyasal çekişmeler kendiliğinden gençlik için bir boşalma yolu oluverdi.

Sağcı olmanın da solcu olmanın da düşünsel bir ön hazırlığı vardır. Bazı kitaplar okumayı, bazı deneyimler edinmeyi gerektirir. Gençlik eylemlerine katılanlar arasında elbet böyle bir hazırlıkla inandıkları görüşlere bağlananlar vardır. Nedir ki, büyük çoğunluğu kavgaya çeken duygusal gerginlikler, bunalımlar olduğu gözleniyor. Kulaktan kapma, slogan niteliğinde üç beş ilke, ardından kendisine ters gelen akranlarına karşı biriken, sonunda da kusulan öfke! Bu öfkede çoğunlukla cinsellik etken oluyor. Fakültede (ya da mahallede) yakınlık duyduğu, yaklaşmak istediği bir kız, kendisine yüz vermemiş, yüz vermemekle de kalmayarak başka bir gençle yakınlık kurmuşsa, o genç bu yenilginin öcünü almayı siyasal kamplara katılmakta buldu. Eskiden mahalle arasında, ya da mahalleler arasında arkadaş grupları ile gerçekleştirilirdi bu kavgalar. Özellikle yetmişli yıllarda gençlerin eylemlerine yön veren kıskırtmacılar bu gibi çekişmeleri kendi istedikleri yönde değerlendirmeyi başardılar. Bu çekişmelerde eziklik duyan,

hoşlandığı kızın seçtiği arkadaş solcu olarak tanınıyorsa, sağcı oldu, ya da sağcı tanınıyorsa solculara katıldı. Bu seçişle karşı olduğu akranını dövmek sövmek hakkını buldu kendinde.

Bazı gençler alınabilirler bu dediklerime. Alınmalarında haklı olabilmeleri için bu dediklerimin kendileri için doğru olmaması gerekir. Ben sadece bu gibiler için açıklıyorum bu gerçeği. Gençler arasında kendini sağlayabildiği tüm olanaklarla yetiştirmiş, siyasal bir doktrine bilerek inananların siyasal savaşlarında yerlerini seçmeleri bu kadar ilkel nedenlere bağlanamaz elbet. Şu da var ki, şu son 20-25 yılda, kendini solcu bilen gençler arasında hiçbir düşünce hazırlığı olmayan, yine sağcı gecinip de, soğcılığı yaşadığımız dönemde geçer akçe olduğu için çıkar sağlama yolu olarak değerlendiren o kadar çok gençle karşılaştım ki, aralarındaki çekişmelerin bir düşünce ayrılığından kaynaklandığına inanmak safdillik olurdu. Zorları ne diye düşündükçe bu gibileri yönlendiren etmenlerin çok değişik olduğunu gördüm.

Sosyalistlik güç meslektir. Ciddiye alınacak olursa her inancı savunmanın özveriyi gerektiren bir diyeti, erdemli olmayı öngören koşulları vardır. Bir kitabı bir yıl elde dolaştırıp da yarıya kadar okumamak, hapisane türküleri söylemek, belli birkaç yazarın şairin adı geçtiği yerde el kol kaldırmakla solcu olunmaz! Komando besleyen kimselerin bağıladıkları aylıklarla da sağcı olunmayacağı gibi! 1970'li yıllarda sağcılık ile solculuk çoğu gençler arasında şifre ya da kuşdili gibi özet bir sözlük yaratmıştı. Birbirinden hoşlanan genç bir kadınla erkekten birinin «Ah Brecht!» demesi aralarındaki ilişkinin aşka dönüşmesine yetiyordu. Sağcılarının da kendi aralarında buna benzer duygularını dile getirdikleri parola niteliğinde belli adlar vardı.

1970'li yılların o dövüşken solcuları ile sağcıları 12 Ey-

llden sonra, Anadolu'nun büyük il merkezlerinden birinin ins^{an} sayısı kadar cezaevlerinde cile dolduran kurban verdiler. O eylemlere yakınlık duyan o dönemin gençlerinden, sayıca en azından ierdekilerin iki  katı genc kadın ile erkek ise, çoluk çocuğa karıştıktan sonra, eski öfkelerinden çok uzaklarda bugün. Sağ ile soldan çok başka etmenler etkiliyor kararlarını. İçlerinden inançlarına sadık kalanlar ağırbaşlılıkla yürüyorlar kendilerine çizdikleri yollarda. Bu gerçek de gösteriyor ki, gençler kavgalarında kendi hallerine bırakılsalar, dışardan ynlendirilmeselerdi, taşkınlardan sonra yataklarına çekilen nehirler gibi, srdrebilirlerdi yaşamlarını...

Geçimsiz anneler ile babaların çocukları, akranlarının yabancıları oldukları duygulara kapılarak yetişiyorlar. Başanan anne ile baba arasında kalıyorlar. Annenin başka bir adamla, babanın başka bir kadınla yaşamını birleştirmesi, annelerine babalarına duydukları sevginin karşılıksız kaldığı etkisi bırakıyor kendilerinde, acı çekmelerine yol açıyor. Kime bağlanacak bu ocuk? Güvensizlik temel duygusu aluyor kişiliğinin. Hırınlık, alınganlık tamamlıyor bu güvensizliği. Bu gençlerden kimi uyuşturucuya kaptırıyor kendini, kimi evden kaçıyor, kimi de bir davaya adamakta buluyor kurtuluş yolunu. Bütün sevecenliği yürek temizliği ile inanıyor bağlandığı görüşlere. Yalnız kalışı çok erken yaşta kendi kendine karar vermek zorunda bırakıyor onu. Düşünüp taşınmasına, kendini tam hazırlamasına sıra bırakmadan, çevresindekilerin seline kaptırımış buluyor kendini.

Varlıklı ailelerin çocukları arasında, sınıfsal durumlarına çok ters siyasal inançlara kapılanlardan çoğunda aile il dramlar etken aluyor. Annesinin babasını, babasının annesini aldattığını görerek yetişiyor ocuk. Duygulu bir yaradılışı varsa kendine yediremiyor bu durumu. Giderek

annesi ile babasının karşılıklı olarak birbirlerini değil, ikisinin de kendisini aldattıkları duygusuna kapılıyor. Kırılıyor, kısılanıyor, ikisine de acı çektirecek çıkışlar arıyor...

Genç gençtir, akranlarının eriştiği bütün nimetlere özenmesini önleyecek, hangi haklı nedenler gösterebilirsiniz kendisine? Senin baban yoksul demek yeter mi, yazgısına boyun eğmesi için? Babasız büyümek, ya da ezik bir babanın çocuğu olarak yokluklar içinde yaşama göz oçmak, okula gitmek, okul kapısında özel arabalarından inen akranlarıyla karşılaşmak, okul çıkışı babalarından kendi babasının aylık kazancını aşan günlük harçlık alan arkadaşlarının, kız arkadaşları ile arabalarına binerek gazladıklarını görmek, geride kalıp o arabaların kaldırdığı tozu yutmak, bir yığın nedenler niçinlerle dolduruyor yetişen gençlerin beyinlerini günümüzde, yüreğinde isyan duyguları yaratıyor. Yetmişli yılların sağcı yayınlarını biraz karıştırın, solcu yayınları aşan sınıfsal çelişkilerden kaynaklanan öfkelerle karşılaşsınız.

Otuzlu yıllarda böylesine çelişkili bir yaşam biçimi yoktu öğrenci çevrelerinde. Toplumda sınıfsal uçurumlar okullara kadar yansımazdı. Örneğin İzmir Lisesinde yatılı okuduğum yıllarda, İzmir'in sayılı zenginlerinin çocukları vardı aramızda. Daha o yıllarda özel arabaları vardı ailelerinin. O arabalar okulun önünde görünmezdi. Aileleri özellikle arkadaşları ile eşit görünmelerine dikkat ederlerdi. Başka çocuklardan bir ya da iki kat fazla eibiseleri olmasıyla ayrılırlardı olsa olsa. Eğlence biçimlerinde, yaşamlarında ayrıcalıkları yoktu. Stadyumlarda, sinemalarda orılar da bizimle birlikteydiler hep.

Günümüzde on altı yaşında çocuklar, alinteriyle yaşamalarını kazananların ömür boyu adım atamayacakları lüks gece kulüplerinde para saçıyorlar. Yasaların tüzüklerin üstünde görüyorlar kendilerini arabalarını kullanırken.

Kutsal saydıkları, saygı duydukları ulusal tek değer yok! Yokluk içinde yaşayan akranlarının kendileriyle olan sınıfsal ayrılıklarını çok genç yaşta algılamalarına neden oluyor bu yaşayışları. Çokpartili dönem hükümetlerinin gençliğe sahip çıkmayışı, kitaplıklar, gençlik kulüpleri, spor alanları salonlarıyla, ailelerinin veremediği sosyal bir yaşama ortamı yaratmamaları da hızlandırıyor bu bilinçlenmeleri.

Genç bir insan için korkularla doludur gelecek. Kendini okul kapısında bulduğu gün neresinden tutacaktır yarınının? Üniversiteye girmesi bir dert, öğrenimini sürdürmesi bir dert, bitirmesi, bitirdikten sonrası ayrı dertlerdir! Dişçi, eczacı olsa işyeri açabilmesi milyonları gerektirir. Avukat olsa kiralandığı yazıhanesinin bile aylık kirasını ödemekte güçlük çekeceği yıllar yaşayacaktır. Doktorluğun, mimarlığın, mühendisliğin hep kendine özgü sorunları vardır. İş hemen kendisine sunulacak değildir. Aylıklı bir iş arasa bulabilmesi, bulacak olursa eline geçen parayla geçinebilmesi güçtür. Dahası, yıllarca okuyarak öğrendiklerine güveni yoktur. Bir beceri edindiği kanısında değildir. Pratik değerinin ne aldığını bilmediği bilgileri yıllarca ezberlemiş, ezberlemiş, ezberlemiştir... Gençler daha öğretim yıllarında yaşıyorlar bu korkuları. Başkaldırmalarında payı olan etmenlerin biri de bu korku...

Cekememezlik, özenme, kendini gösterme, öne çıkma vb. ruhsal durumlar da ekleyin bu etmenlere. Gençlik yaşanılması, kazasız belasız atlatılması büsbütün güç bir dönem olarak biçimlenir bu koşullar altında.

Buraya kadar gençlik deyince, hep öğrenci bölümünü andım gençlerin. Gençlik sadece öğrencilerden oluşmuyor. Çocuk yaşta çalışmak zorunda kalanları var gençlerin. Kimsesiz çocuk yurtlarında yetişenleri, anasız babasız kimsesiz ot gibi büyüyenleri var; okulu yarıda bırakmak zorunda kalanları, üniversite kapılarında bekle-

yenleri var. En 6nemlisi de b6y6k bir b6l6m6 işsiz dolaşan, annesinin babasının eline bakmak zorunda olanları var! Onlar da yaşıyorlar 6ğrencilerin yaşadıkları sorunları. Çok kez de daha sert koşullar içinde yaşıyorlar. 1970'li yılların işin içine paranın da karıştığı 6rg6t eylemlerinin nasıl dışında tutabilirsiniz bu gençleri? Bir bakıma yaşamalarının g6l6kleriyle 6ğrencilerden daha zayıf, daha karşı kayamayaak durumdadırlar kendilerini bu eylemlere iten g6lerin 6nerilerine. Komanda kampları bir iş 6nerisi, bir kurtuluş kapısı gibidir kendileri için!...

B) Uluslararası Gençlik Yılının Getirdikleri

Birleşmiş Milletler Kuruluşu, 1985 yılını Uluslararası Gençlik Yılı olarak duyurmuştu b6t6n 6yelerine. O yıl içinde Birleşmiş Milletler Uluslararası Gençlik Yılı Danışma Kurulu, gençlik sorunlarıya ilgili g6r6şlerini, 6yelerinin uygulamasını 6ng6rd6ė6 ilkelerini yayımladı. Birleşmiş Milletlere 6ye 6lkelerde, seminerler, açıkoturumlar, k6lt6rel etkinlikler hep gençlik sorunları 6zerinde yağunlaştı. Bu etkinliklerin haberleri, az ya da çok bizim de basınıımızda yer aldı. Konunun 6nemi ile karşılaştırılacak olursa yeterli sayılmasa bile, bizde de tek t6k yayınlarla, daha başka etkinliklerle gençlik sorunlarına yaklaşılmaya çalışıldı.

Gençlik yılının bizim için daha 6nemle değerlendirilmesi gerekirdi. 1985'te, yayımlanan resmi açıklamalarda cezaevlerinde h6k6ml6 ya da tutuklu olarak bulunan gençlerin sayısı 35.000 - 55.000 arasında değişiyordu. Kimi kaynaklar cezaevlerinde bulunan siyasal h6k6ml6lerin sayısının 70.000 sularında olduğunu s6yl6yorlardı. Yeni tutuklamalar salıvermelerle her zaman değiştiği için bu sayıyı kesin olarak saptamak g6. şu da var ki TV'den h6k6mete

yayımlanan bir bildiride hükümlüler ile haklarında dava açılan tutukluların sayısının 33.000 olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Bu gerçek uluslararası gençlik etkinliklerinin bizim için ayrı bir önemi olduğunu da kanıtlar. Ceza hukuku suçun değerlendirilmesi, cezanın saptanmasında fiili durumlar yanı sıra sanığı suçla iten öznel nedenlerin de araştırılmasını öngörür. Bu öznel nedenler cezanın değerlendirilmesinde her zaman hafifletici bir rol oynar. Gençlik sorunları toplumumuzun psikoloji, sosyoloji gibi alanlardaki çağdaş kültür düzeyiyle kolay kolay çözüp içinden çıkılabileceği konular değildir. İleri ülkelerde yapılan yeni araştırmalar, yayımlananlar, o ülkelerin bile sorunun derinliklerine yeni yeni yaklaştıklarını gösteriyor. Bu durumda, yargıçların şu son yirmi otuz yıl içinde karşısına suçlu diye çıkarılan yüz binlerce genci yargılarken, o güne kadar öğrendiklerinin dışında yeni bilgilerle donatılmaları gerekirdi. Birleşmiş Milletlerin çalışmaları, yabancı ülkelerde, yurtda bu konuda yapılan yayınlar, gençliği suçlayanlara, adalet organlarına yardımcı olabilirdi. Oysa gençlerin yargılanmalarında bu yeni araştırmaların tümü yok gibi davranıldı.

Uluslararası gençlik yılında, yurdumuzda yapılan yayınlar arasında Cumhuriyet gazetesinin 1-5 Ocak 1985 günleri arasında yayımladığı 5 sayı süren Gençlik Ekleri özellikle ilginçti. Eklerde gençlik sorunları üzerinde yabancı ülkelerde çıkan özgün nitelikte düşündürücü bazı yazıların çevirilerinin yanı sıra her kesimden günümüzdeki gençlerle düzenlenmiş açıkoturumlar konuşmalarla röportajlar yer alıyordu.

Gençlik üzerine, kişisel görüşlerimi belirtmeye çalıştığımı bu bölümü yazdıktan sonra, kitaplığımda dosyalarım arasında bazı notiarımı ararken bu ekler elime geçti. Değerli bulduğum için saklamışım. Ekleri, yeni baştan, bu

kez konumu ilgilendirdiği için daha da dikkatle okudum. Yine konu üzerinde uzun uzun durduğum için olacak, okuduklarının bu kez bana daha ilginç göründü. Bu eklerden yapacağım özetler, benim eksik kalan ya da dilediğim gibi açıklayamadığım görüşlerimi tamamlayacak umudu verdi bana. Bu umutla, Cumhuriyet eklerinden yabancı kaynaklardan çevrilen yazılarla, gençlerimizin kendi ağızlarından dile getirdikleri görüşleri yansıtan yazılardan derlediğim özet bazı görüşleri bu bölümün sonuna eklemekte yaror gördüm :

B. M. 1985 Uluslararası Gençlik Yılı İlkeleri

Aralarında ABD ile SSCB'nin de bulunduğu Birleşmiş Milletler Uluslararası Gençlik Yılı Danışma Kurulu Temsilcileri, gençlik yılı için üç önemli ilke saptıyor : Katılım, Gelişme, Barış. Katılım ile ülkelerin kalkınma atılımlarında, dinamiklerinden yararlanarak gençlerin aktif yer almalarına olanak tanımaları; okul, işyeri, aile gibi temel birimlerin kurullarında alınacak kararlarda gençlerini söz sahibi olmalarının sağlanması öngörülmüyor. Bu katılım sorumluluk payı yükleyerek toplumun yönetimine gençleri ortak edecektir. Bir bakıma hoşnut olmadıkları durumlardan kendilerinin de sorumlu olmaları demektir ki, anlaşmazlıkların çözümünün yine katılım koşulları içinde kaimasını da sağlayacaktır. Öte yandan, toplum etkinliklerinde yüklenecekleri sorumluluk payları aşılayacağı güven duygusuyla gençlerin kişiliklerinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Gençler büyüklerin kendilerini toplumdan dışlamış oldukları duygusundan da kurtulacaklardır bu katılımla...

Gençlerin gelişmesinde özellikle hak eşitliğinin gözetilmesine değiniliyor : «Toplumun geri kalmış kesiminden gelen gençlere eğitim fırsatlarından eşit olarak yararlanabilmeleri için özel öğrenim hizmetleri ile parasal yardım

sağlanmalıdır. Çok büyük eşitsizlikler olduğu yerlerde özel programlar uygulanmalıdır. İltimaslar, ırk, cins, yaş ile sosyal köken özelliklerine bakarak adam kayırma kaldırılmalı, gençlerin iş alanlarından eşit olarak yararlanmalarına olanak yaratılmalıdır» deniliyor. Barış, gençliğin geleceği için en önemli önkoşul olarak görülüyor. Barışı güçlendirmek için gençliğin bilgisini, yaratıcı gücünü, potansiyelini barış uğrunda kullanmasının olumlu karşılanması gerektiği belirtiliyor. Irkçılığa karşı çıkma, insanlar arasında düşmanlık uyandırıcı propagandaları önleme, sömürgecilik kurbanlarına destek alma, bağımsızlık savaşlarında yer almaları gençlerin barışı koruma savaşları olarak değerlendiriliyor.

BM Uluslararası Gençlik Yılı Danışma Kurulunun bütün üye devletlere uymaları isteğiyle sunduğu bu ilkeler, kendiliğinden daha önce değindiğim Atatürk döneminin 1930'lu yıllarını bir kez daha hatırlattı bana.

İster Tanzimatın yozlaşması sonucu kökleşen bir aşagılık duygusuyla, ister bilir bilmez öne sürülen köksüz görüşlerle olsun, kendimizi batılılardan küçük görme duygusu (önyargı da diyebilirsiniz), yerleşip kalmış bir tutumdur toplumumuzda. Bir otuzlu yılların Avrupasını hatırlayın bir de o dönemin Atatürk Türkiyesini! Otuzlu yıllor Almanya, İtalya, İspanya için kara yıllardır. Irkçı, ayrımcı akımlar at koşturur o ülkelerde. Faşistler elleri sapalı, bellerinde tabancalarla dolaşır, sokaklarda, alanlarda, kendilerine karşı bildiklerini döver, söver, daha da ileri giderek öldürürler. Adalet organları, polis tek yanlı olarak onlardan yana çalışır. Hitler'in, Mussolini'nin, Franko'nun SS'leri, siyah berelileri, milisleri, kendilerinden olmayanlara yaşam hakkı tanımazlar. O rejimlerin sürdüğü ülkelerde herkes, öz vatanında, özbeöz Alman, İtalyan, İspanyol da olsa korku içinde yaşar. Dünyanın dört bir yanı, yurtlarından kaçan,

özgür düşünen Almanlar, İspanyollar, İtalyanlarla doludur. Ünlü bilginler, sanatçılar vardır aralarında. Genellikle zulme boyun eğmeyen, doğru bildiklerinden ödün vermeyen seçkin kişilerdir tümü. Sığındıkları ülkelerde sıla çeker, zor koşullar içinde yaşarlar. O yılların Almanyası, İtalyası, İspanyası yanında 1970'li yılların Türkiye'si bile kendini aratır. Hep Avrupa'dır bu ülkeler! Kendimizi her bokımdan kendilerinden aşağı gördüğümüz Avrupa ülkeleridir. Kanu geniş olarak alınırsa, Rusya, Romanya, Bulgaristan'dan, sömürgeci Belçika'ya, Hollanda'ya, Portekiz'e kadar yaygınlaştırılabilir bu karşılaştırmalar...

Bir de o yılların Atatürk Türkiye'sini hatırlayalım. O, gençliğe öğrenimde hak eşitliği tanınmıştır. Halkevlerinde, okullarda gerçekleştirilen kültür etkinlikleriyle, gençlik toplumun kültürel kalkınmasında öncülük görevi yüklenmiştir. Gençliğin yönetime katılmasıdır bu etkinlikler. «Yurtta barış, dünyada barış» o günlerin temel ilkesidir.

Düşündükçe, BM Gençlik Yılı Danışma Kurulunun üye devletlere uymaları için önerdiği bu ilkeleri Atatürk Türkiye'sini örnek alarak saptadığı kanısı uyanır insondo. Arından da demek oluyor ki der insan, biz istersek kimseye öykünmeden, her şeyi batılılardan kopya almadan sırasında en iyiyi de yapabilirmişiz. Batıya örnek olabilirmişiz, şu halde bugün de yapabiliriz!

Bu güven eksik alan bizde! Şu son yüzyıl içinde Atatürk'le bulup onunla yitirdik bu güveni. Ne yapıp ne edip bütün değerlerimize, halkımıza, gençliğimize, özkaynaklarımıza sahip çıkarak bu güveni yeniden yaratmamız, yaşatmamız gerek...

Eklerde yer alan öbür yabancı kaynaklı yazılardan, İsviçre Federal Gençlik Kurulu Sekreteri Hans Rudolf Dörig, «Yeni Yosalar Değil, Yeni Ruh Yaratılmalı» boşluğu altında, 1981 yılında Avrupa'nın değişik kentlerinde çıkan, şimdiye

kadar eşi benzeri görölmemiş bir şiddete dayanan gençlik olaylarının amaçları ile nederileri üzerinde duruyor.

H.R. Dörię'in 1981 olaylarında ilk saptadığı özellik, bu olayların daha önce Avrupa'yı karıştıran 1960'lı yılların olayları gibi ideolojik amaçla olmadığı. Bu saptama bizim için önemli bir uyarı niteliği taşıyor. Bizde yetmişli yılların 12 Eylöl darbesiyle noktalanın olayları billindiği gibi ideolojik yapılı olarak değerlendirildi. Bu bakımdan altmışlı yılların sonlarında başlayan, 12 Mart darbesine varın olayların bir kez daha gaz dökölerek harlatılması olarak görölüyordu. Oysa H.R. Dörię, Avrupa'nın değişik kentlerinde çıkan vurucu kırıcı olduğu oranda dehşet saın bu olayların ideolojik olmaktan çıkan yanına dikkatleri çekiyor. Bu gözlem bizim için yeni! Gençlik sorunları üzerinde bugüne kadar olduğundan başka bir dikkatle durmamız için uyarıcı bir nitelikte. Çünkü, hem yargılanan, karora bağlanan, yo da yargılanmakta olan olayların ilk bakışta ideolojik nitelikte görünseler bile gerçekten zlöl bir ideolojik nitelik taşıyıp taşımadıkları konusunda bir kez daha durup dűřünmek gerektiğini hatırlatıyor; hem de yazının dayandığı gerekçeler tümölle, incelendiğinde, her an çıkması olasılığı olan yeni şiddet olaylarının çıkış nedenlerini aydınlatıyor.

Döriğ şöyle diyor :

«Önce, sokaklara dökölünenler, çeşitli açılardan sınırlarına vormiş bir refah toplumunun çocuklarıdır. Bu gençler maddi refah için ödenmiş bedelin çok yüksek, aşırı yüksek olduğunu hissediyor, dűřünölüyorlar ve bu durumu akılcı bulmuyorlar.» Yozar insanların sayılara yenilerek moral değerlerden uzaklaştıklarını, refaha giden yolda daha önce elde edilen değerlerin yitirildiği bugünkü kof tüketime toplumuna ulaştıklarını belirterek gençlerin karşı çıktıkları toplumun bu toplum olduğunu söylölüyor.

Kaba kuvvet kullanımının her alanda geçerli olduğu bir dünyada, gençlerin tek anlaşma dili olduğu için bu yola başvurmasını olağan sayıyor. Gençlerin saldırılarında ana-yasayı, yasaları değil, yaşamın özüyle ilişkili olmadığı halde uyulması zorunlu duruma getirilen yaşam koşularını hedef aldıkları üzerinde duruyor.

Yazara göre, çoğulcu toplumlarda bireye sunulan öz-gürlükler, yaşamın birçok alanlarında insanın yönlendirilişi yüzünden kısıtlanmıştır. Kalıplara sıkı sıkıya bağlı bir düşünme biçimi ile maddi refah için uğraşıp didinmek, insanın iç dünyasını zenginleştirmek olanaklarını daraltmış, sonunda insanı tek başına kalmaya, yalnızlığa itmiştir. Toplumun bütünüyle bu olumsuz koşulların pençesinde kıvrandığını söylüyor yazar. Bu acıyı dışavurdukları için gençleri hemen suçlamanın doğru olmadığını, aynı şeyleri hissettikleri halde bunları dışavurmayan yetişkinlerin dilsizliğinin çok daha büyük bir sorun yarattığını söylüyor.

Yazar daha sonra maddi durumlarını iyileştirme ya-rışının aileyi yıktığını hatırlatarak sürdürüyor düşüncelerini. Ana ile baba bu yarışta aşırı bir yük altına girdikleri için aile arasındaki sevgi bağları kopmuştur. Yetişen gen-cin kişiliğini bulmak için beslenmesi gereken sıcak ilgi, sevgi yak olmuştur ailede, Aile tipi bu yüzden temel işle-vini yerine getirememekte, bu da bireylerinin mutsuzluğu-nu hazırlamaktadır. İşte maddi refahın bedeli bu mutsuz-luk olarak beliriyor sonunda.

Öte yandan kültürel gereksinmelerin karşılanması in-sanların temel haklarından biridir. Bu gereksinmenin gi-derilmesinde ise eşitlik yak. Bu da kültürün parçalanma-sına yol açıyor. Sonuç olarak çoğu gençler «bir alt-kültür alanında gereksinmelerini giderebiliyorlarsa» bunun top-lumsal yapıdaki rahatsızlıkların açığa vurması olarak de-

ğerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekiyor. Yazar son olarak, gençliğin protestolarını çarçabuk, üzerinde düşünmeksizin bastırmaya kalkışmanın sakıncalı olduğuna değiniyor, hüküm süren düzenin bu kadar çabuk sarsılır nitelikte olmasını yenilenmeye ne kadar çok gereksinimi olduğunun işareti sayıyor. Bütün siyasi partileri, gençlik, aile, eğitim, konut yapımı, yerleşim, ekonomi, kültür alanlarında üzerlerine düşeni yerine getirmedikleri için gençlik konusunda suçlu buluyor, «Kuşaklar arasında ya da bir kuşağın kendi içinde birbirimizle konuşmayı unutmuş olmasaydık gençlik eylemleri patlak vermezdi» diyerek, çözümün, gençliğin toplumsal eleştirilerinin değerlendirilerek «Yeni yasalarla değil yeni bir ruh yaratılarak» sağlanabileceğini söylüyor.

Başka bir yabancı yazar, Hallanda İşçi Partisi Milletvekillerinden Joop Voogd'un «Gençler Değişim İstiyor, Toplum İstemiyor» başlıklı yazısı birçok noktalardan H. R. Döriğ'in görüşleriyle yakınlık gösteriyor. Bu arada, politikacıların gençlerin davranışları üstüne karar verirken kendi görüşleriyle davranıp, genç kuşağın kendisi ile ilgili kararlarda görüşlerinin alınmamasını sakıncalı buluyor. Araştırmalarında çok sayıda «politikacının da bulunduğu daha yaşlı kuşak gençlik kavramıyla vahşilik, vurkır, hatta terörizm arasında sürekli bağlantı kuruyor, bu tür genellemeler daha da yaygınlaşır da kuşaklar arasındaki uçurumu derinleştirirse, bu toplum için tehlikeli olabilir» diyor.

Yazarın üzerinde durduğu «Genç insanların ilke ola-

1) Özellikle bu kültür parçalanması sorunu bizim için çok önemle üzerinde durulması gereken bir konu. Arabeskten heavy metal'e, ideolojik içerikli türkülerden, hafif müziğe çok karışık bir kültür ortamımız var. Beş kişilik bir aile TV'yi izlerken beşe bölünüyor. Yabancı kültürler gün geçtikçe kültürümüze egemen oluyor. N.C.

rak ne ilerici, ne tutucu aldıkları, yalnız **değişme** isteği» taşıdıkları gerçeği. Bugün büyüklerinin komşularından daha yüksek bir yaşam standardına erişmekten başka amacı olmamasından tedirgin görüyor gençleri. Gençliğin toplumu değiştiririek isterken köf amaçların önyargıların kökününü kazımak için teknik ile ekanomik etkenlerden çok kültürü, çevreyi önemsemesinin ancak sevindirici alabileceğini belirtiyor. Gözlemlerine göre, ayaklanan gençlerin bütün dilediği, yaşamak! İki otomobil, iki televizyon, yazlık ev sahibi almak ardında değil gençler? Kùltürlerini zenginleştirerek, maral değerler için, basit bir yaşam sürmek istiyorlar. Maddi zenginliklerden çok moral zenginliklerin ardında onlar...

Cumhuriyet eklerinde yer alan oçıkaturumlor, röportajlara gelince :

Şenay Kalkon'ın «Gençliği nasıl görüyorsunuz, değerlendiriyorsunuz?» sarusuna Maltepe Lisesi son sınıf öğrencilerinden Yakup Ekşi :

«Karamsar ve geleceğe güvenli bakamayan bir gençlik... Söz hakkı yok. Düşüncelerini söyleyemiyorlar. Her şey baskı altında.»

Orhan Ayık :

«Ben genç göremiyorum. Gençlerin içi kararmış. Ben ce ihtiyarlardan farkımız yak. Günümüz içinde bulunduğumuz anı yaşıyamıyoruz. Hep gelecek korkusu, kaygısı...»

Nurcan Yönet :

«Gençliğin ilgisi başka yönlere çekilmek isteniyor. Gençliğe güvenilmiyor. Sorumluluk verilmiyor.»

Böyle korşılık veriyor gençler,

Ankara'da Zübeyde Hanım Lisesini bitiren Gülşen Yıldız, ülser ameliyatı olduğu için çalışamayan babasının işini yürütüyor gezici piyango bileti satıcılığı yapıyor. Kendisiyle

görüşen Ümit Aslanbay'o : «Kendimi sonbahora benzetiyorum diyor. Sonbahar, yorulmuş benzi soluk insanların mevsimidir, ama ben kendimi yine ana benzetiyorum» diyor. Gülşen Yıldız 1984'te bitirmiş liseyi, bu konuşmanın yapıldığı yıl 1984 sonları. Olsa olsa 18, en çok 19 yaşında...

Eral Oksay, 28 yaşında, bekâr. Ege Üniversitesi Yer-bilimleri Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümünü bitirmiş. Öğrenimini 1980 yılında tamamlamış, dört yıldır işsiz. Emekli subay babasının desteğiyle sürdürüyor yaşamını. Kendisiyle görüşen Hüseyin Erciyas'a : «Bir iş bulsam dört elle sarılacağım inanın. İş bulamama sonrası bir umudun tükenişi, hüsrân bir süre için yerini boşvermişliğe bırakıyor. Yeni bir umut belirdiğinde yine bir heyecan... Sinirli bir insan oldum çıktım. Genelde sakin tanınan bir insanım. Olmadık yerde patlıyor, olmadık yerde insanların canını sıkıyorum. En yakınlarımı bile zaman zaman farkında olmadan kırıyorum. Bu da beni çok üzüyor» diyor. «Onca öğrenim gördükten sonra, devlete, aileme onca mol oluştan sonra işsiz olmak...» konuşmasının başka bir yerinde de, «Bu işsizlik sürüp gideceğe benziyor. Belki içlerinden ben bir örneğim, omo daha nice yüksekokul, üniversite bitirmiş insanlar var benim durumumdo olan. Kahvehane köşelerinde harcanıp gidiyorlar» diye sürdürüyor üzüntülerini. Yazıda yer alan fotoğrafı bütün bu dediklerini doğrular gibi üzgün bakışlarla bakıyor dediklerini okuyanlara.

Yurdağül Erkonca'nın düzenlediği açıkoturuma katılan değişik yükseköğretim kurumlarından gençler sorunlarını şöyle dile getiriyorlar :

İTÜ İşletme üçüncü sınıf öğrencisi Mustafa Olaş :

«Herkes gençliği kendi açısından görmeye çalışıyor... Gençliğe bugüne kadar birtakım şeyler söylendi. Şunu yapın bunu yapın, şöyle okuyun, böyle okumayın gibi. Bence

gençlik, bugüne kadar girmesi istenen kalıpların içine girmiyor. Bir dönem yaşandı Türkiye’de. İçinde bulunduğumuz dönem de bunun devamı... Bu geçen dönemin —aşağı yukarı bu süre 15 yıl— bir faturası çıkarıldı ve gençlere uzatıldı...»

İTÜ İşletme san sınıf öğrencisi Hüseyin Bekci :

«... Bugün gençlere kesinlikle güvenilmiyor. Biz, geleceğin yöneticileri, bilim adamları, sanatçıları olarak görülüyorsak ve bir ülke gelecekteki yöneticisine, sanatçısına, bilim adamına güvenmiyorsa, bilmiyorum buna ne denir, nasıl yorumlanır?»

Hüseyin Bekci’nin sınıf arkadaşı Burak Güray :

«... Gençliğin sağlıklı mı sağlıklı mı geliştiğini tartışmak bence yersiz. Sağlıklı bir toplumda yaşıyoruz, sağlıklı da bir gençlik oluşacak. Düşünmesin! ne kadar erken öğrenirse bir genç o kadar çabuk gelişir...»

İrfan Ucan :

«Bir meslek edinmek için üniversiteye giriyoruz, ancak çıktığımızda hiçbir şey edinmemiş oluyoruz. Çünkü aynı ilkokul, lise gibi ezbere dayanan bir eğitim var...»

İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi san sınıf öğrencisi Dağan Dağan :

«Ben akula girerken birtakım beklentilerim vardı. 4 yıldır akuldayım ve bu dört yılı hayatımın en büyük kaybı olarak değerlendiriyorum...» dedikten sonra gençliği üretkenlikten uzak yetiştiren eğitim sisteminden yakınıyor.

İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu san sınıf öğrencisi Tora Küçükzenin :

«... Bugünkü gençliğin halini kötü görüyorum. Ekonomik, kültürel, sosyal, cinsel bir yığın sorun altında eziliyor gençlik... her yerde baskı var. Dedğim gibi, ben gençliği caresizlik içinde görüyorum. Asia bir çıkış yolu gösterilmiyor. Ve bu arayışlar birtakım yeriye kanalize oluyor.

Bir punkçuların, heavy metalcilerin çıkması, uyuşturucu madde alışkanlığının gençlere yükselmesi bunun göstergesi. Kültürel faaliyetlerden uzağız...»

Asuman Avar'ın kendileriyle konuştuğu Ege Üniversitesi öğrencilerinden Durmuş Çalak, Zehra Öcal, Fulya Çelik, yönetim ders dışında öğrencilerin zamanlarını değerlendirecekleri spor, kültür, daha başka sosyal etkinlikleriyle ilgilenmediği, kendilerine ortam hazırlamadığı için «Amaçsız, boş boş kantinlerde oturuyoruz» diye yakınıyorlar.

Asiye Uysal'ın kendileriyle konuştuğu gençlerden, İstanbul Üniversitesinden Alihan Gökhan :

«Toplumda üniversiteli gençliğin suçlu olduğu yargısı var. Gerçekte toplumun kimin suçlu, kimin suçsuz olduğuyla ilgilendiği yok. Çünkü toplum entelektüel bir toplum değil, okuyan bir toplum değil. Bu nedenle olaylara derinlemesine değil, dışardan görüldüğü gibi yüzeysel bakıyor.»

İstanbul Teknik Üniversitesinden Rüştü Doğanay :

«... Gençlik üniversiteye gelince, kendini boşlukta hissediyor. Boşlukta olan genç gerek topluma, gerekse kız arkadaşlarına karşı bir topluluğa girerek kendisine kişilik kazandırmak istiyor...»

Yıldız Üniversitesi öğrencilerinden Ali Aydın :

«Üniversiteler bilgi dışında kültürel olarak çok şey vermiyor. Genç, ailesinin ekonomik ve kültürel yapısını sürdürüyor. Az gelirli ailenin çocuğu Anadolu geleneklerine, üst düzeydekiler batı kültürüne yöneliyorlar...»

İstanbul Teknik Üniversitesinden Cüneyt Uykur ise, gençliğin doğu, batı kültürleriyle kendi otantik yapımızdan gelen bir kültür karışımı içinde boğaladığından yakınıyor, gençliği yozlaşma içinde görüyor. Gençliğin gruplaşmaları ile ilgili olarak,

«Bunun nedeni çoğunlukla grupları, düşüncelerin değil de maddi olanakların ve dış görünümünün oluşturmaması...» diyor.

Mimar Sinan Üniversitesinden Seyhan Atamer, gençliğin bir başka sorununa değiniyor :

«Üniversite gençliğinin beyinsel gelişim sorunlarından çok, yaşamsal sorunları ön plana geçiyor. Soğuk bir evde aç karnına çalışılmıyor...»

Eklerde, gençlerin söylediklerinden hep böyle kendi sorunlarını bildikleri, düşündükleri, kendi olanakları ile çözüm yolları aradıkları anlaşılıyor. Dergide gençliğin yer alan görüşleri sadece bu kadar değil. Çıraklar, ailelerinin yabancı ülkelerde çalışmak zorunda kalmaları dolayısıyla uyumsuz diye anılan iki kültür arasında kalmış gençler, kimsesiz çocukların sorunları yansıtılıyor değişik yazılarda.

Bütün bunları okudukça günümüz gençlerinin yaşadıkları dramı yansıtan cilt cilt romanlar okumuş gibi sarsılıyor insan. Dahası kendi gençliği geride kalmış olsa bile, insanlığın yarınına, kendine olan güvenini yitiriyor, karamsarlıklara kapılıyor? Çünkü yarınsız bir dünya görünümüdür yüreğinde, düşüncesinde oluşan. Yarınsız bir dünya için çırpınmak, savaşmak için bugünden değerini yitiren bir durumdur. Bu karamsarlıkla insan kendi yaşamının da boşa geçmiş olacağını düşünmekte haklıdır.

Son olarak Şenay Kalkan'ın ikinci bir grup üniversiteli gençle düzenlediği açıkoturumda Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesinden Aytekin Baki'nin değindiği bir gerçek üzerinde durmak istiyorum :

«... Öncelikle gençlik sınıf değil, ama toplumsal değişmelerde hemen en çok söz sahibi olan katmandır. Aynı zamanda da sakat ve hastalıklı yapılanmadan en fazla etkilenen kesimdir...» diyor Aytekin Baki.

Gençliğin sosyal bir sınıf olmadığı doğrudur. Bu ba-

kımdan toplu olarak sınıfsal bir idealajiye bağlanamaz gençliğin eylemleri. Toplumsal değişmelerde hemen en çok söz sahibi olan katmanın (sınıfın) gençlik aldığı sözleri ise bir kanuşma çerçevesi içinde söylenmiş olarak değerlendirilmek gerekir. Aytekin Baki ile açıklaturuma katılan öbür arkadaşlarının kanuşmalarında en çok dert yandıkları sarun, gençlik ile ilgili kararlarda gençliğin ne düşündüğüne değeri verilmemesi aluyor. Bu gerçeki gençliğin bütün toplumsal değişmelerde en çok sözü edilen, en çok üstüne yüklenen kesim aldığı anlamına geliyor.

Gençliğin sasyal bir sınıf almadığı gerçeğı, gençlerin politik nedenlerle yargılanmalarında üzerinde önemle durulacak bir gözlemdir. Gençliğin en önemli özelliğı geçici bir dönem oluşudur. Bu niteliğıyle de gençliğin yapısı gereğı sasyal, siyasal tutumu da değişken bir durumdur. Yirmi yaşında iken salcu ya da sağcı alarak tanınan, inançlarının kendisinin bütün yaşama nedeni aldığına, bütün dünyasını daldurduğuna inanan birçok gencin atuzuna varmadan durgunlaştığı çok sık gözlenen alaylardır. Otuzuna gelmeden yaşamını bambaşka amaçlara yönelmiş buluverir o genç. İlk gençlik inançlarının kendisi için eski değerini, caşturucu niteliğini yitirdiğini, biraz da şaşkınlıkla görür. «O ben miydim?» der kendi kendine. En azından aradan geçen zaman içinde ilk gençlik inançlarının değışikliklere uğradığının, çözüm yallarının değıştiğinin ayrımına varır. Bu bakımdan gençlik henüz kesinleşmemiş, ya da kesinleşmiş gözüyle bakılamayacak siyasal inançlarıyla güvenilir siyasal bir güç olmadığı gibi, karkulacak, şiddetle üzerine gidilecek siyasal bir güç de değildir. Sloganlarının abartılarak, inançlarından dalayı suçlanması, yargılanması, cezalandırılması yanlış bir tutumdur gençliğin. En doğru çözüm yolu zaman tanımaktır gençliğe, zamanın akışı içinde sellerinin, taşkınlarının durulmasını beklemektir.

Ceza hukukunun temel bir ilkesi vardır. Yargıç her suçlu diye önüne getirileni, ya da suçu üstleneni cezalandırmaz. Gerçekten suçlu mu diye, suçu işlemiş mi diye araştırır. Bir kimsenin ben katilim, demesi yetmez adam öldürmekten hüküm giymesini için...

Gençlik ile ilgili politik davalarda da durum budur. Gençler, kendilerini adadıkları o güzel gençlik duygularıya, siyasal inançlarını açıklıyorlar, itiraflarda bulunuyorlar duruşmalarda. Çok kez de psikolojik etkenlerin payı var bu tutumlarında. Birbirlerine sözlerinde durduklarını kanıtlıyorlar, sırasında öne atılıyor, kişilik yarışına kapılıyorlar. Tümü güzel, insancıl, değerlendirilmesi gereken duygular, davranışlardır bunlar. Elbet, bildiğini iyi bilen, bildiklerine bilinçle inananlar da var içlerinde. Şu da var ki, dedikleri teorik olarak bütünlükten, açıklıktan yoksun olanlar çoğunluğu oluşturuyor aralarında. Bu durumda mahkemelerin üzerinde durması gereken bir soru var: Acaba gerçekten siyasal mıdır bu gibi gençlerin başkaldırıları, yoksa gençlik bunalımları kapsamında olan, çoğunlukla geçici nitelikte sorunlardan, aksaklıklardan mı kaynaklanmaktadır? Yargılanan genci gerçekte başkaldırmaya iten etken hangisidir bunların? Salt yirmi yaşında yaşadığı parasal sıkıntılar, maddi güçlüklerle kapılmışsa bu başkaldırıya, cebi para gördüğü gün uzaklaşacağı inançları sadece bir aldatmacadır kendisi için. Kendisi için olduğu ölçüde yargı organları için de aldatmaca olarak değerlendirilmesi gereken bir durumdur.

Hollanda İşçi Partisi Milletvekilllerinden Joop Voogd, Cumhuriyet'in gençlik eklerinden özet olarak sunduğum yazısında, gençlerin ilke olarak ne ilerici ne de tutucu olduklarını, yalnız değişme istediklerini söylüyordu.

İsviçreli H.R. Dörig ise 1981 eylemlerinin, 1960'lı yıllardaki ideolojik karakterini yitirdiğini, sosyal - kültürel bir içerik kazandığını belirtiyordu. Bu gözlemler bir anlamda

da gençliğin belli önyargılar, değişmez politik inançlarla davranmadığının açıklanmasıdır. Değişken, ivmeli bir kesim olduğunu belirtir gençliğin.

İlericilik ya da tutuculukla ilgili görüşleri ne dereceye kadar köklü olabilir bir gencin? Bu görüşlerin ardında başkaları, daha güçlü örgütler ya da kişiler yoksa, bu gençlerin giriştikleri eylemler ne dereceye kadar tehlike taşıyabilir toplum için?

19-20 yaşlarındaki bir gencin yaşamla ilgili deneyimleri henüz nedir ki ilericiliği ya da tutuculuğu söz konusu olsun? O yaşta aile sofrasından henüz kopmamıştır daha. Kapsa bile ailesinin desteği ile yaşamını sürdürmektedir. Görüşleri, inançları ya aile çevresinden gelir, ya da ailesine karşıdır, ailesinin görüşlerine ters bir gidiş almıştır. Her iki olasılıkta da suçlu olan tek başına o genç değildir. O olsa olsa ikinci derecede suçludur eylemlerinde. Asıl suçlu bulunmadan suç derecesi saptanamaz.

Suçlanan genç, görüşlerini aile çevresinin ya da okul çevresinin etkileriyle edinmişse asıl suçlu bu çevrelerdir. Aile çevresi ile görüşlerinde ters düşmüşse, ilk direnme, ilk tepkiler aile çevresinden, ailenin öbür bireylerinden gelecektir kendisine. Yargılanması aile içinde başlayacaktır. Bu durumda adalet organlarının aileye gereken zamanı tanınmasından daha akla yakın ne olabilir? Ne istiyoruz, ya da yargının amacı ne? Gencin topluma kazandırılması değil mi? Toplum dışına itilmesine razı olmayacak, topluma kazandırılmasında yardımcı olacak ilk birlik o gencin ailesidir, aile, yargı organlarının yanındadır bu çabada.

Suçlanan genç, ailesinin onaylamadığı çıkışlarında, güçlü kişilerin örgütlerin yönlendirmesiyle davranıyorsa, bu durumda kendisini suça itenler bulunup cezalandırılmadıkça, yargılanıp cezalandırılması hukukla bağdaştırıla-

maz, alsa alsa gözdağı vermek ya da kurban aramak gibi ilkel önlemler olarak çağdışı kalır.

Hukukta suç ehliyeti aranır. Temyiz yeteneği, rüşd yaşı belirlenmiştir. Ceza hukuku, adi suçlar açısından 18 yaşını doldurmuş olmasını yeterli sayar tam olarak cezalandırılması için bir gencin. Ama siyasal açıdan yasa koyucu hiç de yeterli görmez bu yaşı. Seçme seçilme haklarını saptarken değişik yaşlar belirler, Örneğin 12 Eylül 1980’de oy kullanma hakkı 21 yaştı. Milletvekili olabilmek için adayların 30 yaşını doldurmaları koşulu aranır. Bu demektir ki, yasa koyucu, milletvekili seçmek gibi, basının, TRT’nin, öbür iletişim araçlarının sabah akşam tanıtıcı yayınlar yaptıkları bir konuda, oy kullanacak gencin, sabah akşam evinde, çevresinde konuşulan, alanlarda çekişmesi yapılan bir konuda, 21 yaşını doldurmuş olmasını öngörüyordu. Bu gözle bakılan bir gençlik nasıl olur da, ilkelerini kimden nereden öğrendiği tam bilinmeden solcu ya da ülkücü olarak-ortoöğretim yıllarında yargıç önüne çıkarılır? Ele geçen bir iki kitapla, ya da gazete dergi köşelerinden kaparak, şu ya da bu yazara, türküçüye yakınlık duyarak öğrenilecek, bilinçle kavranılacak konular mı bunlar?

Büyükler düşünsünler bir, kendileri ellisini aştıkları yaşta, sosyalizm ile sağ görüşlerle ilgili olarak, teorik değerde ne biliyorlar, neler biliyorlar ki, o bilgilerle henüz yirmisini doldurmamış gençleri bile suçlamak yetkisini kendilerinde görebiliyorlar?

Otuz yaşını doldurmamış bir genç, bugün de milletvekili seçilemiyorsa, yasa koyucu, henüz bu yaşa gelmemiş gencin siyasal görüşlerinin durulup oturmadığına inanıyor demektir! Yasalar bir bütündür. Yasa koyucunun amacı tüm yasalar için ortak amaçtır. Siyasal görüşlerinin durulup oturmadığını yasaların öngördüğü bir genç, nasıl olur da siyasal görüşlerinden ötürü en ağır cezalara çarpıtılır?...

V. HUKUK DÜZENİMİZİN ÖZELLİKLERİ

Bugünkü hukuk düzenimizin üzerinde hiç durulmayan bir sorunu var : Cumhuriyetin ilanından beri toplum olarak cumhuriyet ilkelerinin öngördüğü bir hukuk düzeni ile uyum sağlamak için çabalıyoruz; bir hukuk dönüşümü geçiriyoruz. Bu dönüşüm toplumumuzda sürecini tamamlamış mıdır? Tamamlamak bir yana amacı doğrultusunda sürecini tamamlamayı sürdürmekte midir? Bugüne kadar toplumumuz olsun, adalet organları, görevlileri, uygulayıcıları olsun, bu düzenle uyum sağlayabilmiş midir?

Hukuk öğrenimim sırasında, daha sonra avukat olarak yaşamımı kazanırken adalet kuruluşları ile bağlantılı olduğum sekiz yıl boyunca, avukatlığı bıraktıktan sonra da bugüne kadar otuz yıldır yazar olarak içinde bulunduğum yazın-düşünce yaşamımızda bu sorunlar üzerinde durulduğunu hiç hatırlamıyorum!

Sorunun bir bakıma 1945'te Dernekler Yasasında yapılan küçük bir değişiklikle çokpartili döneme geçişimizi andıran bir yanı var. O küçük değişiklikle politik amaçlı dernekler kurulmasına izin verilerek demokrasiye geçilmesi ne derece sağlanabilmişse, 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilan edilmesiyle de ancak o ölçüde cumhuriyet yönetimine geçilebilmesi sağlanabilmiştir. Cumhuriyet yönetimi demek, en küçük bir kararsızlığa düşmeden, yeni bir hukuk anlayışı ile bu anlayışın gerektirdiği doğrultuda sistemleştirilmiş bir hukuk düzeni kurmak demektir. Cumhu-

riyet kavramı, ancak kendine özgü hukuk düzeni ile açıklık kazanabilir. Böyle olunca 28 Ekim 1923 günü, başında padişahın bulunduğu İslami bir devlette şeriat ilkelerine bağlı bir hukuk düzeninin, 29 Ekimde cumhuriyetin kabulüyle 30 Ekim 1929 günü cumhuriyet hukuk düzeni olarak işlerlik kazanabileceği düşünülemez!

1876'da Mithat Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa ile dönemin Fransız devriminin getirdiği toplumsal - politik görüşleri izleyen iyi niyetli daha bazı aydınları, Abdülhamit'e Meşrutiyet Anayasasını kabul ettirmekle meşrutiyet yönetimine geçilebileceğine inanıyorlardı. II. Abdülhamit o günlerde karşılaştığı iç dış baskılar sonucu kabul ettiği Meşrutiyet Anayasasını yasada bulunmasında direndiği 113. maddeye dayanarak üç ay içinde rafa kaldırıverdi. Dönemin meşrutiyet savaşçılarını ise kimini sürdü, kimini sindirdi, Mithat Paşayı zindanında boğdurdu...

1908'de Meşrutiyet Anayasasının II. Meşrutiyetin ilanıyla yeniden yürürlüğe konmasının toplumun hukuk anlayışına değişiklik getirdiği söylenemez. II. Meşrutiyet dönemi, 1909'da Trablusgarp Savaşı ile başlayarak, Balkan, I. Dünya, Kurtuluş Savaşlarıyla uzayıp giden dizi savaşlar dönemidir. Savaş koşulları içinde seferberlik yılları olarak yaşanmıştır. Meşrutiyet döneminde toplumumuzda yerleşmiş kanılara göre, yasama, yargılama, yönetim güçlerinin ayrılması, milletvekili, ayan meclisleriyle padişahın yetkilerinin denetlenmesi, padişahın vereceği ölüm, sürgün cezalarının yargıç kararına bağlanması gibi ilkelerin yasalaştırılması devlet biçimine meşrutiyet denilebilmesi için yeterlidir.

Oysa batı ülkelerinde meşrutiyet yönetimi uzun süren düşünce savaşlarının oluşturduğu bir yönetim biçimidir. İngiltere'de Kral Yurtsuz Jean'ın feodallerin din adamlarının baskısıyla **Magna Charta Libertatum** ile tanıdığı haklar 15 Haziran 1215 tarihini taşır. Bugünkü İngiltere'nin

yönetimindeki ilkelerin kökeni bu bildiriye dayanır. Bildiride yer alan ana ilkelere göre kral, meclisin anayı olmadan vergi kayamaz, asker taplayamaz, yargı kararı olmadan kimse hapsedilemez, sürgün edilemez vb. İngiltere’de başlangıçta sayılara, ticaretle uğraşanlara, din adamlarına tanınan bu haklar zamanla bütün İngiliz yurttaşlarının temel hakları olarak kökleşir...

1789 Fransız devriminden sonra yayımlanan «İnsan ile Vatandaş Hakları Bildirisi» ise insan açısından **Magna Charta Libertatum**’a göre çok daha genişletilmiş hakları, özgürlükleri içerir. Bildiriye göre insanlar doğuştan eşittir, özgürdür. Egemenlik ulusundur. Vatandaşların özgürlükleri, mülkiyet hakları, güvenlikleri, zulme karşı direnmeleri yasaların güvencesi altındadır. Yasaların suç görmediği eylemlerden dolayı kimse suçlanamaz, tutuklanamaz. Yasasız ceza almayacağı gibi, düşüncelerinden inançlarından dolayı kimse suçlanıp cezalandırılmaz!

Bu bildirilerde yer alan meşrutiyet cumhuriyet rejimlerinin ana ilkelerini saptayan bütün bu haklar özgürlükler uzun süren düşünce savaşlarının, acıların, bilimsel çalışmaların ürünüdür. İnsanlık Fransız devrimine bir günde bir gecede gelmemiştir. İngiltere’de **Magna Charta Libertatum**’un kabul edildiği XIII. yüzyıl, Avrupa’nın değişik merkezlerinde ilk üniversitelerin açılmaya başladığı yüzyıldır. Eski Yunan felsefesine dönüş, Yunan uygarlığının kültürel kalıtına duyulan ilgi, Avrupa’da bu yüzyılda başlar. Bu yüzyıldan başlayarak Avrupa’da Rönesans düşüncesi gelişir, kökleşir. Akılcılık akımı, bilimsel görüşler, skolastik felsefenin yerini alır. Fransız aydınlanma çağı yazarları, düşünürlerinin yapıtlarıyla İnsan hakları özgürlükleri belirlenir, aydın çevrelerin ilgisiyle toplumları etkiler. Bu arada hukuk biliminde teorik gelişmeler olur. Hukuk bilimi, felsefe, yazın yaşamındaki yenilikler atılımlarla beslenir. Bizde

meşrutiyete geçildiğinde meşrutiyetin temel kültürü olan bu düşünce birikiminden toplumumuz habersizdir.

İslam felsefesi, ulusumuzun Anadolu'ya yerleşmesinden önce İskenderiye Okulunun eski Yunan felsefesiyle gelişen etkilerinden kopmuş, dinsel kaynaklarla sınırlı olarak kökleşmiştir. Bu özelliği ile aklın, özgür düşüncenin dışında kalmış bir yorum biçimidir. Kuşkuyla yer vermeden, dinsel inançların aşıladığı dogmalarla yönlenir. Bu yapısıyla felsefe olmaktan uzaktır.

İslam hukukunun dört kaynağı vardır : Kuran, hadisler. Muhammet'ten sonra gelen dört halifenin din, ahlak, özel hukuk ile devlet yönetimi konularında aldıkları kararlar ile din ileri gelenlerinin bu kaynaklardan esinlenerek 'Kıyas' yoluyla aldıkları kararlar. Bu kaynaklar İslam felsefesini, hukukunu sınırlar nitelikteydi. Bu kaynaklardan görüleceği üzere kamu hukuku alanında bu kaynaklardan yola çıkarak cumhuriyet ideolojisinin gereksinmelerine ayak uydurabilmek olanaksızdır. İslam hukukunun Osmanlı Devletinde gelişme biçimiyle padişah, peygamberin temsilcisi olarak devletin mutlak sahibidir. Osmanlı uyruğu olanlar mallarıyla canlarıyla onun köleleridir. Bu anlayışın cumhuriyet ilkelerinden ne kadar uzak olduğu ortadadır.

Bu kısa değİnmelerden çıkan sonuç şu oluyor : Bizde meşrutiyetin ilanı, meşrutiyet yönetimini hazırlayan felsefeden, insancıl ilkelerden kopuk olarak yüzeysel bir gerçekleşme göstermiş, bu bakımdan havada kalmış, özüksene-memiş bir girişimdir. Bütün bu çabaların toplamı gerçekleştirilmesi amaçlanan bir hukuk dönüşümü olarak adlandırılabilir. Cumhuriyet rejimi, bu hukuk dönüşümü toplumumuzca özükslendiğinde temellerine oturacaktır. Netekim, cumhuriyet anayasasını yürürlüğe koyan Atatürk ile düşünce arkadaşları bu gerçeğin bilincindedirler. Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllar içinde, şariat yasalarının yerini İs-

viçre, Fransa, İtalya, Almanya'dan aktarılan, özel hukuk Ceza, Ticaret, İcra - İflas, Usul Yasaları alır. Ankara'da yeni bir hukuk fakültesi açılır. İstanbul Darülfünun'u üniversiteye dönüştürülür, öğretim laik ilkelere bağlanır, klasiklerin dillimize kazandırılmasına başlanır. Bütün bu girişimleri tümüyle yeni bir hukuk düzeni yaratma, özümleme çabaları olarak anlaşılmak değerlendirmek gerekirse de, Atatürk döneminde başlatılan bu dönüşümün, günümüze gelinceye kadar kesintisiz olarak süregeldiği, gerçekleştiği söylenemez. Nedenlerine gelince, bu nedenler sayılmaları uzayıp giden bir çeşitlilik gösterir. Burada sayılacak ilk akla gelen üç beş neden, amaçlanan hukuk dönüşümünü gerçekleştirmenin kolay bir iş olmadığını açıklamaya yeter :

Önce şu var : Osmanlı devleti XVIII. yüzyıldan başlayarak çöken çürüyen bir toplumdur. Bu çürüme ekonomi, politika, maliye alanlarında olduğu oranda toplumdaki ahlak ilişkilerini de etkiler. Rüşvet, yolsuzluklar, jurnalılık, ikiyüzlülük, yalan, dalkavukluk, hile yolları yaygınlaşır. Böyle bir ortamda adalet organlarının sağlıklı işlemesi olanaksızdır. Adalet, davacısı, davalısı, tanıkları, yargıçları ile dürüst ahlak ilişkilerine bağlı olursa gerçekleşebilir ancak. Musahipzade Celâl'in oyunları çeşitli açılarından bu çürüme dönemini yansıtan belgesel nitelikte bir değer taşır. Köklü bir tarih bilgisi olan değerli yazarın «Aynaroz Kadısı», «Pazartesi - Perşembe» gibi hatırlayabildiğim oyunları cumhuriyet öncesi adliyesinin içyüzünü yansıtmaları bakımından önemsenecek yapıtlardır.

Hukuk öğretimi yetersizdir, bazı güçlükler yüzünden amaçlanan bilgieri sağlamaktan uzaktır. Hukuk kitapları, bizde uzun yıllar, batı kaynaklarından yararlanarak, ya doğrudan doğruya çeviri, ya da çeviri oldukları halde çeviri oldukları gizlenen, ya da batı kaynaklı bir iki kitabın

korışımına doyanorok yazılmış kitoplardır. Bu kitapların ortak özelliği çevirilerinin kötülüğü, dillerinin anlaşılmaz oluşudur. 18-22 yaş arasındaki hukuk öğrencilerinin, bozuk Türkçeleri, çetretil cümle kuruluşlarıyla bu kitapları anlayarak okuyabilmeleri olanaksızdır. Bugünkü hukukçularımızın büyük çoğunluğu ancak ezber yoluyla sınav vererek bu derslerden sınıf geçmişlerdir.

Kendi öğrencilik yıllarımdan hatırlarım. Hukuk Felsefesi diye okuduğumuz kitap bilmecelerle doluydu bizler için. 1940'larda liselerde okutulan felsefe grubu derslerinden de ancak ezbere dayanan bir çalışma ile anlamadan sınav verilirdi. Öyle sonıyorum ki bu karışıklığın nedeni, ailemiz açısından hukuk, felsefe terimlerinin yetersizliğinin yanı sıra, o dönem fakültelerinde ders veren hukukçuların da batı hukukunu yeteri kadar temelden öğrenmemelerinden geliyordu. Örneğin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden Schworz'ın, Prof. Hirsh'in kitapları okuyonlar için moral kadar açık, kolay anlaşılır niteliktedir. Bizde rahmetli Yorgıç Recoı Seçkin'in Adolet Bokonluğu yayınları arasında çıkan çevirilerinde de bu açıklık belirir. Çünkü bu bilim adamları bildiklerini iyi bilirler, iyi bildikleri bilgileri açık seçik anlatmakta da güçlük çekmezler. Buna karşılık o kuşaktan olan çoğu profesörlerin kitaplarını okuyonlar her cümleyi bir daha bir daha okumak zorunda kolırlar, yine de ne dediklerini anlamakta güçlük çekerler. Bozıları bana da hocalık etmiş bu öğretim üyelerinin adlarını anılarına soygırsızlık olur diye açıklamak istemiyorum. Bir geçiş dönemi içinde onların hizmetlerinin eksik de ayrıca hoşgörü ile ele alınması gerekir kanısındayım.

Yine hukuk öğreniminde destek olacak yon kitaplar açısından kitaplığımız zayıftır, yetersizdir, hele boşlongıç yıllarında neredeyse boştur.

Klasiklerin ceviri1eri 1940'lı yıllarda başlamış, 1950'lerde durmuştur. Özellikle 1960'lardan beri özel yayınlarla ağır aksak, programsız olarak ilerlemektedir. Bu aksaklık hukukçularımızın batı hukukunun temeli olan hümanist kültürle yetiştirmelerini aksatmaktadır.

Çok önemli başka bir neden de yargıcılık mesleğinin gereken önemle değeriendirilmemesi, bir başka deyimle gereğı gibi anlaşılamamasıdır. Benim tanıdığım kadariyla cumhuriyet yargıcıları toplumumuzun en ağır işçileri arasında sayılmak gerekir. Devlet kuruluşu içinde yerleri sıradan bürokratlar gibi görülür. Kendilerine yüklenen görev oylumu, katlanılır, üstesinden gelinir olmaktan çıkmıştır. Bir yargıç yılda ortalama 1000-1200 davayı karara bağlar, duruşmalarını yönetir, keşiflerine gider, kararlarını yazar. Olacak iş değildir bu! 1200 kararın yazılması bile, her dosya için okunmasına notlarının alınmasına kararın yazılmasına en az iki saat ayıracak olsanız 2400 saatlik bir çalışmayı gerektirir. Sekiz saat hesabıyla gün olarak 300 iş gününü demektir bu! Duruşma, keşifler, bilirkişi dinlemeleri yılda en az 150-180 günü gerektirdiğine göre, bir yargıca ne hafta tatili, ne geceleri dinlenecek, ne de okuyup bilgisini ilerletecek zaman, ,olanak kalır. Bu istatistiğe göre yargıcılarımız beş yargıcın göreceğı işi görürler. Bilgilerini, tazelemeleri, geliştirmeleri olanaksızlaşmakla kalmaz, gördükleri davalar arasındaki nüanslar üzerinde duramazlar, kalıplara uymak durumunda kalırlar. Bu yük altında adalet yanılığları kaçınılmaz bir duruma gelir.

Bazı okuyucular, burada, 1960'lı yıllardan beri politik davaların özel mahkemelerde görüldüğünü öne sürerek, bu mahkemelerde görev alan yargıcıların meslek arkadaşlarının ağır yükü altında olmadığını akıllarından geçirebilirler. Bu görüş daha da yanlış olur. Çünkü özellikle siyasal içerikli davalara bakan yargıcıların özel bilgilerle donatılmış

olmaları gerekir. Özel mahkemelerde görev alan bu yargıçlar, daha önce meslektaşlarıyla eşit koşullarla çalıştıkları mahkemelerden alınarak bu özel mahkemelere atanmışlardır. Daha önce kendilerini özel bilgilerle yetiştirmek için zaman, ortam bulamamışlardır.

Daha önce gençlik sorunlarına değinirken belirttiğim gibi, kalıplaşmış hukuku aşan sorunlarla karşı karşıyadır bu davalarda yargıçlarımız. Gençliği bunalıma başkaldırmaya sürükleyen çağdaş sorunlarla ilgili yeni bilgilerle donatılmış olarak bu davalara eğilmeleri gerekir. Batı ülkelerinde bizdeki gençlik olaylarının benzerleri, ya da bizdeki gençlik olaylarına kaynak olduğu kabul edilen olaylar bu anlayışla yargılanmışlardır. Böyle ele alınmadıkları takdirde, bu sorunların maddeleştirilmesi, bu maddeler çerçevesi içinde yargılanması adalet açısından yanılıdır, yanılığı önceden kabullenmektir...

VI. HUKUKUMUZUN İNSANA BAKIŞ AÇISI

Cokpartili döneme geçilen 1945'te açılan kampanya ile iktidardaki tekparti hükümetine yöneltilen eleştirilerde en çok sözü edilen konu anayasaya aykırı yasaların varlığı idi. Muhalefet bu yasaların anayasaya aykırı hükümlerinin kaldırılmasını istiyor, daha doğrusu ister görünüyordu.

Cumhuriyetin ilanı üstünden 22 yıl geçmişti o dönemde. Cumhuriyet anayasasına aykırı yasaların ya da yasalardaki bazı hükümlerin varlığı demek, cumhuriyet anayasasının buna bağlı olarak da dayandığı temel ilkelerin henüz bütünüyle yürürlükte olmadığı işlemediği demektir...

1989'dayız şimdi. Cumhuriyetin 66. yıldönümünü kutladık bu yıl. Anayasaya aykırı yasalar, yasa hükümleri, giderek 1982 Anayasasının getirdiği cumhuriyet ilkelerine aykırı hükümler yine gündemde. Bu aykırılıklar zamanla azalmıyor, çoğalıyor. Hukuk düzenimizle ilgili olarak en çok sözü edilen öbür iki konudan birisi hukuk devleti, öbürü insan hakları konuları... Bütün bu tartışmalardan çıkan sonuçla, demek oluyor ki 66. yıldönümünü doldururken rejim, temel felsefesi, kavramının kapsamı ile toplumumuzda henüz yerleşememiş, kurumlaşmamış!...

İnsanın özgür doğduğu, hemcinsleriyle eşitliği, düşünce özgürlüğünün kısıtlanamayacağı, zulüm ile işkenceden korunacağı gibi hep temel ilkeleridir cumhuriyetin. Şu yaşadığımız son 40-50 yıla bakınca, çokpartili dönemde bu il-

kelerin gittikçe kökleşeceğine, 1945'ten bu yana, her yeni iktidarla yeni sarsıntılar geçirdiğine tanık oluyoruz. Cumhuriyetin en açık bir tanımı da yurttaşlara korkulardan arınmış bir yaşama ortamı yaratmaktır. Osmanlı monarşisinde, padişahın kulu kölesi olan yurttaş sürekli olarak canından malından olacağı korkusu içinde yaşar. Cumhuriyetin erdemleri başında yurttaş bu korkulardan kurtarmak gelir. Öyledir ama cumhuriyetin 66. yıldönümünde yurttaşların gönüllerinde bu güvenin yerleştiğini söylemek güçtür. Bu güvensizlik, vatandaşlar arasında gördüklerine başını çevirmek, çevresindeki seslere kulak tıkamak biçiminde beliriyor günümüzde. Toplum sorunlarına yabancılaşıyor, eleştirilerden kaçınıyor. Bu kayıtsızlık cumhuriyet rejiminin gün günden sahipsiz koruyucusuz kalmasına yol açıyor. Her aile kapısını kapattığı evinde, kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen, ayrı bir devlet durumuna geliyor, o kadar sözü edilen «birlik ve beraberlik» pekleşeceğine çözülüyor, ulus olmaktan uzaklaşıyoruz!

Bu ilgisizliğin temelinde yatan en önemli etken toplumumuzun hümanist bir eğitimden geçmemiş oluşu olarak beliriyor. Cumhuriyet rejimi, eski Yunanda olsun, günümüzde olsun hümanizmin yarattığı bir devlet yönetim biçimidir. İnsanı yüceltir, insanın saygınlığını öngörür. İnsanı ister kral, ister soylu, ister derebeyi bütün güç sahiplerinin kölesi olmaktan çıkarır, güçlülerle eşit kılar! Bizde hümanist düşünce Avrupa'ya göre üç yüzyıllık bir gecikme ile Tanzimat döneminde tanınmaya başlar. Tanzimat dar kadrolu bir aydın eylemidir bu anlamda. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında akım hızlı bir gelişme gösterirse de, çokpartili döneme geçilmesinden bu yana, hükümetlerin kayıtsızlığıyla bu gelişmeyi sürdüremez. Bugün için az sayıda aydınlarımızın bireysel çabalarıyla savunulan, sürdürülen bir akım olarak toplumumuzdaki varlığını koruma çabasıdadır...

Bizim eski edebiyatımızda insan, sayut duyguları düşünceleri ile yer alır. Kimliği üstüne ipuçları vermez. Yaşayışı içinde, toplum içinde, başkalarıyla olan ilişkileriyle canlı olarak tanıyamayız İnsanı. Örneğin Batı romanında Don Kişot, Gil Bias dönemlerinin İspanyası, Fransasını sergilerler; Madame Bovary, Goriot Baba, romanlarında canlandırılan kendi dünyaları içinde yaşarken, o dünyaların eksenini durumuna gelirler. Yaşadıkları dramlar, sergilenen yergiler okuyanların ortak üzüntülerine, yergilerine dönüşür. Leyla ile Mecnun'un okuyanın ortak alacağı sahip çıkacağı sorunları yaktır. Tanziyatın ilk yazın ürünleriyle biz birbirimizi tanımaya birbirimize yakınlık duymaya başlarız!

İnsanın değerinin yer almadığı bir edebiyatı alan bir toplumun, bütün kurumlarının bu arada adliyesinin de insanı eşya gibi görmesi, saygınlığını önemsememesi kendiliğinden gelen bir durumdur. Bunun içindir ki adalet tarihimiz acılar, pişmanlıklar tarihidir.

Osmanlıda tek egemen güçtür padişah. İktidarın tartışmasız sahibidir. Bu gücünü vezirlerine, vezirlerinin adamlarına dağıtarak uygular. Hizmetindeki bütün adamları mutlak gücünün temsilcileri olarak hükmederler uyruklarına. Padişahın gücünden aldıkları dokunmazlık, karşı koyulmazlıkla topluma korku salarlar!

Bu monarşik düzenin gelenekleştirdiği sertliğin izleri günümüzde devlet biçimi değişmiş olsa bile krallıklar, padişah, sultanlık ya da çarlıklardan çağdaş devlet biçimlerine geçmiş, bu yeni düzenleriyle uyum sağlamaya çalışan bütün devletlerde derece derece gözlenir. Özellikle totaliter rejimlerde her yetkili iktidar gücünün bir parçası gibi görür kendini, ya da öyle görmekten, duymaktan kurtulamaz. Yüzyıllar süren monarşik rejimlerin alışkanlığıdır bu.

Bizde, hukukumuzda insanın nasıl bir değer taşıdığı açık olarak haksız fiilden doğan tazminat davalarında gözlenir. Kazaya uğrayan bir otomobilse sorun yoktur. Kazadan ötürü otomobilin değer kaybı, onarım giderleri, sahibinin onarım süresi içinde otomobilinden yararlanamamasından doğan zararı hep olağan karşılanır. Bütün bu kalemlerin tutarı ne ise, ödenmesinde en küçük bir kararsızlığa düşmeyen yargıç, kazada kolu bacağı kırılan, ölümle burun burna gelen, yakınlarına günlerce ölüm üzüntüleri yaşatan insanı, duruşmada karşısında sağ görünce «Ölmemişsin ya daha ne istiyorsun?» gibi bir tutumla karşılar. Kırıklardan, cerrahların bıçaklarından, yaralardan çekilen acılar, korkular, üzüntüler mahkemede iğne ucu batmış kadar acı yaratmaz, ya da öylesine algılanır...

Avukatlık yıllarımda iş kazası sonucu kolunu yitiren bir emekçiye kazadaki kusur derecesi yüzde on beş olarak değerlendirildiği halde 1800 lira tazminat ödenmesine karar verildiğini hatırlarım. Adam kol emekçisiydi. Ekmeğini tek koluyla nasıl kazanabileceği de belli değildi. Yine iş koşulları sonucu verem olmuş, sanatoryumda bakım gö-rerek iyileşmiş işçiler, işbaşı yapmak için doktor denetiminden geçirildiklerinde, kimi doktorların, kısa sürede yeniden hastalanır, bakımı sigortaya yük olur gerekçesiyle olumsuz rapor verilmesini savundukları herkesçe bilinirdi. Hele bu doktorlar arasında Sosyal Sigortaların giderleri artarsa bizim de primlerimiz düşer, azalır diyenler bulunduğu duymuş, çok üzölmüşüm.

Bu olaylar, insanın değerinin bilinmemesi yine eski hukukumuzdan, monarşik yönetimimizden kalma bir alışkanlığın sonucudur. İnsan değil, maldır monarşide önemli olan. Padişah hazinesine girenle ilgilenir, çıkana karşı hassistir. Mala verilen zarar bunun içindir ki önemlidir. Zarar gören insana ödenen tazminat malın eksilmesine yol açacağı için çok görülür, esirgenir...

Ceza hukuku suçluya verilecek cezayı saptamadan önce suçluyu, suçâ iten nedenlerin araştırılmasını öngörür. Yargıç, suçlunun sorumluluğunu ağırlaştırıcı nedenler üzerinde durduğu kadar, hafifleten nedenleri de araştırıp ayrıntılarıyla saptayacaktır. Suçlunun suçtaki sarumluluk derecesi ancak bu saptamadan sanra belirlenir. Uygulamada, özellikle toplum düzenine karşı işlendiği öne sürülen suçlarda bu ağırlaştırıcı ya da hafifletici nedenlerin saptanması, sanra da değerlendirilmeleri, kişiye ya da mala karşı işlenen suçlarda aldığı kadar kolay değildir. Her şeyden önce hümanist bir kültürü, kanunun bilinçli bir yarumunu gerektirir bu değerlendirme. Yargıç, o kültürle suçlunun gerçek kimliğini, amacını tanıyabilecek, yine o kültüre özgü haşgörü, ayrıca işlenen suçâ ilişkin tearik bilgilerle suçü algılayacak karara bağlayacaktır. Hümanist kültürden geçmemiş ülkelerde yöneticilerin işlenen suçâ ya da kendilerince suç saydıkları eylemlere bakış açıları nesnel almaktan uzak, uzak aldığı aranda da hukukdışıdır. Manarşik dönemlerin yüzyıllar süren uygulamalarının kalıtımından gelen itilerle, yönetici kadrılar, toplum düzeninin bekçisi, iktidar gücünün de bir parçası olarak görür kendilerini. Örnek olarak bir vali, bir güvenlik üst görevlisi, bir kaymakam, bir karakol komutanı, sanra da onlardan daha uçlara kadar uzanarak, tek tek palisler, candarmalar, bekçilerle tamamlanır bu ağı! Bu daku içinde, en üstteki kral, padişah, çarın iktidar gücü paylaşılır. Bu düzenle her görevli, manarşik dönemlerden kalma bir alışkanlıkla işlenen suçü yasalara karşı değil, kendine karşı işlenmiş olarak algılar. Yine bu alışkanlıkla suçü kişisel anur sarunu durumuna getirir. Karakallarda küçük bir görevlinin karşısına gelen sanığa, daha suçü kesinleşmeden «Ulan!...» diye söze başlaması kendinde sanığı iteleyip kakma hakkı görmesi hep bu alışkanlıktan kaynaklanır.

Bu gibi davranışların, alışkanlıkların sürüp gittiği toplum-
larda cumhuriyetten, demokrasiden söz etmek yersizdir.
Adi suçlarda sanıklara karşı sergilenen bu gibi davranış-
lar siyasal suçlarda içgüdüsel itiler tepkilerle daha da sert-
leşir, insan haklarının değerlendirilemediği toplumlarda
gittikçe artarak şiddete doğru kayar!

Kültür düzeyi yeteri kadar gelişmeden manarşiden de-
makrasiye geçmiş çağı ülkeler gibi bizde de sık sık göz-
lenen iktidar kadralarında bu manarşik alışkanlıkların bü-
tün bayutlarıyla sürdüğü gerçeğidir. Otuzlu yıllarda Urla'
ya gelen bir kaymakam, geçtiği her yerde görenlerin aya-
ğa kalkıp kendisini selamlamalarını ister, anaçaddeden
geçerken iki yanda sıralanan kahvelerde aturanların aya-
ğa kalkmaları için yürüyüşünü ağırlaştırır, bazen de durur
beklerdi!

Manarşilerde padişahın, saray ileri gelenlerinin çev-
resini saran dalkavukluk, ikiyüzlülük, günümüzde iktidar
gücünün yeni temsilcilerinin başkanları, beyefendilerini
de sararak eski alışkanlığını sürdürüyor! Manarşilerin sa-
vurganlığı, gösteriş düşkünlüğü, yine Osmanlı Devletinin
san günlerindeki çöküşün çürümenin ahlak yıkıntıları, yal-
suzlukları, günümüz iktidar çevrelerinde, kamu kaynakları-
nı sömürerek, lüks alarak, hayali ihracat gibi girişimler ola-
rak toplumun yapısını kemirmeyi sürdürüyor.

Bu artamda karakallarda, işlenen suç, görevlilerin
temsil ettikleri güce karşı işlenmiş sayarak anur sarunu
olarak algılamalarıyla başıayan öfkeli saruşturmalar, yargı
organlarını kendiliğinden etkiler. En algun yargıçlar bile bu
tür dasyalar önlerine gelince, yaratılan baskının dışında
kalacak gücü bulmakta güçlük çekerler. İktidarın, ege-
men çevrelerin, sansasyan ardındaki basının bakışları yar-
gıçlara çevrilmiştir. Bunun sanucu, duruşmaların gidişi,
verilen cezalar, genel bir baskı altında şiddet kazanır,

amacını aşar. Suçluya karşı ancak linç olaylarında ya da kan davalarında görülen bir öç alma niteliği alır. Suçlu cezalandırılmakla kalmaz hain ilan edilir, «Vurun kâfire!» anlayışıyla toplum dışına itilir.

Adalet tarihi, toplumlarda dönem dönem kaynayan cadı kazanlarının bu tür kurbanlarının ibret verici örnekleriyle doludur. Bu acılar önce hüküm giyenler, onların yakınlarınca yaşanır. Derken toplumca günah çıkartılan günler gelir. Çekilen acılar geniş kitlelerce paylaşılır bu kez. Darağaçlarında can verenler kahramanlaştırılır.

VII. NİÇİN AF?

Bu incelemenin giriş bölümünde belirtilen konulara buraya kadar alan değinmelerden sonra bende oluşan kanahtı şöyle özetleyebilirim : Biz gençliğe ne verdik ki kendilerinden bize güvenli davranmalarını bekleyebilelim? Büyüklerinin ellerine verdikleri çeklerin karşılıksız çıktığını gören bir gençlik bizim gençliğimiz. Gençlik olayları kapsamında çıkan olaylara, verilen hükümlülöklere genel bir affla yaklaşmak, bir acılar döneminin kapanması için zorunlu bir çözüm yolu. Üstelik bugüne kadar yerine getirilen ölüm cezalarıyla gençliğin kendisine yöneltilen suçlamaların diyetini kat kat ödediğı hatırlanırsa...

12 Eylül dönemi verilen hükümlölöklere ise affı zorunlu duruma getiren tartışılmayacak nitelikte hukuksal nedenleri var :

A) Gençlik Bir Kez Daha Oyuna Gelmiş, Aldatılmıştır

12 Eylül öncesi, 1940'lı yıllardan başlayarak sık sık görüldüğü gibi, gençlik bir kez daha politik amaçlara marşı edilmiş, oyuna getirilmiş, aldatılmıştır. Askeri bir yönetimin işbaşına gelmesini çıkarlarına uygun gören iç ile dış güçler, bu amaçla aşırı sağ, aşırı sol gençlik örgütlerini birbirlerine düşürmüşlerdir. Bu gerçeğı gören kimi aydınlar, dürüst gazeteciler, aralarındaki savaşı san vererek genç-

lerden bu oyuna gelmemelerini istemişlerdir. Özellikle Uğur Mumcu'nun, bu konuya sık sık değindiğini, oynanan oyunun Güney Amerika devletlerinde askeri hükümetleri işbaşına getirmek için CIA'nın tezgâhladığı kışkırtmalara benzediğini yazdığını okuyanlar hatırlarlar.

Netekim, 12 Eylül'e kadar, hemen her gün, karşıt grupların birbirlerinin kahvelerini silahla taramaları, bazı gün sayısı üçü beşi bulan ölümlerle sürüp giden kanlı, ürkütücü olaylar, 12 Eylül günü kışkırtıcılarla eylemciler arasındaki ipler bir makasla kesilmişçesine son bulmuştur. Açıkça anlaşılacağı gibi amaç gerçekleşince kışkırtıcılar geri çekilmiş, kaybolmuşlardır. Yukarıdan girişecekleri eylemler üstüne buyruk almaları kesilen karşıt örgütler de bunun üzerine hareketsiz kalmışlardır.

Böylesine, bir gün içinde birdenbire duran bir savaş başka türlü nasıl açıklanabilir? Bir gün önce kanlı bıçaklı alan eylemci kadrolar, sayıları binleri bulan gençler, elleri ayakları tuttuğu, gözleri açık olduğu, düşünce yapılarında hiçbir değişiklik almadığı halde, nasıl olmuş da bir gün sonra barış havasına dönmüşlerdir?

Kışkırtanlar açısından düşünülürse, halkı ürkütmeyi amaçlayan kanlı olayların sürüp gitmesi artık, bir gün önce-sine göre, istenilmeyen bir durumdur! Halk arasında 12 Eylülün barış, huzur getirdiği kanısı yaygınlaşmalıdır. Silahların susmasıyla sonuç da onların istediği gibi olmuştur.

12 Eylül öncesi olayları tıpkı 12 Mart öncesi çıkarılan olaylar gibi, nitelikleri açısından sağ sol kavgası, rejim kavgası olmaktan çok terör olayları olarak değerlendirilebilir. Kamuoyunda dehşet, ürküntü yaratarak askeri bir iktidara yal açmayı amaçlar.

12 Eylül'den sonraki yargılamalarda kışkırtanların kimler olduğu saptanamamış, bu kişiler görünmezliklerini kazanmışlardır işlenen suçların asıl failleri bu kışkırtıcılardır.

Asıl failler saptanmadan, suçla itilen gençlerin asıl failler olarak cezalandırılmaları soruşturmaların amacına uygun düşmeyen bir yanılgıdır.

B) İç Savaş Savı Gerçeklere Aykırıdır

12 Eylülün gerekçeleri arasında, çıkarılan anarşik olaylara Türkiye'nin bir iç savaşın eşiğinden döndüğü savı, temelsiz olduğu kadar abartılmış bir görüştür.

Hatırlayalım o günleri. 12 Eylül öncesi Türkiye gerçekten bir iç savaşın eşiğinde miydi? Yurdun geneline bakınca olaylar hiç de bu savı doğrulamıyor! Gerçekte toplumumuzda sadece aşırı sağ ile aşırı sol arasında sürüp giden bir kavga vardı. Bu savaş dar bir çevre, dar kadrolar arasında kalmıştı. Kurbanlarının sayısı neye varırsa varsın bu çatışmaları Türk halkına, Türkiye'ye mal etmek olanaksızdır?

Aşırı sağ ile aşırı sol oyların toplamı 1980 öncesi yapılan seçimlere göre yüzde biri geçmez. TİP'in, MHP'nin, TSİP'nin, TİKP'in tüm oylarını, üyelerini, bu silahlı aşırı eylemlere katmak çok yanlış olur. Bu partilere kayıtlı olup da anarşik olayların dışında kalan, bu olayları onaylamayan binlerce kişi vardır.

Gerçekte kışkırtılan kimi sağcılarla solcular karşılıklı vuruyor, halkımızın yüzde doksan dokuzu ise örnek bir soğukkanlılıkla bu kavgaların dışında, seyirci kalıyordu. Vuruşmaları görenler bile ne vuruşanlara yaklaşıyor, ne vuranın ardına düşüyorlardı. Halk tam anlamıyla silahlı eylemlere yabancıydı, kendisine yöneltilen bütün kışkırtmaları başa çıkartarak bu eylemleri onaylamadığını kanıtlıyor, bıkkınlığını açığa vuruyordu. Bu amaçla çok kez güvenlik kuvvetlerine yardımcı oluyor, militanlarla ilgili bilgilerini güvenlik kuvvetlerine aktarıyordu.

Yine 12 Eylül öncesi büyük partilerin taban kadroları arasında eski keskin çekişmeler iyice tavsamıştı. Taban, AP ile CHP arasında varolduğuna inanması için zorlandığı gibi bir ayrılık olmadığını anlamış, artık elliii yıllarda olduğu gibi gittiği kahveyi, alışveriş ettiği bakkalı partilerine göre ayırmıyordu. Bu gelişme ülkeyi bir iç savaşa değil, aksine barışa götüren bir alguydu. Tabandakiler bir araya geldikçe karşılıklı siyasal görüşlerini, kafalarındaki sorulara çözüm yolları arayarak algunlukla tartışabiliyorlardı.

Aşırı sol örgütler ile ülküçüler arasında çıkan kanlı olayları iç savaş olarak nitelemek olanağı onaylanırsa, bu mantık, gençler arasında çıkan mahalle kavgaları, takım tutma kavgalarından ötürü, diskotekleri, stadyumları kapatmaya kadar varabilir. Abraham Lincoln'den Kennedy'ye kadar sayısını tam çıkaramayacağım dört beş cumhurbaşkanının öldürüldüğü, öldürülme girişiminde bulunulduğu ABD'de, soygun, gasp, ırza geçme nedeniyle bazen de sırf serüven olsun diye hemen her gün her büyük kentte üç beş kişi öldürülüyor. Amerika'ya gidenlere sokağa çıkarken ceplerinde ayrı bir yerde hazır bir 20 dolarlık bulundurmaları, önlerini kesen biri bıçağını çeker para isterse direnmeden vermeleri tembihleniyor. Nedir ki bu gibi olayları iç savaşın eşiği olarak nitelemek Amerika'da kimse-
nin aklından geçmiyor...

C) Savaşlar Kendi Kurallarıyla Barışa Bağlanır

12 Eylül öncesi bir iç savaşın varlığını öne sürenler bu görüşlerinde içtenlikli iseler, bu savaşı, savaş sonrası koşulları içinde çözüme bağlamalıydılar. Savaşlar barış anlaşmaları ile son bulur. 13 Eylül günü silahlarını bırakan kavgaya son veren gençlerin bu davranışları barış isteği

olarak değeriendirilmeliydi. Geçmiş eylemlere dönük yarılanmaları barış koşulları içinde gerçekleştirilmeliydi. Tam aksi oldu.

C) 12 Eylül Yurt Sorunlarında Yeni Yaralar Açmıştır

12 Eylül darbesi savunduğu gibi huzur getirmemiştir. Yurdun kışla disiplini ile yönetilmesi, kimi çevrelerden hesap sorulmamasına, haksız kazançlara, sınıflar arası uçurumun ayrıcalıkların büyüüp keskinleşmelerine yol açmıştır. Özellikle siyasal yaşamda alınan önlemlerin yanlışlıkları kısa zamanda anlaşılmıştır. Örneğin 1982 seçimlerinde kullanılan vetolar, milletvekillerinin partli değiştirmelerinin önlenmesi için öngörülen yasal hükümler hep boş çıkmış, eski dönemleri aratmıştır. Politik kısıtlamalar ise seçenekleri daraltarak antidemokratik bir rejim yaratmıştır.

Askeri müdahaleden sonra, sol örgütler ile Ülkücüler arasındaki kavgalar yatışmışsa da, dağda PKK'nın silahlı eylemleri sürmüştür. Bu durumda silahlı anarşik olayların, darbenin faturasının kavgaya son veren gruplara çıkarılması yanılıdır.

Yine silahlı eylemlerin dar bir çevre içinde kalmasına karşılık, özel hukuk alanında, kapalı rejimlerde üreme ortamı bulan ulusal birliği yıkıcı bir anarşi yaygınlaşmıştır. Banka kredilerinin, senetlerin ödenmemesi, verilen sözlerin değeri taşıması, çeklerin karşılıksız çıkması, kamu kaynaklarının yağması, yasaların ayrıcalıklılar için işlerliğini yitirmesi, ahlakdışı kazançlar, fuhuşun artışı yıkıcı boyutlar almıştır. Para, çıkar, her şeyin ölçüsü olmuş, yabancı kültürlerin yerel kültürümüzü ezmesine seyirci kalınmıştır. Halk sevgisinden, yurt sevgisinden, düşünce namusundan söz etmek artık alaya alınan tutumlardır!..

Öte yandan binlerle sayılan tutuklu aileleri yıkılmış durumdadır. Manevi üzüntülerine, yaşam giderlerinin karşılanması güç, hele orta sınıf için olanaksız duruma geldiği günümüzde, cezaevlerindeki yakınlarına yardım etmek güçlükleri eklenince, yakınları ile birlikte bu aileler de ağır biçimde cezalandırılmış duruma sokulmuşlardır.

Değerli bir yazarımız Adalet Ağaoğlu, 3 Mart - 12 Mart 1988 günleri, Milliyet gazetesinde tutuklu ailelerinin çektikleri ile ilgili olarak «Duvarların Dışında» başlığı altında bir dizi röportaj yayımladı. Bu satırları yazarken neresinden alıntı yapabileceğime karar veremiyorum bu yazıların. Baştan başa dert, yürek yarası! Okunan satırlar kanıyor!

A. Ağaoğlu, 1976'dan başlayarak 650.000 gencin gözaltına alındığını, bunlardan 1988 Martına kadar 200.000'inin «Olaylarla hiç ilgisi bulunmadığı anlaşılarak» salıverildiğini, 105.000'inin çeşitli sorgulamalardan eziyetlerden geçtikten sonra takipsizlik kararı aldığını saptamış. Bir abla, içerdeki kardeşine yardım edebilmek için «Öyle bir an geldi ki kendimi satmayı bile düşündüm» diyor. Bir anne «Şimdi İsrail'de Filistinlilerin yaşadıkları ne ise biz de anı yaşadık» diyor. Uzak illerden, Metris'e görüşe gelenler, sıcak yaz günleri görüş saatini beklerken Mamak'ta gölgeye sığınmalarına, susayan çocuklarının su içmelerine izin verilmeyenler, itilenler, kakılanlar, hakarete uğrayanlarla sürüp gidiyor yazı dizisi...

Af, içerdeki yakınlarıyla birlikte cile dolduran bu tutuklu ailelerinin de hakkıdır.

Yurdumuzda demokrasinin gelişip kökleşmesi sağdarsala, geçmişten günümüze, bütün siyasal ekonomik sosyal teorilerin, geçmişte yaşananların bilinmesine, özgürce tartışılmasına bağlıdır. Sağ ile solun, aralarındaki ayrılığın sadece görüşlerinden kaynaklandığını algılamaları, birbirlerinin yurtseverliklerinden kuşkulananmamaları gerekir. 12 Eylülle bu tartışma ortamının gelişmesi önlenmiştir.

1980 sonrası kitaba, okuyup öğrenmeye karşı yaratılan olumsuz duygular, kültürel gelişmeleri baltalamış, aydınların yurt politikası ile ilgilenme eğilimlerini zayıflatmıştır.

Bütün bu tedirginlikler aksamalar geniş çaplı bir aflla giderilebilir...

D) Yargılamalar Hukuk dışıdır

«GÖRÜŞ» dergisinin Şubat 1987 tarihli 3. sayısında, Ergin Cinmen, «Neden Genel Af» başlığı altında, 12 Eylül yargılamalarının hukuk dışı olduğunu kanıtlayan görüşlerini yayımladı. Bu konuda Sayın Ergin Cinmen'in öne sürdüğü görüşleri özetlemekle yetineceğim :

Yargılamalar, 12 Eylül yönetimi tarafından kurulan özel mahkemelerde görülmüştür. Demokrasilerde yargılama ile yönetim güçlerinin ayrılığı temel ilkedir. Yönetimin kurduğu, yönetimin buyruğu altındaki mahkemelerin kararları hukuk dışıdır, bir anlamda yönetimin buyruklarının yerine getirilmesi niteliğindedir.

Kurulan mahkemeler iktidarın başında bulunan yöneticilerce etkilenmiştir. «Cumhurbaşkanı, başbakan bile yürümekte olan davalar hakkında beyanda» bulunmuşlar. Çalışma Bakanı DİSK Davası öncesi «Kafası kopası sendikacılar» diye açıklamalarda bulunmuştur. Basın, TRT hep böyle dava açılmadan önce yayında bulunarak davaları etkilemişler, Basın Yasasının 30. maddesini çiğnemişlerdir.

1402 Sayılı Yasada yapılan değişikliklerle gözaltı sürelerinin 90 güne çıkarılması, tutukluluk kararı verildikten sonra sanıkların cezaevinden alınarak yeniden gözaltında tutulması, gözaltı sürelerinin bu yoldan her seferinde yeniden 90 gün uzatılması hukuk açısından açıklanabilir bir durum değildir.

«Gözaltı sırasında uygulanan işkenceler sonucu Eylül 1980 - Eylül 1985 arası emniyette 87 kişinin öldürüldüğü isim isim» bilinmektedir. Tutukevlerinde ölenlerin sayısı, ayrıca üzerinde durulmasını, nedenlerinin araştırılmasını gerektiren bir toplama varmaktadır. Karakollarda sorgu sırasında intihar edenlerin sayısının 51 kişi olduğunu İçişleri Bakanı açıklamıştır. 1.2.1986 günlü Cumhuriyet gazetesinde Fikri Sağlar, son beş yılda 800'ü aşkın insanın kaybolduğunu söylemiştir. Ergin Cinmen'in şu dedikleri yürek burkucudur :

«Evet, insanlar ölesiye hazırlık soruşturmalarından geçiyordu. Ve halen geçmekte. Diğer yandan Hürriyet gazetesinin 18.2.1986 günlü sayısında son altı yılda 56 polis memurunun intihar ettiği haberi geçiyor. Neden olarak da çalışma koşullarının kötülüğü belirtiliyordu. Gerçekten çalışma koşulları kötüydü. Bu kadar insanı sorgulamak zordu. İşte Sedat Caner'in itirafları... Sistemli işkenceler, işkence yapanının da ruhi durumunu etkiliyor, işkence masasını intiharlara kadar sürüklüyordu...»

Yine sanıkların savunma hakları türlü hukukdışı yollardan sarsılmış, kısıtlanmış, ya da bütünüyle olanaksız kılınmıştır. Sanıkların duruşmaya çıkarılmadan yargılandıkları durumlar olmuştur. Avukatlarıyla görüşmeleri önlenmiştir. Sıkıyönetimin kaldırıldığı yerlerde, davaların, suçlayanların buyrukları ile kurulan sıkıyönetim mahkemelerinde görülmesinde diretilmiştir.

Ergin Cinmen çok haklı olarak sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra sıkıyönetim mahkemelerinde verilen her türlü kararın geçersiz olduğunu öne sürüyor. İşkence ile adaletin bağdaşamayacağını, işkence ile alınan ifadelere dayanarak verilen kararlarla adaletin gerçekleşemeyeceğini belirterek, 12 Eylül yargılamalarının sınırsız, koşulsuz bir genel affı gerekli kıldığını savunuyor.

Ergin Cıranmen'in yazısında üzerinde durmadığı bir hukuksal yanlış daha var : Yargılanan gençler TCK'nin 146/1 maddesine göre, Büyük Millet Meclisini dağıtarak. iktidarı ele geçirmek, anayasayı değiştirerek kendi amaçları doğrultusunda bir devlet düzeni kurmak amacıyla giriştikleri eylemlerden dolayı suçlanmışlar, yargılanmışlardır.

1980 öncesi olaylarını bu türlü nitелеmek tam anlamıyla La Fontaine'in kurt ile kuzu masalını hatırlatıyor! Cid-diye alınması güç bir sav bu! 1980 öncesi kavgaları bazı sağcı ile solcu gruplar arasında geçiyordu. Bu gruplardan ne biri, ne öbürü, ne anayasanın koruyucusudur, ne de Büyük Millet Meclisidir. Birinin öbürünün üstesinden gelmesiyle ne anayasayı değiştirmesi, ne de BMM'yi dağıtabilmesi söz konusudur. Bu kavganın zaman zaman sağ-sol kavgası olmaktan çıkıp güvenlik güçlerine, bazı karakallara yönelmesi, devlete karşı olmaktan çok, bu gibi eylemlerle ilgili soruşturmalardan görülen duruşmalardan anlaşıldığı gibi, kişilere yöneliktir. Örgütlerce karakollarda kimi arkadaşlarına uygulanan işkencelerin öcünü almak amacıyla işlenmiş eylemlerdir. Olaylar hiçbir zaman o dönemde varolan siyasi partileri, BMM üyelerini hedef almamışlardır. Terör olayları sırasında Nihat Erim, Gün Sazak gibi politika içindeki kimselerin öldürümeleri de ne yazık ki çarpışan örgütlerin öc alma amacıyla işlenmiş üzüntü veren cinayetlerdir.

Son yıllarda basında görülen birçok yazıda 12 Eylül darbesiyle BMM'yi kimlerin dağıttığı, nasıl dağıttığı, anayasayı kimlerin nasıl ne amaçla değiştirdiği üzerinde durulmuştur. Son bir yıl içinde SHP Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü'nün, DYP Genel Başkanı Sayın Demirel'in, DSP Genel Başkanı Sayın Ecevit'in 12 Eylül darbesiyle ilgili değişik demeçleri basında yer almış, TV'den, Türkiye radyolarından izlenmiştir. Yine dış basında bu konuda çı-

kan yayınların özetleri yerli basında kamuoyuna yansıtılmıştır. Dahası iktidarda bulunan ANAP Genel Başkanı Başbakan Sayın Özal'ın 1987 Ağustosunda Genelkurmay Başkanlığında görev devri, yeni genelkurmay başkanının atanması nedeniyle verdiği demeçler geniş yorumlara temel olacak niteliktedir. Denilebilir ki iktidar ile muhalefet partileri bu konuda görüş birliği içindedirler. Bu bakımdan bu görüşler, onar yıl arayla yaşanan askeri darbelerden sonra edinilen deneylerle demokrasimiz açısından bir ilerlemenin açığa vurulması sayılabilir. Türkiye'de artık kimse askeri müdahalelerden medet ummuyor.

Bu incelememde hemen her konuda polemikten, işi kişilere dökmekten özellikle kaçındım. Bu konuda da bu ilkeme bağlı kalmak için konunun ayrıntılarına girmeyeceğim. 146/1 maddeye göre görülen davalardaki sav açısından sadece şunu belirtmek zorundayım: 12 Eylül'den sonra BMM dağıtıldığına, anayasa değiştirildiğine göre, bu eylemlerde hiçbir katkısı girişimi olmayanların niçin yargılandıkları, hüküm giydikleri anlaşılmıyor! Ya da anlaşıldığı açıklık kazandığı oranda bu maddeye göre hüküm giyenlerin, ölüm cezasına çarptırılanların nasıl bir adalet yargısının kurbanları olduğu aydınlığa çıkıyor...

E) İnfaz Değil Zulüm

Gözaltı sırasında yaşananlar, işkencelerin insanlıkdışı türleri, cezaevlerindeki infaz koşulları, aradan geçen dokuz yıl boyunca, yazılanlar anlatılanlarla herkesçe bilinen bir nitelik aldı. Aylar süren soruşturmalarla gözaltında kaldıktan sonra aklanarak, ya da ceza sürelerini doldurarak aramıza karışanlar o cehennemin tanıkları. Soruşturma - infaz zincirlerinde görev alanların çoğu işkence uy-

guladıkları sanıklardan da kötü durumdalar ruhsal açılardan. Günah çıkarma yolları arıyor azap içinde yaşıyorlar! Her basın organında infaz sisteminin işleyişi ile ilgili dizi yazılar yer alıyor. Olanlar artık İçişlerinin, Adalet Bakanlığının yüksek görevlileri, cezaevleri müdürlerince bile anaylanmıyor, eleştiriliyor. Günlük basın, haftalık Nokta, 2000' e Doğru, Yeni Gündem daha başka dergiler fotoğrafiadıkları röportajlarla ilerde tarihimizi inceleyeceklerle yığınla ibret belgesi sundular bu kanuda. San olarak cezaevleri 1987 yazında gazetecilerin gezip görmelerine açıldı. Bu gazeteciler arasında bulunan, Urfa, Antep, Mamak, Sağmalcılar, Bartın cezaevlerini gezen Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Sayın Füsün Özbilgen'in 19-24 Ağustos 1987 günleri arasında gazetesinde çıkan bir dizi yazısında yansıttıklarıyla cezaevlerinde yaşanan yaşam cehennemliktir! Pislik, yaksulluk, mikroplu sular, susuzluk, sömürü, gıdasızlık, görevlilerin hakaretleri, dayak, ne aklınıza gelirse... Cehennem üstüne bugüne kadar kitaplarda yazılanların tümünü aşmıştır çekilenler!

İnfazlarla ilgili olarak akuduklarımızda bütün çıplaklığıyla ortaya çıkan gerçek, tutukluların mahkemelerin verdikleri cezalarını bu koşullar altında çekmekle de kalmayıp infaz görevlilerince, her gün her saat, bu görevlilerin akıllarına estiği gibi, bir daha bir daha sonu gelmez bir süreklilikle yargılanıp kitapların yazmadığı yöntemlerle cezalandırılmalarıdır. İnfaz görevlileri tutuklulara yansız davranmaları gerektiğini anlamak bir yana dinmeyen bir öfke, ilkel bir kin gütme duygusuna kapılmışlardır. Görevliler, 12 Eylül iktidarının, içerdekileri, kendilerine teslim edilen sanıkları suçlayan TRT'den basından yansıyan ağır demeçleri ile öylesine koşullandırılmışlardır ki, ellerine düşen her sanığı, her hükümlüyü düşman gözüyle görmektedirler. Bir tutsak kampında bir savaş tutsağı bile, savaş

anlayışına göre tutsak alarak görülür. Görevliler gözünde alt yanı zararsız duruma getirilmiş biridir. Şu san iki darbenin sanıkları, suçluları, bir savaş tutsağının gördüğü anlayıştan da yoksundur. Yargılanmadan, hükümlülükten sonra da sürüp giden bir yargı cezalandırma çarkıdır bu, insanı insanlığından utandıran bir kinin dışavurması olarak dehşet vericidir!

Asıl iç savaş budur iştel İç savaşın eşiğine geldiği öne sürülen Türkiye, iç savaşa böyle itilmiştir, iç savaş koşulları içinde ürkütölmüştür!

Hükümlöler de bu ulusun çacuklarıdır. Anaları babaları aramızdadır. Cezaevine her düşen bir suç işlediği sanıldığı ya da saptandığı için düşer. O suç artamını toplunun sorunları yaratır koşullandırır. O suçu ne derece ağır buluyorsanız, o suç ortomının yaratılmasında rolü olanların da kusurları o derece ağırdır. 12 Eylülün kurbonları da suçlu görölmüş, üstelik adi suçlulara bile uygulanmayan ağır koşullarla sorguya çekilmiş, hukukdışı yollardan yargılanmışlar, hüküm giymişlerdir! Bundan ötesi niye? Çoğu üniversite öğrencisi, ya da üniversiteyi yeni bitirmiş olan bu tolihsiz, sahipsiz gençleri, alın parçalayın dercesine görevlilere aşılanaan ilkel bir kinin önüne atmak niye? Hangi nedenler haklı gösterebilir bu davranışı? Halkını, ulusunu seven hangi dürüst vicdan vatandaşı, olarak bu oyıbin sorumluluğuna katılır?

Burada, bu konudo akuduklarımdan alıntılar yapmaya bile razı olmuyor gönlüm! Böylesine infaz koşulları altında geçen her gün, gün değil her saat bile, insan olan insan için, ya da insanlığa saygısı olan biri için, yıldan da uzun bir ceza süresidir. Genel bir af salt bu infaz koşullarından ötürü bile zorunludur. Toplumumuzun bir bakıma özür dilemesi demek olacaktır bu çağdışı, insanlıkdışı uygulamalardan. İnfaz değil zulümdür uygulanan!

Ceza yasamızda öngörülen özgürlüğü kısıtlayıcı cezalar, ceza süreleri, hukuka dayanan bir düşünce sisteminin ürünüdür. İnsancıl bir öz taşır. İnsanın ömrü, vücut yapısının dayanıklılık derecesi, ruh yapısı, değişebileceği, nedamet getirebileceği, olgunlaşabileceği gerçeği, onuru gibi etkenler hatırdan tutularak saptanmışlardır. Bütünüyle cezalandırılanı cezasını çektikten sonra topluma kazandırmayı, yakınlarına sevenlerine sağ esen geri vermeyi kavuşturmayı amaçlar. Yaşadığımız günlerde olduğu gibi, hemcinsinden nefret getirmiş, kimseye güveni kalmamış insan posası durumuna getirmeyi değil!

Bir örnek hatırlayalım : Mehmet Ali Ağca, 12 Eylül öncesi teröristlerinden biriydi. Basınımızın saygın bir değerini, Abdi İpekçi'yi öldürdü, hüküm giydi, cezaevinden kaçırıldı. Bu kez yurtdışında Hristiyanlık dünyasının bir numaralı saygın kişisini öldürmeye kalktı. İtalya cezaevlerinde ceza günlerini nasıl insancıl koşullar içinde doldurduğunu kendi televizyonumuzdan basınımızdan izliyoruz. Ağca, dilediği kitabı okuyabiliyor, TV izliyor, tertemiz bir koşu ta yaşıyor, karnını doyuruyor, İtalyanca öğreniyor. Yabancıların gösterdiği bu insancıl davranışı, biz kendi çocuklarımızdan niye esirgiyoruz? Bu davranışlardan kinden, nefretten, tarih sayfalarını bir daha silinemeyeceksine lekeleyecek utançtan başka ne kalır geriye?

Şunu da ekleyeyim : Bizim ceza yasamız İtalyan ceza yasasının çevirisidir. Bir ceza yasasını yabancı bir ülkeden çevirip alır da onun uygulamasını almazsanız, bu girişim bütün anlamını yitirir, daha da ileri giderek söyleyeyim akıldışı kalır. Bir ceza yasası uygulamayla birlikte vardır. Mahkemenin alayı karara bağlaması ile iş bitmez. Her olayı bu anlayışla ele aldıkça çağ atlamak, çağdaşlaşmak gibi sözler etmek, savlar öne sürmek boşunadır!

F) Devlet Koruyucu Bağışlayıcıdır

Adalet, sevgi, acıma duygusu, hoşgörü ile yerini bulur. Adalette öç, kin, öfke duygularına yer yoktur. Devlet bütün vatandaşlarının, ayırım gözetmeden, koruyucusu, güvence kapısı olduğu oranda sağlıklı bir devlettir.

Karşılıklı kinlerin, dargınlıkların yatıştırılmıcsı, sevgiye dönüştürülmesi, vatandaşların birleşmesi bütünleşmesi, devletin temel görevleri arasındadır. Devlet ancak bu bütünlükle uzun ömürlü olur. Devlet kin gütmaz, gücünü, kendisiyle eşit güçte olduğu düşünölemeyecek bireylerini ezmek için kullanmaz; gücüne yaraşır adalet ilkeleriyle çözüm yolları sağlar.

Kaçakcıların, yurt ekonomisini baltalayanların, hayali ihracat vurgunlarıyla vatandaşın alınteriyle kazanıp ödediğı gelirlere el koyanların, gülünç para cezalarıyla kurtulup, herkesin gözü önünde lüks içinde yaşadıkları bir toplumda; doğru ya da yanlış, inançları uğrunda savaşıan, canlarını ölüme açacak cesareti gösteren, ayrıca bu cesaret ile inançları, politik ihtirasları doğrultusunda başkalarının sömüröldüğü anlaşılan gençlerin acımasızlıkla, abartılan suçlarla suçlandırılıp, hukukdışı yollardan en ağır cezalarla cezalandırılmaları, sorgu sırasında, cezaevlerinde çektikleri, hakla hukukla devlet anlayışıyla bağdaştırılmaz!

Gençlik suç işlemiş, suçla itilmişse, gençlik sorunlarına sahip çıkmayan, gençlik bunalımlarına çözüm yolu aramayan gelmiş geçmiş iktidarların da payı vardır işlenen suçlarda. Dramın düğüm noktası buradadır: Gençliğı bir kuyunun ağzına, bir uçurumun kıyısına getirmek, sonra da o boşluğa itmek! Yokluğa sürmek sürüklemek demektir bu durum.

Son olarak, bizim çocuklarımızdır bu çocuklar. Yok olmaları bizim zararımızdır. Çocuğunun her yaptığından hoşnut olan kaç baba gösterebilirsiniz? Gençtirler, yanlış düşünebilirler, belki de bizim değerlendirmelerimizin aksine doğru yaldadırlar, bütün bunlar zamanla anlaşılacaktır. Kendilerini zararsız duruma getirdikten ötesi zulümdür uygulanan. Onlar da düşe kalka bulacaklardır yollarını. Bu çocuklara her suçu yükleyebilirsiniz, sadece vatanı haini diyemezsiniz. Aşırı gitmiş olabilirler, nedir ki yurt sorunlarını algıladıkları doğrultuda, ölümü göze alarak girişmişlerdir bu aşırılıklara. Sadece bu tutumlarıyla bağışlanmayı hak ederler. Devletin görevi bu gözüpek, inançlı gençleri yurda kazandırmak, algunlaşmalarını, durulmalarını, yararlı olabilecekleri koşullar içinde etkinliklerini gerçekleştirmelerini sağlamaktır.

Bugüne kadar çektikleriyle eylemlerinin bedelini kat kat ödemişlerdir bu gençler. Bağışlanmaları, genel bir af ile topluma kazandırılmaları, vicdanları rahatlatacak, toplumumuza barış, sevgi, birlik umutları getirecektir.

NİÇİN AF... NİÇİN AF... NİÇİN AF...

"Af konusunda açık bir karara varabilmek için üzerinde durulması gereken bazı belirleyici etkenler var... Bu belirleyici etkenlerin başında toplumumuzu 12 Eylül 1980'e getiren çalkantılar geliyor. Olağan düzeni sarsan, huzursuzluğu yaratan bu çalkantılar, toplumumuzun hangi aksaklıklarından kaynaklanıyordu? Hangi acıların, çelişkilerin ürünüydü? Suç ortamı nasıl oluştu? Bugün af bekleyenlerin işledikleri eylemler ne dereceye kadar kendi özgür tasarıları ürünüdür? Olayların bütün suçluları saptandı, yargılandı, cezalandırıldı mı? Yargılama koşulları ile sonuçları olağan karşılanabilir mi?..."

NECATİ CUMALI böyle başlıyor denemesine. "Suç ortamını, gençlik eylemlerini, bunalımlarını, hukuk düzenimizin özelliklerini, insana bakış açısını" ele aldıktan sonra, **NİÇİN AF** diye soruyor, yanıtlıyor.

NECATİ CUMALI, **NİÇİN AF** sorusunu yanıtlarken, 1989 Türkiye'sinde düşünenlere, düşünce üretmeye ne denli gereksinimimiz olduğunu bir kez daha ortaya koyuyor.